

Aan de leden van de gemeenteraad te Aalten

Geachte leden van de raad,

In de eerste plaats feliciteren we u van harte met uw verkiezing en benoeming in de raad van de gemeente Aalten. We wensen u een zeer vruchtbare periode toe en vooral ook veel werkplezier.

We willen u met deze mail informeren over twee voor de wijk Bredevoort belangrijke visiedocumenten. Graag zien we dat beide documenten ook in de komende raadsperiode een belangrijke rol spelen bij het nadenken en besluiten over hoe de wijk Bredevoort een vitaal en aansprekend onderdeel van de gemeente kan worden en blijven.

Tevens hopen we dat de inhoud van beide documenten nadrukkelijk terug te vinden zal zijn in de definitieve omgevingsvisie met name ook voor het aandachtsgebied Bredevoort (wijk).

'Toekomst maak je samen'

Dit visiedocument, ook wel dorpsontwikkelingsplan genoemd, is tot stand gekomen dankzij de input van veel inwoners. De presentatie was in juli 2024; tevens is de toekomstvisie toen overhandigd aan inwoners en het gemeentebestuur. Er is in Bredevoort een breed en stevig draagvlak voor de beschreven visie en het bijbehorende uitvoeringsprogramma dat bestaat uit 85 punten.

Er is door het bestuur van Bredevoorts Belang een regiegroep ingesteld die het uitvoeringsprogramma aanjaagt, afstemt en coördineert.

Sommige actiepunten uit dit uitvoeringsprogramma kunnen we als inwoners en organisaties zelf oppakken.

Voor andere actiepunten hebben we een intensieve afstemming en samenwerking met de gemeente nodig.

En voor de koers en daaruit voortvloeiend de te nemen besluiten ook de instemming van de gemeenteraad.

Op basis van dit visiedocument is in 2025 onder andere de Dorpendeal binnengehaald, waardoor we een aantal actiepunten sneller kunnen realiseren.

Inmiddels is ook de pilot gebiedsgericht werken gestart. Vanuit de gemeente schuift dhr. Tannemaat vanaf februari jl. maandelijks aan bij de regiegroep.

Versluierd Erfgoed, visie op de vesting Brede-voorde

Eén van de actiepunten (Verbinden van de diverse plannen om vestingwerken te reconstrueren en te behouden) heeft geleid tot een integraal visiedocument op de versluierte vestingwerken van het stadje Bredevoort. Dit document is in december 2025 door het bestuur van de vereniging vastgesteld.

In februari 2026 is dit visiedocument aan de inwoners gepresenteerd en eveneens in februari jl. tijdens een werkbezoek overhandigd aan het college van B&W.

Inmiddels is een denktank van 10 studenten van de Radboud Universiteit aan de slag met een verdiepings- c.q. concretiseringslag.

Zij worden begeleid door twee professionals van erfgoed Gelderland en 3 vrijwilligers vanuit Bredevoorts Belang. Voor de zomer zal deze denktank een adviesrapport opleveren.

We begrijpen als bestuur en regiegroep dat er in deze periode veel op u afkomt als nieuwe raad.

Toch kiezen we ervoor u op dit moment deze visiedocumenten toe te sturen, zodat de hoofdlijnen ook meegenomen kunnen worden in een toekomstig raads- c.q. coalitieakkoord.

Wij zijn van harte bereid om beide documenten nader toe te lichten als daar behoefte aan / ruimte voor is.

We hopen dat we kunnen rekenen op een constructieve rol van u als gemeenteraad m.b.t. beide visiedocumenten.

Hetzelfde mogen jullie van ons verwachten als bestuur en als regiegroep.

Nogmaals we wensen jullie veel sterkte en succes in deze raadsperiode en voor nu een gezellig paasweekend.

Met vriendelijke groeten, namens bestuur van de vereniging Bredevoorts Belang en de regiegroep uitvoeringsprogramma 'Toekomst maak je samen',

Jochem Meulenbeek, voorzitter

Ap te Winkel, secretaris

Vereniging Bredevoorts Belang
bredevoortsbelang@gmail.com

Heerlyckheid
Bredevoort

Toekomst maak je samen

ONTWIKKELINGSPLAN BREDEVOORT 2025 - 2035

Voorwoord

Beste Bredevoorters,

Voor u ligt onze nieuwe toekomstvisie. Een levend document waarin we schetsen waar we willen staan over tien jaar en hoe we daar denken te komen. Een document dat eigenlijk nooit af is, waar we aan blijven werken. Stilzitten past ook niet bij de Bredevoorter. Dat hebben we nooit gedaan, getuige de plannen uit het verleden en de dingen die we van daaruit samen hebben gerealiseerd. Mooie voorbeelden hiervan zijn het oprichten van Bredevoort Boekenstad, wat later het Masterplan Bredevoort, en door de jaren heen allerlei andere initiatieven. Kortom, kijken naar de toekomst is ons niet vreemd. Nu de plannen uit het verleden grotendeels voltooid zijn, is het tijd voor een nieuw toekomstplaatje. Waar wil Bredevoort staan over tien jaar? Hoe zorgen we er samen voor dat het fijn wonen, werken en recreëren blijft in ons prachtige stadje?

Onder begeleiding van Hans Suurmond en Vanessa Jacobs van DKK is de werkgroep ruim een jaar geleden gestart. Een gemêleerd gezelschap. Jong en oud,

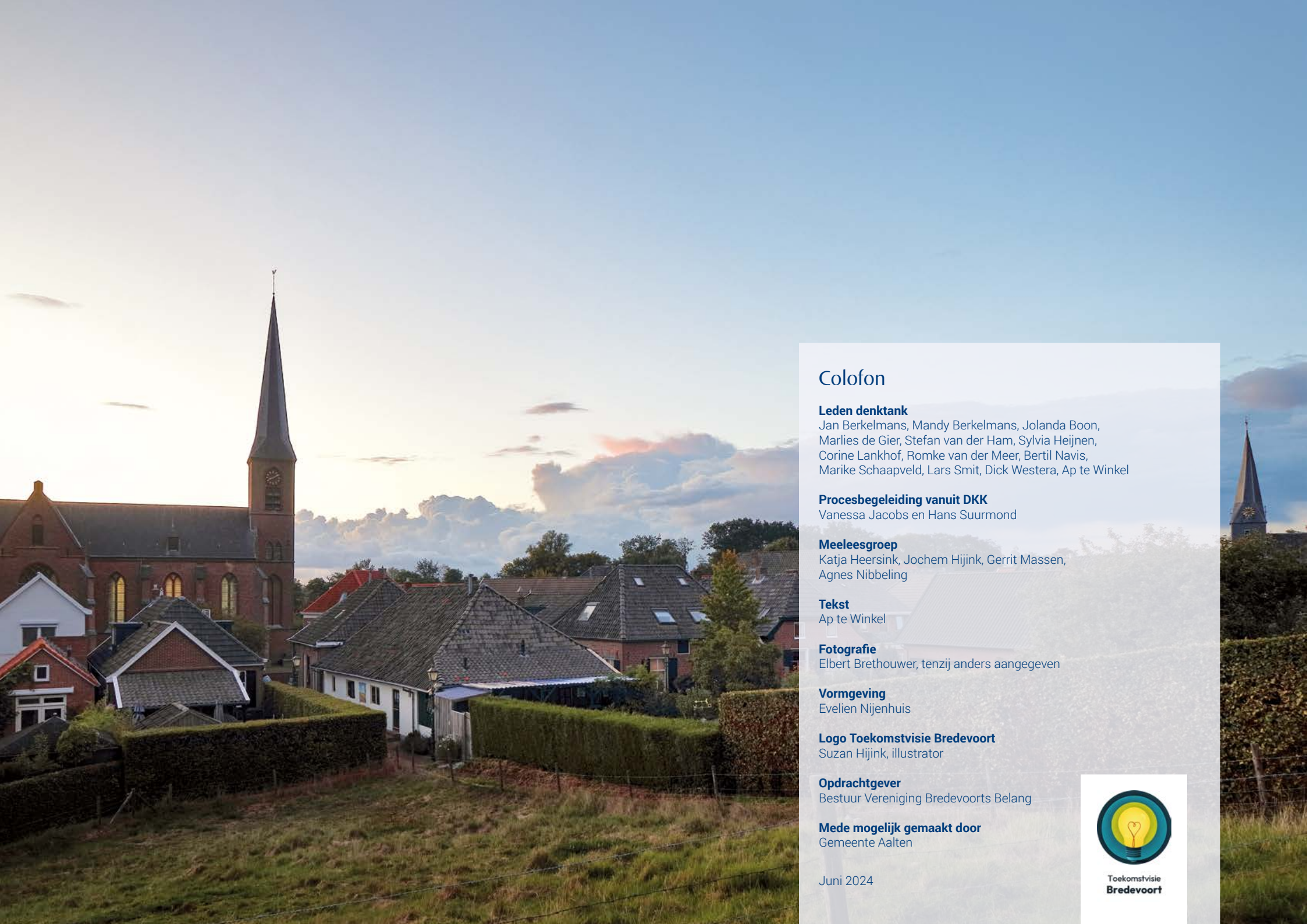
man en vrouw, 'Brevoorters' die hier geboren en getogen zijn, maar ook inwoners die Bredevoort pas recent hun 'thuis' noemen. En alles daar tussenin. Een diverse groep inwoners, waarin heel Bredevoort en het buitengebied vertegenwoordigd is. Deze groep heeft het afgelopen jaar ontzettend veel werk verzet om de toekomstdroom van heel Bredevoort in één plan te vatten. Er zijn vele gesprekken gevoerd, data verwerkt, bijeenkomsten georganiseerd en ludieke acties opgezet. Allemaal met hetzelfde doel; op tafel krijgen wat we belangrijk vinden en dit te bundelen tot een visie die er één van ons allen is.

We zijn onder de indruk van de betrokkenheid die we hebben ervaren tijdens dit proces. De hoge opkomsten tijdens de bewonersavonden, het enthousiasme waarmee werd meegedacht en de vele leuke reacties die we hebben ontvangen. Heel Bredevoort dacht constructief mee. Maar het is niet alleen bij meedenken gebleven. Hoe mooi is het om te merken dat alleen dit proces al zoveel brengt. Verbindingen worden gelegd, handen worden ineengeslagen en muurtjes worden afgebroken. We weten elkaar te vinden en zijn actief bezig met onze toekomst en onze eigen rol daarin. De blik op vooruit.

Tijdens de eerste bewonersavond in oktober '23 vroegen we u waar u trots op bent. Waar onze kracht ligt. De woorden die eruit sprongen waren 'saamhorigheid' en 'samenwerking'. Een beter fundament is er in mijn ogen niet.

Laten we ons samen in blijven zetten voor een (nog) mooier Bredevoort. Ik kijk er naar uit!

Corine Lankhof - Voorzitter Werkgroep Toekomstvisie

Colofon

Leden denktank

Jan Berkelmans, Mandy Berkelmans, Jolanda Boon, Marlies de Gier, Stefan van der Ham, Sylvia Heijnen, Corine Lankhof, Romke van der Meer, Bertil Navis, Marike Schaapveld, Lars Smit, Dick Westera, Ap te Winkel

Procesbegeleiding vanuit DKK

Vanessa Jacobs en Hans Suurmond

Meeleesgroep

Katja Heersink, Jochem Hijink, Gerrit Massen, Agnes Nibbeling

Tekst

Ap te Winkel

Fotografie

Elbert Brethouwer, tenzij anders aangegeven

Vormgeving

Evelien Nijenhuis

Logo Toekomstvisie Bredevoort

Suzan Hijink, illustrator

Opdrachtgever

Bestuur Vereniging Bredevoorts Belang

Mede mogelijk gemaakt door

Gemeente Aalten

Juni 2024

Toekomstvisie
Bredevoort

Inhoudsopgave

Voorwoord	3	
Inleiding	7	
1	Algemene karakteristiek van de wijk Bredevoort	8
	Typering Bredevoort anno 2024	8
	Demografische gegevens	9
	SWOT-analyse	10
	Belangrijke thema's	10
2	Bredevoort in 2035	11
3	Uitvoeringsprogramma	12
3.1	Wonen	13
3.2	Voorzieningen	15
3.3	Duurzaamheid en klimaat	20
3.4	Bedrijvigheid, toerisme & recreatie en evenementen	25
3.5	Openbare ruimte en groen	27
3.6	Gezond en gelukkig samenleven	32
3.7	Kunst, cultuur en historie	34
4	Verdere uitwerking en realisatie	38
5	Tot slot	39
	Bijlagen	
	Overzicht acties	40
	De weg naar een Toekomstvisie voor Bredevoort	42

INLEIDING

Het bestuur van de vereniging Bredevoorts Belang buigt zich onder meer over de vraag op welke manier Bredevoort ook in de toekomst een vitale gemeenschap kan blijven. Tijdens de ledenvergadering van 2022 hebben de leden aangegeven wat zij belangrijk vinden ten aanzien van de drie thema's waarop Bredevoorts Belang zich tot nu toe met name heeft gericht:

- Leefbaarheid;
- Historisch karakter;
- Evenementen en toerisme.

Op basis van deze input heeft Bredevoorts Belang een beleidsplan opgesteld voor de periode 2023-2024. In dat beleidsplan is ook opgenomen om in deze periode een meer omvattend dorpsontwikkelingsplan te realiseren. Het bestuur voelt de noodzaak om samenhang te brengen in de diverse plannen en ontwikkelingen die er momenteel in Bredevoort zijn.

Dit past overigens ook uitstekend in het beleid van de gemeente Aalten. In het uitvoeringsprogramma 2022-2026 staat: ***'Het college stimuleert inwoners van buurtschappen en kernen te komen met een dorps-/kernvisie.'*** De gemeente ondersteunt dit proces middels een subsidie.

Na oriënterende gesprekken met DKK over het te doorlopen proces om tot een dergelijk plan te komen heeft het bestuur de knoop doorgehakt en besloten om een werkgroep in het leven te roepen om een dorpsontwikkelingsplan te realiseren voor de wijk Bredevoort. Deze wijk bestaat uit het stadje Bredevoort en de buurtschappen Hollenberg, 't Klooster en Zwanenbroek.

In juni 2023 is een 12-koppige werkgroep van start gegaan onder begeleiding van twee procesondersteuners van DKK. Als eerste werd er een naam bedacht: Denk-

tank Toekomstvisie Bredevoort. Daarna volgde een intensief proces van brainstormen, ophalen van informatie bij bewoners, gesprekken met stakeholders, verwerken van de input, ordening aanbrengen in de grote hoeveelheid van gegevens en het samenstellen van het uiteindelijke plan.

Twaalf maanden na de start is de denktank klaar met haar opdracht: er ligt een toekomstvisie 2025-2035 voor de wijk Bredevoort. Een uitdagende klus gaat nu beginnen: realiseren van de plannen die bedacht zijn. Onder leiding van de regiegroep Toekomstvisie gaan diverse werkgroepen aan de slag. De regiegroep zal daarbij de voortgang bewaken en zorgen voor communicatie met de inwoners en andere belanghebbenden.

Elke twee jaar zal de balans opgemaakt worden. Wat is er intussen bereikt en welke klussen zijn er nog te doen? Maar ook: is er gezien actuele ontwikkelingen reden om het plan bij te stellen of aan te vullen? Met andere woorden: deze toekomstvisie is een levend document.

Tot slot: de gemeente Aalten gaat in de komende periode aan de slag met het opstellen van een integrale omgevingsvisie voor de hele gemeente Aalten. Participatie van de inwoners is daarbij een belangrijke voorwaarde. Veel thema's in deze toekomstvisie zijn ook onderdeel van de beoogde omgevingsvisie. Daarom zal deze toekomstvisie gebruikt worden als eerste aanzet voor de gebiedsgerichte aanpak van het deelgebied Bredevoort. Aangezien de omgevingsvisie een breder terrein bestrijkt dan deze toekomstvisie zullen er in de komende periode ongetwijfeld aanvullende gesprekken volgen.

1 ALGEMENE KARAKTERISTIEK BREDEVOORT

Typering Bredevoort

In de jaren negentig werd het stadje landelijk bekend als boekenstad. In het laatste decennium is de boekenstad echter onder meer door de opkomst van internet flink teruggelopen, maar is tegelijkertijd ook gebleken dat Bredevoort breder is dan boeken alleen. Zo wordt Bredevoort onder andere gekenmerkt door een ver teruggaande historie: al sinds 1188 bezit Bredevoort stadsrechten. Van de historie is veel terug te vinden in het stadje. Denk aan de stadsgrachten, de Molen Prins van Oranje, karakteristieke woningen in het beschermde stadsgezicht en het vestingpark. Naast de kern van Bredevoort is het buitengebied van toegevoegde waarde. In het buitengebied is mooie natuur te vinden, ideaal voor een fietstocht of wandeling. Daarbij biedt de Slingeplas recreatiemogelijkheden.

Andere kwaliteiten van Bredevoort bestaan uit het rijke aanbod van kunst, cultuur en ambachten, waarbij de Koppelkerk als vrijplaats van meer dan regionale betekenis is. Voorbeelden van ambachten die gevestigd zijn in Bredevoort zijn bierbrouwerij de Borghman, een goudsmid en klokkenmaker. Bredevoort is vanwege deze kwaliteiten een toeristische trekpleister. Het stadje kent dan ook meerdere horecagelegenheden, waaronder een mooi gerestaureerd gebouw dat nu omgetoverd is tot een hotel en restaurant, de Heerlyckheid. Ook zijn er tal van jaarlijks terugkerende evenementen zowel voor de inwoners zelf als voor de toeristen. Te denken valt onder meer aan de zomer- en Jorisconcerten, meerdere boekenmarkten, Bredevoort Schittert, de Ronde van Bredevoort, de Elfgeestentocht, het volksfeest en de kerstmarkt. Verder zijn er voor de meer kwetsbare inwoners ontmoetingsactiviteiten als 'Samen eten' en 'Buurten'.

Volgens de meeste bewoners is Bredevoort een fijne en gemoedelijke plek om te wonen. De kleinschaligheid wordt daarbij als kwaliteit gezien. Daarnaast staan gastvrijheid, saamhorigheid en naoberschap hoog in het vaandel. Dit is onder andere terug te zien in de vele samenwerkingsvormen en verenigingen die Bredevoort rijk is. De belangrijkste basisvoorzieningen zijn aanwezig, zoals speeltuin De

Ossenkop, meerdere vormen van kinderopvang, basisschool 't Bastion, de Spar-supermarkt, verzorgingstehuis 't Ambthuis, de Sint Joriskerk, diverse sportverenigingen en een Kulturhus.

Er zijn echter ook een aantal flinke uitdagingen om in de nabije en wat verdere toekomst als stadje vitaal te blijven. Bredevoort vergrijsst en dat wordt met name veroorzaakt doordat er te weinig betaalbare woningen zijn voor jongeren, starters, eenpersoonshuishoudens en senioren. Slechts 16% (landelijk streven is 30 %) van de woningen bestaat uit sociale woningbouw, terwijl het gemiddelde inkomen in Bredevoort het laagst is van de wijken in de gemeente Aalten. De laatste jaren zijn er nauwelijks betaalbare huur- en koopwoningen gebouwd. Met als gevolg dat jongeren en starters gedwongen worden om naar omliggende plaatsen uit te wijken. Hierdoor staat een evenwichtige leeftijdsopbouw van de bevolking sterk onder druk en daardoor op termijn ook het voortbestaan van veel basisvoorzieningen. Een andere uitdaging is het zoeken naar een evenwichtige balans tussen reuring en rust om zo de leefbaarheid te vergroten. Enerzijds omarmen de inwoners de activiteiten in het kader van toerisme, anderzijds benoemen met name de inwoners in het historische centrum de behoefte aan een rustige woonomgeving. Tenslotte noemen we de uitdaging om voor vrijkomende gebouwen een passende herbestemming te vinden en verpaupering te voorkomen.

BREDEVOORT IN ÉÉN WOORD

Tijdens de eerste bewonersavond is via menti-meter opgehaald hoe de inwoners met één woord Bredevoort omschrijven. De woorden die het vaakst zijn genoemd, worden in de woordenwolk hiernaast het grootst weergegeven.

Demografische gegevens

1965 INWONERS

Op 1 januari 2024 telde de wijk Bredevoort 1.965 inwoners, waarvan 1.475 in het stadje Bredevoort en 490 in de buurten Zwanenbroek (75), Hollenberg (195) en 't Klooster (215). Ten opzichte van 2018 is dat een groei van 4,5% (85 personen).

BEVOLKINGSDICHTHEID

De wijk Bredevoort heeft een oppervlakte van 1.014 hectare (ruim 10 km²), waarvan 988 land en 26 water. De bevolkingsdichtheid komt daarmee gemiddeld op ongeveer 196 inwoners per km². De bevolkingsdichtheid in het stadje ligt vanzelfsprekend een stuk hoger.

LEEFTIJDOPBOUW

In de tabel hiernaast worden de leeftijdscategorieën geschetst zoals eind 2023 aanwezig in Bredevoort. Opvallend zijn de lage cijfers in de leeftijdscategorieën 25 t/m 39 jaar. Dat verklaart waarschijnlijk ook de lage cijfers in de categorie 0-4 jaar. Vermoedelijk is hier een verband met de geringe beschikbaarheid van betaalbare huur- en koopwoningen. Tegelijkertijd vallen de hoge cijfers op in de categorieën 50 t/m 70. Dit is deels te verklaren uit het feit dat het hier de babyboomgeneratie betreft. Ook speelt mee dat veel mensen die de laatste jaren in Bredevoort een huis gekocht hebben tot deze categorie behoren.

PROGNOSE OVER 10 JAAR

Het is erg lastig om een prognose te geven. Veel zal afhangen van de realisatie van het ambitieplan Slingelas-'t Broock (zie paragraaf 3.1 Wonen). Als er circa 80 woningen worden toegevoegd - en we gaan daarbij uit van een substantieel deel aan betaalbare woningen voor jongeren en starters en daarnaast voor senioren - dan zal dat van invloed zijn op de prognose. Daarnaast kunnen we op basis van de huidige cijfers wel zeggen dat de piek in de leeftijdscategorie 50 t/m 70 dan doorgeschoven is naar de categorie 60 t/m 80-jarigen.

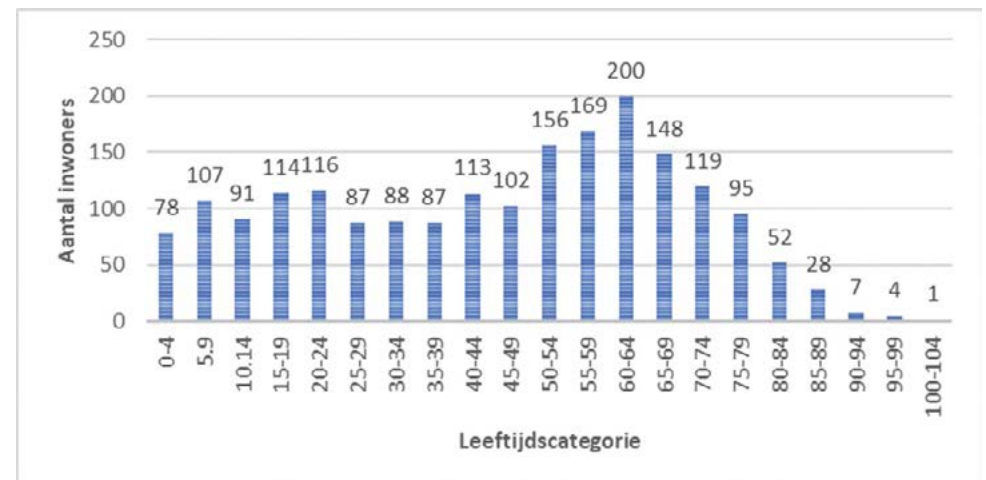
GEMIDDELD INKOMEN

Het gemiddelde inkomen bedraagt € 26.200.

Honderdtwintig inwoners zijn aangewezen op een uitkering op basis van de WMO.

MIGRATIEACHTERGROND INWONERS

Honderdvijftig inwoners (ruim 7,5%) hebben een migratieachtergrond waarvan 81% een westerse achtergrond en 19% een niet-westerse achtergrond.

SWOT-analyse

Tijdens de eerste bewonersavond hebben we als werkgroep aan de bezoekers gevraagd om aan te geven welke aspecten van Bredevoort ze als 'sterk' of als 'kan beter' ervaren. Ook is geïnventariseerd wat de bewoners als kans en als bedreiging zien. In onderstaand kwadrant een samenvatting op hoofdlijnen, weergegeven in kernwoorden.

Sterk	Kan beter
Saamhorigheid Samenwerking Historische waarden Aantrekkelijk centrum Cultureel aanbod (divers) Voorzieningen (supermarkt, school)	Passend woningaanbod Parkeerbeleid Verkeer in binnenstad Onderhoud groen Voorzieningen (snackbar, winkels)
Kansen	Bedreigingen
Ambitieplan Slingeplas-'t Broock Woningbouw Samenwerking Bevorderen toerisme Versterken historisch karakter Kunst, cultuur en evenementen	Krapte woningmarkt Vergrijzing Wegtrekken jongeren Verstoring balans reuring / rust Leegloop Leegstand

In deze analyse staat in de twee bovenste kwadranten hoe het er intern in Bredevoort voorstaat. In de twee onderste kwadranten gaat het om externe factoren. De Sterke punten willen we behouden. De punten onder Kan beter willen we aanpakken, zodat ze vooruitgaan. Daarbij gebruiken we de Kansen. De Bedreigingen proberen we zoveel mogelijk af te wenden. We beschrijven in hoofdstuk 3 welke acties hieruit voortkomen.

Belangrijke thema's

Ook is tijdens de eerste bewonersavond gevraagd welke thema's de inwoners belangrijk vinden als onderdeel van een toekomstvisie voor Bredevoort. De aanwezigen gaven de onderstaande thema's een score met behulp van een vijfpuntschaal.

Loopfietsenrace, Ronde van Bredevoort

2 BREDEVOORT IN 2035

Op basis van een jaar input ophalen, brainstormen en speerpunten bedenken is er een toekomstbeeld ontstaan. Eén van de leden van de denktank heeft dat beeld beschreven. Is hier sprake van een mooie droom of een realistisch scenario? We gaan het zien.

“Het is fijn wonen en recreëren in en rondom het vestingstadje Bredevoort. Kleinschaligheid, gemoedelijkheid en naoberschap spelen hierin de hoofdrol. Door de bouw van betaalbare woningen is Bredevoort een thuisbasis voor starters, gezinnen én mensen op leeftijd. Bij nieuwbouw wordt ingezet op een goede mix tussen jong en oud. Hofjeswoningen en gemeenschappelijke voorzieningen en activiteiten stimuleren om elkaar te ontmoeten en naar elkaar om te kijken.

Jong en oud is actief in het rijke Bredevoortse verenigingsleven. Door de verbindende rol van Bredevoorts Belang kennen de vele clubs in sport en cultuur elkaar en werken ze samen aan een overkoepelend doel: het zo leuk en prettig mogelijk maken voor zowel inwoners als toeristen. Elke twee jaar organiseert Bredevoorts Belang een feestelijke bewonersavond om met inwoners te kijken of Bredevoort nog op de goede weg zit en te inventariseren wat extra aandacht en ondersteuning behoeft. Daardoor is er een activiteitenaanbod voor alle doelgroepen, een goede balans tussen rust en reuring en helpt men elkaar met mankracht en spullen.

Verkeers- en parkeerdrukke in Bredevoort zijn iets uit het verleden. Toeristen en bezoekers parkeren hun auto al jaren aan de rand van de stad, inwoners hebben een parkeervergunning en in verschillende straten geldt éénrichtingsverkeer. Bredevoort is écht een stadje van wandelaars en fietsers. Mensen komen er graag om te onthaasten en op te laden. Dit wordt versterkt door de groene oase die het stadje is geworden met veel bomen, bankjes, bloemrijke perken en geveltuintjes. De gemeente en inwoners zijn hier trots op en dragen samen bij aan de zorg en het onderhoud.

Door het brede cultuur- en boekenaanbod en het herstel van een deel van de historische vestingwerken valt Bredevoort in de smaak bij liefhebbers van cultuur en geschiedenis. Het aanbod is niet alleen gericht op mensen van buiten, maar ook op inwoners. Laagdrempelig ontmoeten staat hierbij centraal: op de terrasjes en in cafés, bij akoestische concertjes en voorstellingen, maar ook in de stadshuiskamer waar inwoners elkaar treffen, koffiedrinken en samen eten en boeken kunnen lenen. Verschillende soorten marktjes in het centrum van Bredevoort brengen in de zomermaanden veel gezelligheid.

Ook actievelingen komen in het Bredevoort van 2035 volop aan hun trekken: de Slingeplas is een levendige plek met veel watersport, voetbal en padel. Daarnaast genieten wandelaars en recreanten van zon, strand, water, natuur en een fijne strandtent. In het prachtige buitengebied dat Bredevoort omringt, wordt volop gewandeld, gefietst en gerecreëerd bij de boer. ”

3 UITVOERINGSPROGRAMMA PER THEMA

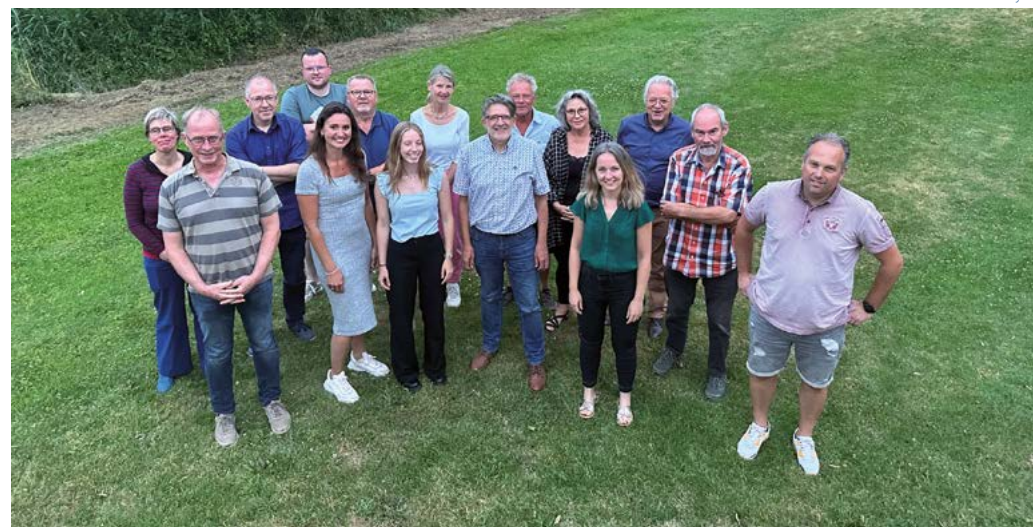
Dit hoofdstuk vormt de kern van het ontwikkelingsplan. De denktank Toekomstvisie heeft ervoor gekozen om aan de hand van 7 thema's de huidige en de gewenste situatie te beschrijven en daar acties aan te koppelen om die gewenste situatie te bereiken.

De beschrijving van de gewenste situatie en de bijbehorende acties zijn met name voortgekomen uit de analyse van de input van beide bewonersavonden en aanvullende gesprekken met specifieke doelgroepen. Daarnaast is er ook gekeken naar actuele beleidsstukken, onder andere van de gemeente Aalten en Bredevoorts Belang.

De volgende thema's worden hieronder nader uitgewerkt:

- Wonen;
- Voorzieningen;
- Duurzaamheid en klimaat;
- Bedrijvigheid, toerisme & recreatie en evenementen;
- Openbare ruimte en groen;
- Gezond en gelukkig samenleven;
- Kunst, cultuur en historie.

Denktank Toekomstvisie
Foto: medewerker Grachthuys

3.1 WONEN

Huidige situatie

De wijk Bredevoort kent 885 woningen. Ondanks de grote vraag is volgens AlleCijfers.nl 5 procent van dit aantal onbewoond. Negentig procent van de woningen dateert van voor het jaar 2000 en 212 woningen (24%) zijn zelfs meer dan 100 jaar oud. Vanaf 2000 zijn er 117 nieuwe huizen bijgekomen, dat is 5 woningen gemiddeld per jaar. Verder is vermeldenswaard dat

- de gemiddelde woningwaarde (anno 2023) € 310.000 bedraagt, terwijl deze in 2016 nog slechts € 185.000 was. Dat is een stijging van 68% in 7 jaar;
- het merendeel van de woningen (56%) een laag energielabel (D t/m G) heeft;
- 79% van de woningvoorraad uit koopwoningen bestaat;
- slechts 13% van de woningen onder sociale huur valt, terwijl de gemeente Aalten naar 28% streeft. Het huidige percentage sociale huur is opvallend aangezien het gemiddeld bruto jaarinkomen met € 26.200 gemiddeld laag te noemen is.

Kenmerkend voor de periode vanaf 2019 is dat Bredevoortse jongeren, starters, éénpersoonshuishoudens, kortom inwoners met een kleine beurs, weinig kans maken op een woning. Hier zijn meerdere oorzaken voor aan te wijzen:

- het lotingsstelsel van de woningcorporatie;
- sterk gestegen vraagprijzen van bestaande woningen;
- te weinig nieuwbouw in de categorie betaalbaar;
- concurrentie van doorstromers uit andere gebieden van het land die met de overwaarde van hun woning overbieden;
- woningcorporatie De Woonplaats die al jaren geen sociale huurwoningen heeft gebouwd in de wijk Bredevoort;
- te weinig geschikte levensloop-bestendige woningen voor senioren, waardoor de doorstroom niet goed op gang komt, zeker niet in de betaalbare klassen.

De bevolking van Bredevoort is in de periode 2018-2023 met 85 personen gegroeid. De verwachting is dat deze groei doorzet als er voldoende woningen zijn, gezien de belangstelling van nog thuiswonende jongeren, inwoners elders uit het land en door migratie. Inwoners geven aan dat de beschikbaarheid van voldoende woningen voor onder andere de mensen met binding met Bredevoort van essentieel belang is voor de sociale samenhang, verenigingsleven en o.a. uitvoeren van mantelzorg en naoberschap.

Eind 2022 is het breed gedragen ambitieplan Slingeplas – 't Broock overhandigd aan het college van B&W dat o.a. voorziet in 82 woningen. In november 2023

heeft de gemeenteraad ingestemd met een nadere uitwerking van dit plan om de haalbaarheid te kunnen bepalen. Deze uitwerking zal volgens planning eind 2024 door het college voorgelegd worden aan de raad voor een definitieve Go or No Go.

Gewenste situatie

Betaalbare woningen voor jongeren, starters en andere mensen met een kleine beurs; zowel sociale huur als koop om zo aan de vraag te kunnen voldoen. Daarnaast meer levensloopbestendige woningen en kleinschalige woningen voor

Ambitieplan Slingeplas - 't Broek. Ontwerpschets: Buro Ontwerp en Omgeving

éénpersoonshuishoudens.

De toewijzingsregels zijn dusdanig dat een substantieel deel van de woningen beschikbaar is voor mensen met sociale of economische binding met Bredevoort. De woningbouwstrategie is afgestemd op het realiseren van een evenwichtige leeftijdsopbouw om zodoende in Bredevoort het voorzieningenniveau op peil c.q. vitaal te houden.

Er is geen leegstand en monumentale panden worden goed onderhouden.

Er zijn nieuwe woonvormen ontwikkeld en gerealiseerd die onderlinge cohesie versterken en 'naoberschap' (voor elkaar zorgen) voor de hand liggend maken.

Bij de herbesteding van agrarische bedrijven wordt ook gekeken naar woonmogelijkheden.

Acties

1. In gesprek gaan met gemeente en De Woonplaats over het realiseren van meer sociale huurwoningen in Bredevoort.
2. Organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten over nieuwe woonvormen (onder andere moderne hofjes) waarbij jong en oud samen vormgeven aan de woonvorm en tot op zekere hoogte ook voor elkaar zorgen.
3. In beeld brengen van woningen die niet bewoond worden en in overleg treden met eigenaren om te bepleiten een eind te maken aan de leegstand.
4. Bewerkstelligen dat het toewijzingsbeleid wordt bijgesteld ten gunste van mensen met sociale en economische binding met Bredevoort.
5. Bepleiten bij gemeente om alvast een bouwlocatie aan te wijzen voor de langere termijn.
6. Onderzoeken op welke wijze woningbouw- en toewijzingsbeleid kan bijdragen aan een evenwichtige leeftijdsopbouw van de bevolking in de wijk Bredevoort.
7. De woningbouw in de oude kern zo afstemmen op het historische karakter, dat het daarbinnen past of dat het de historische waarde zelfs versterkt.
8. Onderzoeken haalbaarheid woonbestemming bij beëindiging agrarische bedrijfsvoering.

3.2 VOORZIENINGEN

Verenigingsleven

Huidige situatie

Bredevoort kent een groot aantal verenigingen. Dit zijn in de eerste plaats de sport- en cultuurverenigingen. Daarnaast kennen we verenigingen als Bredevoorts Belang, BREM (middenstand), Speeltuinvereniging De Ossenkop, Schutterij Wilhelmina, etc. Deze verenigingen kennen leden, draaien op vrijwilligers, hebben een bestuur nodig en maken veelal gebruik van een accommodatie. Over al deze aspecten maakt men zich momenteel zorgen.

Was het voorheen de gewoonte dat de inwoners zich vooral aansloten bij de verenigingen in Bredevoort, nu kijkt men verder om zich heen en ontdekt op die manier een ruimer aanbod. Het gaat dan om een aanbod dat in Bredevoort zelf niet aanwezig is vanwege het kleine aantal inwoners. Bij diverse verenigingen staat het aantal leden mede daardoor onder druk.

Een aantal verenigingen zijn in de afgelopen jaren opgeheven zoals de toneelvereniging en een zangkoor. Andere verenigingen hebben de samenwerking gezocht met een zustervereniging in Aalten. Dit geldt bijvoorbeeld voor muziekvereniging DEMB en De Zonnebloem. Ook de kerken werken nauw samen. De voetbalvereniging kent al jaren een samenwerking met MEC (voetbalvereniging van Miste en Corle). Daarnaast hebben meerdere verenigingen moeite met het vinden van voldoende bestuursleden en kader voor het begeleiden van de diverse activiteiten. Voor een aantal verenigingen geldt dat ze op zoek zijn naar een nieuw onderkomen. Zie ook sportaccommodaties.

Gewenste situatie

Bredevoort kent een bloeiend verenigingsleven en blijft mede daardoor leefbaar. Verenigingen zijn bereid om samen te werken en elkaar te versterken. Ze kennen

krachtige besturen, een gedegen exploitatie, enthousiaste vrijwilligers en, als belangrijkste, een aanbod dat aansluit bij de behoeften van de bewoners.

Acties

1. Onderzoeken hoe verenigingen krachtig en vitaal kunnen blijven (visie, werving leden en vrijwilligers, activiteiten aanbod, financieel gezond).
2. In kaart brengen welke vormen van krachtenbundeling/samenwerking tussen verenigingen en andere organisaties wenselijk en mogelijk zijn. Met name ook met betrekking tot de beoogde multifunctionele (sport-recreatie) accommodatie op de Slingeplas.
3. In kaart brengen van het totale activiteiten aanbod en het opstellen van een jaarkalender zodat verenigingen onderling maar ook de inwoners weten wat er wanneer te doen is. Doel van de jaarkalender is ook om overlappende activiteiten zoveel als mogelijk te voorkomen.

Sport en bewegen

Huidige situatie

Zo'n 53% van de bewoners tussen 18 en 65 jaar zijn wekelijkse sporters. De sportdeelname bij de jeugd tussen 6 en 18 ligt nog aanzienlijk hoger. Dat wil niet zeggen dat zij bij een Bredevoortse sportvereniging zijn aangesloten. Een aantal inwoners sport liever niet 'georganiseerd', maar op 'eigen houtje'. Anderen zijn aangesloten bij een vereniging buiten Bredevoort. Dat laatste kan zijn om verschillende redenen; de sport kan in Bredevoort niet beoefend worden, het gewenste niveau sluit niet aan of men heeft daar meer vrienden die er ook lid zijn.

In Bredevoort zijn een aantal sportverenigingen (voetbal, gym, volleybal, tafeltennis, schieten, biljarten). Op dit moment is er een moderne ruime sportzaal waar 3 basisscholen gebruik van maken evenals 3 sportverenigingen (gymnastiek, volleybal en tafeltennis). Ook de voetbalvereniging maakt daar in de winterperiode zo nu en dan gebruik van. Daarnaast kent Bredevoort de voetbalvelden en de sportkooi op 't Broock. De voetbalvelden zijn hoognodig toe aan groot onderhoud. In afwachting van realisatie van het ambitieplan Slingeplas-'t Broock is dit voornamelijk uitgesteld. Van

de sportkooi wordt slechts incidenteel gebruik gemaakt. In de nabije omgeving is een zwem- en atletiekaccommodatie aanwezig. Daarnaast is er sprake van een beweegvriendelijke omgeving vanwege een uitgebreid wandel- en fietspadennetwerk. Een aantal wandelpaden is toe aan onderhoud (verbreding en betere waterafvoer).

Ook speeltuin De Ossenkop en twee jeu de boules-banen leveren in dit opzicht een bijdrage. Er is momenteel een knelpunt als het gaat om een geschikte accommodatie voor schieten en biljarten. Vanwege het sluiten van café Misterpoort raken deze verenigingen hun onderkomen kwijt.

Gewenste situatie

Bredevoort kent kwalitatief goede sportaccommodaties en een leefomgeving die uitnodigt tot bewegen en sporten. Er is een nieuwe multifunctionele accommodatie op de Slingeplas waar meerdere sporten en vormen van bewegen kunnen worden uitgevoerd. Naast voetbal, schieten, biljarten, kunnen hier ook andere populaire activiteiten worden beoefend, dankzij de aanleg van beachvelden, een klimbos en tennis-/padelbanen. Deze multifunctionele accommodatie biedt in het zomerseizoen ook onderdak aan de recreanten die de Slingeplas bezoeken.

Daarnaast is er in de omgeving een uitgebreid netwerk van goed onderhouden wandel-, fiets- en mountainbikepaden.

Acties

1. Verder uitwerken van de plannen voor de multifunctionele accommodatie (sport en recreatie) Slingeplas.
2. Inventariseren interesse voor nieuwe beweegactiviteiten om zo ook de bezettingsgraad van de aanwezige accommodaties rendabel te houden.
3. Onderzoeken in samenwerking met betreffende stichting naar geschikte locatie voor de huidige sportkooi.
4. In kaart brengen welke wandel-, fiets- en mountainbikepaden voor verbetering c.q. uitbreiding in aanmerking komen en in overleg met gemeente tot een plan komen.

Activiteiten voor jongeren

Huidige situatie

In Bredevoort wonen 276 jongeren tussen de 0 en 15 jaar. Daarnaast is er een groep van 230 jongeren in de leeftijd van 15 tot 25 jaar.

Voor de kinderen van 0-12 zijn er goede voorzieningen met betrekking tot kinderopvang, buitenschoolse opvang en basisonderwijs. Op het gebied van de buitenschoolse activiteiten is er in Bredevoort vooral een aanbod op het vlak van enkele sporten zoals gymnastiek, voetbal en volleybal. Ook kunnen kinderen voor muzieklessen terecht bij muziekvereniging BAMB. Daarnaast is er voor de jongste jeugd Speeltuinvereniging De Ossenkop en jeugdinstuif Boemerang; voor de overige activiteiten is de jeugd veelal aangewezen op voorzieningen in Aalten. Zwembad 't Walfort, Scouting Aalten en Atletiekvereniging AVA '70 liggen in de nabije omgeving.

Voor het voortgezet onderwijs is de jeugd met name aangewezen op Aalten, Winterswijk of Lichtenvoorde. Ze komen in contact met leeftijdsgenoten buiten Bredevoort en via hen ook met ontspanningsmogelijkheden buiten Bredevoort.

Veel jongeren geven aan dat er in Bredevoort voor hen weinig is te beleven. Hoewel de eerdergenoemde muziek- en sportverenigingen zich met hun aanbod ook richten op de categorie 12+, zien we de deelname vanuit de categorie 12-18 jaar bij deze verenigingen dalen. 't Jongerencentrum lijdt momenteel een noodlijdend bestaan. Er zijn slechts een gering aantal vaste bezoekers. Het jongerencentrum ligt op een ongunstige plek midden in het centrum waardoor sommige omwonenden al snel overlast ervaren bij bepaalde activiteiten. Daarnaast voldoet de inrichting en uitstraling niet aan de hedendaagse wensen en behoeften.

Gewenste situatie

Voor de jeugd is er een gevarieerd activiteitenaanbod dat past bij de verschillende leeftijdsfasen. Er is een aantrekkelijke plek waar jongeren elkaar ontmoeten en ontspannen. Ze kunnen zelf ervaring opdoen in het creëren en organiseren van activiteiten voor de eigen leeftijdsgroep en andere doelgroepen. Het activiteiten-aanbod is dusdanig dat de jeugd daardoor binding met Bredevoort ontwikkelt. Organisaties die zich richten op activiteiten voor jongeren werken samen.

Acties

1. Instellen van een programmaraad jeugd.
2. Inventariseren van de behoefte aan activiteiten onder de jeugd.
3. Betrekken van de jeugd bij het inventariseren en organiseren van activiteiten.
4. Ervaringen van andere, wel succesvolle, jongerencentra in de regio ophalen, bijvoorbeeld Meddo.
5. Het realiseren van een gevarieerd doorlopend programma-aanbod van activiteiten voor de jeugd van 4 t/m 25 jaar.

Kulturhus-concept

Huidige situatie

In 2014 werd Kulturhus 't Grachthuys geopend als opvolger van het verenigingsgebouw Ons Huis. Samen met de aangrenzende sporthal vormt het Grachthuys een mooie multifunctionele accommodatie.

Onder het Kulturhus-concept kunnen twee zaken worden verstaan:

- zoveel mogelijk verenigingen en activiteiten onder één dak;
- netwerk van voorzieningen die samen zorgen voor een rijk programma-aanbod voor alle inwoners.

Reeds bij de start van het Kulturhus was duidelijk dat er in Bredevoort veel andere accommodaties voor handen zijn waar diverse activiteiten plaatsvinden. Daardoor is het Kulturhus niet de enige ontmoetingsplek in de gemeenschap, zoals wel bij veel omliggende buurtschappen het geval is. In Bredevoort kennen we bijvoorbeeld de Koppelkerk, 't Koppelhuis, De Ossenkop, het Ambthuis en de kantine van SV Bredevoort. Mede daardoor is 't Grachthuys niet de centrale ontmoetingsplek die van een Kulturhus over het algemeen verwacht wordt. Om een dekkende exploitatie te realiseren is er 10 jaar geleden al gezocht naar een pachter/horeca-ondernemer die met name ook vanuit de brasserie inkomsten kan genereren. De grote zaal wordt gebruikt voor informatiebijeenkomsten, feesten, scholingsbijeenkomsten, jubilea en uitvaarten. Daarnaast vinden hier de grotere verbindende bijeenkomsten plaats als de nieuwjaarsreceptie, bewonersavonden, pubquiz, en dergelijke. Ook repeteert de muziekvereniging BAMM hier, is er Meer Bewegen Voor Ouderen en een body-fitgroep. Elke vrijdagmiddag is er een inloopmogelijkheid voor ouderen om elkaar te ontmoeten en spelletjes te doen. Sporters kunnen na hun training of wedstrijd tot hun ongenoegen vaak niet terecht in het Kulturhus voor de 'cooling down' omdat het voor de ondernemer niet rendabel is om in de dal-uren de accommodatie open te stellen.

Er zijn na de start van het Kulturhus meerdere nieuwe initiatieven genomen, maar deze zijn inmiddels veelal gestopt onder andere door gebrek aan voldoende belangstelling (filmhuis, repair café) of door regelgeving (inloospreekuur huisarts). Veel inwoners geven aan dat het Kulturhus in de huidige opzet niet laagdrempelig genoeg is. Inwoners en ook verenigingen missen een gezellige ontmoetingsplek.

Gewenste situatie

In Bredevoort zijn er voldoende gelegenheden om elkaar te ontmoeten en samen te ontspannen. Voor kwetsbare doelgroepen zijn er laagdrempelige inloopvoorzieningen en een passend activiteiten aanbod. De aanwezige accommodaties worden optimaal benut en werken onderling samen. Voor alle verenigingen en activiteiten is er een passende accommodatie. Er is een programmaraad die zorgt voor aanbod van activiteiten aansluitend bij de behoefte van de bewoners. Bewoners zijn op de hoogte van de vele activiteiten die in Bredevoort georganiseerd worden.

Acties

1. Onderzoeken hoe het Kulturhus-concept (dekkend netwerk) nieuw leven kan worden ingeblazen en hoe de verschillende accommodaties optimaal benut kunnen worden.
2. Onderzoeken hoe het huidige Kulturhus weer meer gebruikt kan worden waarvoor het destijds is opgezet: een laagdrempelig verenigingsgebouw en ontmoetingsplek.
3. Onderzoeken wat de functie van een programmaraad kan zijn en bij positieve uitkomst opnieuw instellen.
4. Inventariseren of er in Bredevoort behoefte is aan nieuwe activiteiten.
5. Onderzoeken welke middelen geschikt zijn om inwoners te informeren omtrent het activiteiten aanbod.

3.3 DUURZAAMHEID EN KLIMAAT

Meer groen

Huidige situatie

In het stadje Bredevoort is de globale verhouding tussen grijs (verhardingen, asfalt en straatwerk) en groen (parken, gras, bomen en struiken) op basis van inschatting circa 80% om 20%. Het overige deel van de wijk (Hollenberg, Zwanenbroek en 't Klooster) is overheersend groen. Een deel van dit groen heeft een agrarische bestemming. Het gaat dan met name om grasland en akkerbouw (voornamelijk aardappelen en mais).

Het klimaat verandert. Dat zien we aan het vele water dat vaker in de vorm van hevige buien valt. De hoge temperaturen in de zomermaanden leveren daarnaast weer hittestress op. Om de kern Bredevoort groener te maken zullen we rekening moeten houden met het veranderende het klimaat. Om hittestress tegen te gaan zal er meer grijs vervangen moeten worden door groen. Dat levert verkoeling op. Daarnaast bevordert het de biodiversiteit. Denk hierbij aan de vlinders en de bijen. Vaak wordt nu nog gekozen voor grijs, omdat dit nu eenmaal makkelijker is te onderhouden. Ook de kosten voor de gemeente spelen hierin een grote rol. Meer groen kost meer geld.

Gewenste situatie

Een deel van de verharding in het centrum maakt plaats voor meer inheemse bomen, bloemen en struiken. Dit zorgt voor verkoeling in zomers die steeds heter worden, betere waterafvoer bij hevige regenbuien én is goed voor de biodiversiteit. Inwoners zijn zich bewust van het effect als er 'grijs' uit gaat en 'groen' in komt. Inwoners dragen een steentje bij aan het onderhoud van de groene omgeving en helpen zo ook om de kosten voor het onderhoud zo laag mogelijk te houden.

Acties

1. Plan opstellen om meer groen te realiseren en biodiversiteit te vergroten in en om Bredevoort op basis van de volgende uitgangspunten:
 - Meer inheemse bomen en struiken;
 - 'Tegels eruit groen erin' zowel in tuinen als in het straatbeeld.
 - Meer bloemen in het straatbeeld;
 - Vergroten watertoevoer naar groen in droge periodes.
2. Onderzoeken of inwoners een rol als vrijwilliger op zich willen nemen bij het vergroenen van de openbare ruimte.
3. Aansluiten bij het biodiversiteitsplan van de gemeente.
4. Promotiecampagne opzetten m.b.t. vergroenen van particuliere tuinen en erven.
5. Onderzoeken hoe plantvakken kunnen worden voorzien van water in droge periodes.

Zonnepanelen van Energiecoöperatie Bredevoort op 't Grachthuys
Foto: Ap te Winkel

Energietransitie

Huidige situatie

Nederland wil klimaatneutraal zijn in 2050. Dat betekent dat we geen aardgas, kolen en olie meer gebruiken en ons alleen nog bedienen van duurzame energie. Dat is een uitdaging - zeker in Bredevoort. Meer dan de helft van de woningen in Bredevoort heeft energielabel D t/m G. Hiermee scoort Bredevoort slechter dan het landelijke gemiddelde. Met veel monumentale panden en een beschermd stadsgezicht is het verduurzamen van woningen en bedrijven in Bredevoort niet

Elektrische deelauto

eenvoudig. Naast regelgeving, ervaren inwoners ook financiële drempels om hun woning (verder) te verduurzamen.

Inwoners zoeken voornamelijk individueel naar oplossingen in het kader van de energietransitie, maar er is ook een gemeenschappelijk initiatief. Omdat op lang niet alle Bredevoortse daken zonnepanelen mogelijk zijn, is er in Bredevoort een energiecoöperatie actief om gezamenlijk energie op te wekken. Via een 'postco-deroosproject' zijn de daken van 't Grachthuys en Betting Wonen bedekt met ruim 500 zonnepanelen van Energiecoöperatie Bredevoort. Er zijn 50 huishoudens aangesloten bij deze collectieve energieopwekking.

Van het Bredevoortse wagenpark rijdt 94% op benzine of diesel. Slechts 2,6% van de voertuigen rijdt elektrisch en 3,1% hybride, tegenover een landelijk gemiddelde van respectievelijk 4,9% en 8,2%. Er zijn 4 openbare elektrische laadpalen en er is 1 elektrische deelauto beschikbaar in Bredevoort.

Gewenste situatie

Een structurele overgang van het gebruik van fossiele brandstoffen naar het gebruik van schone en duurzame energiebronnen waaronder zonne-energie. Energie is schoon, voor iedereen betaalbaar en wordt continu geleverd. Daarnaast is het wenselijk dat inwoners minder energie verbruiken.

Acties

1. Onderzoeken hoe regelgeving voor monumenten en beschermd stadsgezicht versoepeld kan worden en bepleiten flexibeler houding van de gemeente (wat kan wel in plaats van wat kan niet).
2. In kaart brengen subsidiemogelijkheden en de informatievoorziening hieromtrent verbeteren.
3. Onderzoeken hoe meer zekerheid te verkrijgen is op het gebied van lange termijn-rendement van duurzame energie.
4. Inspirerende activiteiten organiseren met relevante stakeholders om bewustwording, kennisoverdracht, handelingsperspectief en community-gevoel te vergroten, zoals bijvoorbeeld het Doe Gewoon Watt - Energiefestival in Oude IJsselstreek.
5. Onderzoeken mogelijkheid extra postcoderoosproject.
6. Onderzoeken of er draagvlak is voor het omzetten van de energiecoöperatie naar een duurzaamheidscoöperatie.
7. Stimuleren elektrisch rijden en bepleiten plaatsing meer elektrische laadpalen.

Waterberging en afvoer

Huidige situatie

De klimaatverandering zorgt ervoor dat we anders met water om zullen moeten gaan. We gaan vaker te maken krijgen met extreem weer. Verwacht wordt dat er meer stortbuien, zwaardere stormen of juist langere, droge en hete perioden zullen voorkomen. Zo is er in 2023 een record aan neerslag gevallen in heel Nederland. Ook in Bredevoort is dit het geval. In 2023 is er 1250 mm neerslag gevallen. In 2022 was dit slechts 643,2mm.

Een oplossing voor het vele water is een retentiegebied. Bij de Slingeplas in Bredevoort is er een dergelijk gebied aangewezen dat gebruikt wordt voor waterberging. Deze waterberging draagt bij aan het voorkomen van wateroverlast in het centrum van Aalten. Het gebied bestaat uit een weiland en recreatiegebied de Slingeplas. In de berging kan 1 miljoen kubieke meter water worden opgeslagen. In december 2023 is het nodig geweest om de waterberging vol te laten lopen. De laatste keer hiervoor was in de zomer van 2016. Het ligt in de verwachting dat in de toekomst deze berging vaker gebruikt zal moeten worden.

In de afgelopen jaren (2018, 2019 en 2022) hebben we ook veel te maken gehad met zeer droge perioden, waarin de waterstand erg zakte en bijvoorbeeld de Slingebeek droog kwam te staan. In deze jaren is er veel schade ontstaan aan de natuur.

Ondergelopen perceel aan de Stationsweg
Foto: Ap te Winkel

Gewenste situatie

Het aanleggen van wadi's (Water Afvoer Drainage en Infiltratie) draagt bij aan het vasthouden van water. Een wadi is een soort van groene greppel. Het bergt regenwater en zuivert het, waarna het water infiltreert in de ondergrond. Zo helpt de wadi tegen wateroverlast en droogte. Dit zou mogelijk in groenstroken langs wegen toegepast kunnen worden. Door het toepassen van bloemrijke mengsels in de wadi's komt dit weer ten goede van de biodiversiteit.

Inwoners vangen zelf het hemelwater op in een waterberging zoals bijvoorbeeld een regenton. Waar mogelijk worden er ondergrondse voorzieningen gemaakt om het regenwater op te vangen. Mogelijkheid extra is hierbij om het regenwater als spoelwater te gebruiken voor het toilet.

Nieuwe wijken zijn klimaatadaptief, onder andere door het water af te voeren in groen of wadi's. Oppervlakte- en hemelwater gebruiken we om bomen te voeden door aanpassingen in het straatbeeld. Zo kunnen we in de droge periodes uitdroging tegengaan.

Acties

1. Inwoners informeren over de mogelijkheden en voordelen (subsidies) van andere manieren van waterafvoer en waterberging, zowel ondergronds als bovengronds:
 - Tegels eruit, groen erin;
 - Voldoende beplanting in tuinen;
 - Doorlaatbare tuingrond of stenen die niet te dicht op elkaar liggen;
 - Bovengrondse opvang door middel van een regenton;
 - Ondergrondse opvang door middel van infiltratiekragen.
2. Onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om tot een samenwerking te komen met zowel gemeente als inwoners om hier als een collectief in op te trekken en kosten te drukken.
3. Bijvoorbeeld afkoppelen aansluiting hemelwater op riool en opvangen op eigen grond.

4. Onderzoeken welke gebieden in Bredevoort geschikt zijn voor het opvangen van hemelwater, zowel in wadi's als ondergronds.
5. In kaart brengen hoe het straatbeeld met meer watervoerende elementen kan worden aangepast. Bijvoorbeeld stroombanden, waterdoorlatende verhardingen, groenvakken verlagen zodat hemelwater bij het groen komt of het toepassen van half-verhardingen.

Retentiegebied van de Slingeplas aan Goordiek
Foto: Jos Wessels

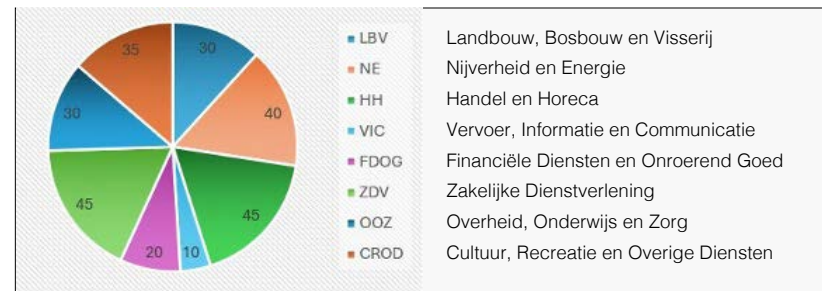

3.4 BEDRIJVIGHEID, TOERISME & RECREATIE EN EVENEMENTEN

Bedrijvigheid

Huidige situatie

De wijk Bredevoort wordt gekenmerkt door vooral kleinschalige bedrijven en een groot aantal ZZP'ers. Alles samen gaat het om circa 250 bedrijven (peildatum 2023). In onderstaande cirkeldiagram is weergegeven hoe de verdeling over de sectoren is; afgerond op een veelvoud van 5.

Voor de kern Bredevoort geldt dat er in het laatste kwart van de twintigste eeuw veel winkels zijn verdwenen. Ook de daarvoor in de plaats gekomen boekwinkel-tjes hebben inmiddels hun deuren veelal gesloten. Er is nog wel een supermarkt en een bakker. De laatste snackbar sloot in 2023 de deuren. Wel zijn er nog enkele florerende ambachtswinkeltjes (goudsmid, klokkenmaker, molenwinkel). In het buitengebied zijn een aantal agrarische bedrijven actief.

Vraag en aanbod op de banenmarkt lijken in Bredevoort over het algemeen redelijk in evenwicht. De meeste inwoners hebben hun werk buiten Bredevoort.

Gewenste situatie

Bredevoort is een veelzijdige wijk in de gemeente Aalten, die mede vorm wordt gegeven door een breed scala aan bedrijfjes. De bestaande bedrijven zijn flexibel en innovatief zodat er toekomstperspectief voor hen is. Daarnaast zijn er in Bredevoort nieuwe economische activiteiten zodat een deel van de inwoners in de eigen

omgeving zijn of haar inkomen kan genereren. Agrariërs richten zich op natuurinclusieve bedrijfsvoering. Voor boerenbedrijven waar agrarische bedrijvigheid stopt is er een passende invulling.

Acties

1. Onderzoeken of er behoefte is aan een ontmoetings- c.q. samenwerkplek c.q. bedrijfsverzamelgebouw voor zzp'ers en kleine ondernemers.
2. Onderzoeken hoe nieuwe, bij Bredevoort passende, economische activiteiten zijn te ontplooiën en welke instanties daarbij kunnen helpen.
3. Participeren in de totstandkoming van de nieuwe omgevingsvisie.
4. In kaart brengen welke agrarische bedrijven in de komende 10 jaar hun bedrijfsmatige activiteiten beëindigen en meedenken over een goede nieuwe invulling.

Toerisme & recreatie

Huidige situatie

'Toerisme en recreatie' is een belangrijke pijler voor Bredevoort. In de omgeving van Bredevoort zijn meerdere campings waarvan De Twee Bruggen de grootste is. Veel toeristen, zowel Nederlandse als Duitse, komen naar deze streek vanwege de prachtige wandel- en fietsroutes. Deze vakantiegasten bezoeken vaak ook het stadje Bredevoort. De horeca en verblijfsaccommodaties hebben een belangrijk deel van hun inkomsten te danken aan de toeristen. Verder zetten deze bezoekers weinig om in Bredevoort door het ontbreken van passende winkeltjes, een museum en activiteiten. De meeste boekwinkeltjes zijn inmiddels gesloten. Er zijn in Bredevoort op dit moment weinig initiatieven om kleinschalige winkeltjes te realiseren middels start ups, pop ups e.d.

Bredevoort kent een VVV-kantoor. Vrijwilligers zorgen het hele jaar door voor de openstelling gedurende 5 dagen per week. In de zomermaanden wordt er elke maand een nieuwe fietsroute uitgebracht. Een andere populaire activiteit is een rondleiding met één van de gidsen.

Bij mooi weer in de zomermaanden is de Slingeplas in trek bij dagrecreanten. In 2022 is het ambitieplan Slingeplas-'t Broock gepresenteerd. De verdere ontwikke-

ling van de Slingeplas in het kader van recreatie is daar onderdeel van.

Gewenste situatie

Evenwicht tussen rust en reuring. Dat betekent onder meer geen ongebreidelde groei van het aantal toeristen, maar wel dusdanig in stand houden c.q. uitbreiden van activiteiten (winkeltjes, horeca, etc.) dat er voor toeristen voldoende te beleven valt in Bredevoort en tegelijkertijd de inwoners van met name het oude centrum zich daar wel bij voelen. De Slingeplas is het bruisende hart van sport en buitenrecreatie.

Acties

1. Middels doelgroepenanalyse onderzoeken welke aanvullende activiteiten en voorzieningen Bredevoort interessanter maken voor toeristen zodat ze langer dan een paar uurtjes spenderen.
2. Onderzoeken welke groeimogelijkheden en welke grenzen er zijn met betrekking tot het aantal toeristen.
3. Meedenken met de eigenaar en pachter van de Slingeplas voor de verdere ontwikkeling in het kader van sport en recreatie.

Evenementen

Huidige situatie

Bredevoort kent vele evenementen. Deze worden veelal georganiseerd door vrijwilligers vanuit verschillende verenigingen en stichtingen. Te denken valt aan Zomerconcerten, Jorisconcerten, Boekenmarkten, Bredevoort Schittert, Volksfeest, Ronde van Bredevoort, Bredevoort breder dan boeken en de vele activiteiten van de Koppelkerk. De meeste evenementen draaien niet op commerciële basis maar indirect dragen ze wel bij aan de instandhouding van onder meer horeca en verblijfsaccommodaties.

Veel evenementen worden in of rond het centrum van Bredevoort gehouden. Dit wil nog wel eens tot overlast leiden voor de bewoners daar. Denk hierbij aan geluids- overlast, drukte, parkeerproblemen. De één wil meer evenementen, de ander minder. Eventueel kunnen nieuwe evenementen naar een andere locatie. Mogelijkheden zijn de Stadsweide in het vestingpark, langs de Grote Gracht of bij de Slingeplas. Veel evenementen staan los van elkaar; er wordt relatief weinig samengewerkt.

Boekenmarkt

Gewenste situatie

In stand houden van de huidige evenementen. De bewoners in het centrum ervaren daarbij evenwicht tussen reuring en rust. Daarnaast is er een aanbod van nieuwe activiteiten en evenementen waardoor er op meer momenten in Bredevoort iets te beleven valt. Onder meer valt te denken aan diverse marktjes. Er wordt gebruik gemaakt van meerdere locaties. Organisatoren werken samen en zorgen zo voor afstemming, efficiëntie en kennisdeling.

Acties

1. Inventariseren welke factoren zorgen voor evenwicht tussen reuring en rust.
2. Onderzoeken welke nieuwe evenementen en marktjes een welkome aanvulling kunnen zijn.
3. Inventariseren welke locaties geschikt zijn voor nieuwe evenementen.
4. Onderzoeken hoe er optimaal kan worden afgestemd en samengewerkt.
5. Onderzoek mogelijke opzet Stichting Promotie Bredevoort; dit in nauwe samenwerking met VVV Bredevoort.

Bredevoort Schittert

3.5 OPENBARE RUIMTE EN GROEN

Verkeersveiligheid en parkeren

Huidige situatie

Met name in het oude stadscentrum ervaren inwoners hinder van het vele auto-verkeer. Een groot deel van dit verkeer wordt veroorzaakt door toeristen die ons stadje bezoeken. Ook komt daar een flink deel van de parkeeroverlast vandaan. De beschikbare parkeerruimte is onvoldoende om aan het groeiende aantal auto's (bezoekers evenementen, dagtoeristen en meerdere auto's per inwoner/adres) allemaal een plek te kunnen bieden. De voor toeristen bedoelde parkeervakken langs de Winterswijksestraat worden te weinig benut. Een oorzaak hiervan is de weinig dwingende wegaanduiding en gebrekkige communicatie vanuit bedrijven en/of evenementenorganisaties. Alleen bezoekers van de Koppelkerk maken veelvuldig gebruik van deze parkeerplekken.

De verkeersveiligheid laat met name te wensen over op de Winterswijksestraat. Het doorgaand landbouwverkeer wordt over deze weg geleid. En naast bedrijven zijn er nu ook meerdere woningen en een kinderdagverblijf gekomen. Tevens is dit de parkeerzone voor toeristen. Er is echter geen voetpad en nog geen 30 km zone ingesteld. Ook de verkeersveiligheid in de nauwe straatjes laat te wensen over, zeker als hier ook doorgaand vrachtverkeer en toeristen gebruik van maken.

Gewenste situatie

Een autoluw centrum waarbij doorgaand verkeer wordt omgeleid. Minder parkeerdruk in het centrum door dwingendere te verwijzen naar de Winterswijksestraat. Zowel de nauwe straatjes in het centrum, als de Winterswijksestraat zijn verkeersveilig.

Acties

1. Onderzoeken welke maatregelen het meest gewenst/haalbaar zijn om de verkeersdruk omlaag te brengen. Bijvoorbeeld: In het centrum een verbod instellen voor doorgaand vrachtverkeer, landbouwverkeer en campers.

(vervolg zie pagina 28)

(vervolg pagina 27)

2. Onderzoeken welke maatregelen het meest gewenst en haalbaar zijn om de parkeerdruk in het historische centrum te verminderen. Bijvoorbeeld door invoering vergunningensysteem, betere routeaanduiding naar parkeerplaatsen Winterswijksestraat.
3. Onderzoeken welke haalbare maatregelen de verkeersveiligheid in het centrum en op de Winterswijksestraat kunnen verbeteren. Bijvoorbeeld door invoeren/vergroten 30 km zone, aanleggen trottoir, etc.
4. Bepleiten strikter toezicht op handhaving ingestelde maatregelen.

Openbaar vervoer, bereikbaarheid essentiële voorzieningen

Huidige situatie

Het openbaar vervoer is matig tot onvoldoende. Dit heeft zowel nadelige gevolgen voor inwoners als voor bezoekers. Van maandag t/m vrijdag kan men gebruik maken van de Arriva buurtbus (lijn 191) die op de route Aalten – Ruurlo ook Bredevoort aandoet. Deze rijdt echter alleen overdag. De chauffeurs bestaan uit vrijwilligers. Voor de avonden en de weekenden zijn de inwoners en toeristen aangewezen op de belbus. Daarnaast is er een elektrische deelauto waar inwoners gebruik van kunnen maken. Daarvoor moeten ze zich wel bij een van de aanbieders aanmelden. In Bredevoort is dat de Energie Coöperatie Bredevoort.

Door de jaren heen zijn er steeds meer voorzieningen verdwenen in Bredevoort. Vele ouderen herinneren zich de tijd dat er nog tal van winkels waren voor de dagelijkse boodschappen en dat andere essentiële voorzieningen aanwezig waren. Denk daarbij aan een bank, huisarts, drogist, pinautomaat, bibliotheekbus, postkantoor e.d. Tegenwoordig is er enkel nog een bakker en de Spar supermarkt. Voor mensen die minder mobiel zijn, en niet beschikken over eigen vervoer, vormt dit een probleem. Voor een aantal genoemde voorzieningen kan men terecht bij de Spar: ophalen medicijnen, verzenden en ontvangen pakketten en beperkt opnemen

van geld (het zgn. overpinnen). Voor veel andere zaken is men aangewezen op bijvoorbeeld Aalten, Lichtenvoorde of Winterswijk.

Gewenste situatie

Er is 7 dagen in de week openbaar vervoer van en naar Bredevoort. Er zijn rechtstreekse verbindingen met Aalten, Lichtenvoorde, Winterswijk en Bocholt. Elke inwoner kan laagdrempelig gebruik maken van vervoer naar essentiële voorzieningen als medische basiszorg (huisarts, tandarts en fysio), apotheek, bibliotheek, pinautomaat en winkels die betrekking hebben op eerste levensbehoeften. De belangrijkste voorzieningen in de nabije omgeving zijn goed bereikbaar, ook voor degenen die niet beschikken over eigen vervoer.

Buurtbus van Arriva bij halte Tramstraat
Foto: Ap te Winkel

Acties

1. Onderzoeken op welke wijze het openbaar vervoer van en naar Bredevoort versterkt kan worden. Denk onder meer aan rechtstreekse verbindingen met Aalten, Winterswijk, Bocholt gedurende 7 dagen per week.
2. Informeren inwoners over de aanvullende vervoersregelingen die er al zijn.
3. Inventariseren welke tekortkomingen er zijn in het kader van mobiliteit en bereikbaarheid en adviezen opstellen hoe dit te verbeteren.
4. Onderzoeken of het instellen van een soort van vervoershulpdienst haalbaar is.

Onderhoud groen

Huidige situatie

Met grote regelmaat constateren inwoners dat het groenonderhoud in Bredevoort te wensen over laat. Zowel in het oude centrum, als in de woonwijken en bij de begraafplaatsen valt het inwoners en bezoekers op dat het straatbeeld er rommelig uitziet. Het gaat dan met name om onkruid, bladafval en oneffen trottoirs. Zeker in de groeizame zomer van 2023 was het onderhoudsniveau slecht te noemen en liep men achter met het onderhoud. Een oorzaak is de combinatie van de vele regenval, de temperatuur en de vakantieperiode waarin de personele bezetting van de gemeente lager is. Helaas is dit juist de periode waarin veel toeristen Bredevoort aandoen. Het onderhoudsniveau is bij vlagen dan ook geen reclame voor ons stadje.

Gewenste situatie

Inwoners zijn tevreden over het onderhoud van groen en straatwerk in het centrum en aan de rand van Bredevoort, waaronder de begraafplaatsen. Ook de fietspaden en wandelpaden in de omgeving zijn het hele jaar goed toegankelijk en aantrekkelijk om te gebruiken. Er is een onderhoudsplan waarbij aandacht is het voor het toeristenseizoen en de evenementen die plaatsvinden. Achterstallig - en ad hoc/rigoureuus onderhoud wordt voorkomen. De staat van het groen ligt

over de hele breedte in 2030 op een hoger niveau dan in 2025. Inwoners worden betrokken bij het opstellen van nieuwe onderhoudsplannen. Tevens is er sprake van een adequate informatieverstrekking zodat inwoners op de hoogte zijn van de keuzes die gemaakt worden m.b.t. het groenonderhoud en de wijze waarop ze daar invloed op kunnen uitoefenen.

Acties

1. In overleg treden met de gemeente over de wensen ten aanzien van groenonderhoud en input leveren voor een onderhoudsplan voor de wijk Bredevoort.
2. Pleiten (bij gemeente) voor meer communicatie over visie, beleidskeuzes en planning met betrekking tot groenonderhoud.
3. Inwoners betrekken bij aanleg en onderhoud van (nieuw) groen, bijvoorbeeld middels een meedenk/informatie avond.
4. Bewoners stimuleren om onderhoud bij en rond eigen woning uit te voeren en eventueel hun tuin te vergroenen

Tegengaan leegstand en verwaarlozing van panden

Huidige situatie

Veel panden in Bredevoort zijn fraai gerestaureerd en worden uitstekend onderhouden. Er zijn echter ook meerdere panden waarbij sprake is van achterstallig onderhoud en soms zelfs van verkrotting, ondanks dat deze panden een monumentstatus hebben, zoals café De Zwaan of boerderij Te Molder. Ook staan een aantal beeldbepalende panden al geruime tijd leeg, zoals de voormalige Drogisterij van Theo Taken en de Katholieke Kerk. Het is veel inwoners een doorn in het oog dat hierdoor de aanblik van de wijk Bredevoort verloedert.

Gewenste situatie

De panden in en rond Bredevoort bieden vanwege hun gedegen onderhoud een fraaie aanblik en hebben een passende invulling. De gemeente ziet toe op het onderhoud van monumentale panden. Samen met de eigenaren van leegstaande panden wordt gezocht naar een passende invulling. Nieuwe leegstand wordt zoveel mogelijk voorkomen door tijdig overleg tussen belanghebbenden.

Acties

1. In overleg treden met eigenaren van leegstaande en/of verwaarloosde panden en streven naar restauratie en/of in gebruik neming overeenkomstig bestemming en indien wenselijk herbestemming realiseren.
2. Gemeente vragen om te handhaven waar het gaat om onderhoud van monumenten.

St. Georgiuskerk (voormalige Rooms-Katholieke kerk)
Foto: Ap te Winkel

Volkstuinen

Huidige situatie

Bredevoort telt in totaal 41 volkstuinen. Hiervan zijn er 32 gelegen op de Halve Maone en 9 op de Frenkenweide. In het najaar van 2023 heeft de gemeenteraad het nieuwe volkstuinenbeleid vastgesteld. Hierin is onder andere wet- en regelgeving opgenomen, staat de visie van de gemeente beschreven en is toegelicht waar huurders aan gebonden zijn wanneer ze een volkstuin in gebruik hebben.

Het beheer van de volkstuinen is ondergebracht bij de gemeente. Uit oogpunt van beheer zou het voor de gemeente wenselijk zijn, dat er in Bredevoort een vereniging is die de belangen van de volkstuinders behartigt, en zorgt dat de volkstuinen netjes onderhouden worden. Een vereniging van huurders zou voor alle partijen een oplossing kunnen zijn. Echter, de huurders van de volkstuinen lopen niet warm om een vereniging op te zetten.

Gewenste situatie

Het aantal volkstuintjes voorziet in de behoefte om eigen groenten, fruit en bloemen te telen. De verhuurde volkstuintjes worden overeenkomstig de uitgangspunten en kaders van het nieuwe beleid (2023) gebruikt. De gemeente brengt de vrije kavels actief onder de aandacht van de inwoners. Vrijkomende kavels worden dusdanig door gemeente onderhouden dat er geen achterstallig onderhoud of overlast voor overige huurders ontstaat.

Acties

1. Peilen of er draagvlak is voor het oprichten van een huurdersvereniging voor de volkstuinen.
2. Informeren bewoners over beschikbaarheid kavels, het volkstuinbeleid en eventueel organiseren workshops over zelf verbouwen van groenten en fruit.
3. Gesprek aangaan met gemeente over handhaving regelgeving voor volkstuinen.
4. Oog houden voor het plan Halve Maone (reconstructie van het gebied); inclusief behoud volkstuinen.

3.6 GEZOND EN GELUKKIG SAMENLEVEN

Algemeen welbevinden

Huidige situatie

Ruim 90% van de inwoners ervaart redelijk tot veel regie over zijn/haar leven. De meeste inwoners ouder dan 18 jaar (81%) ervaren ook hun gezondheid als goed tot zeer goed. Toch heeft 53% last van overgewicht waarvan een derde ernstig. 17% is volgens RIVM-richtlijnen een zware drinker en 19% valt onder de rokers. Het is opmerkelijk dat in Bredevoort ruim 41% van de inwoners eenzaamheid ervaart terwijl uit de bewonersavond blijkt dat de onderlinge saamhorigheid en betrokkenheid in Bredevoort zeer groot is. Toch geven de bewoners aan dat de behoeftes ook vooral op dat vlak liggen. Er is behoefte aan ontmoeting, verbindende activiteiten en zorgen voor elkaar.

Zeer opvallend is het hoge percentage vrijwilligerswerk. Dit ligt maar liefst 15% hoger dan het landelijk gemiddelde; dit biedt kansen.

Onder het sociale aspect valt ook communicatie. Bewoners worden momenteel van informatie voorzien door middel van social media, website bredevoort.nu, nieuwsbrief Bredevoorts Belang, huis-aan-huisblad Aalten Vooruit en van persoon tot persoon. Uit de bewonersavond is gebleken dat, met name de oudere generatie, niet veel meekrijgt van het reilen en zeilen in Bredevoort. Deze doelgroep heeft behoefte aan een ander communicatieplatform.

Gewenste situatie

Een inclusieve samenleving waar iedereen ertoe doet en van waarde is ongeacht verschillen. Ieder mens draagt op zijn of haar manier bij aan de samenleving. Juist dankzij de verschillen tussen mensen is deze samenleving zo waardevol en betekenisvol!

Samen proberen we ervoor te zorgen dat bewoners zich gezond en gelukkig voelen en minder zorg nodig hebben. Dit realiseren we onder andere door middel van laagdrempelige en diverse activiteiten. We organiseren ontmoeting en ondersteuning voor jong en oud, zodat iedereen kan deelnemen aan de samenleving. Zodoende is Bredevoort voor iedereen een fijne plek om te wonen en te recreëren.

Via diverse communicatiekanalen zijn alle inwoners op de hoogte van wat er gebeurt en te doen is. Er zijn nieuwe woonvormen voor intergenerationeel wonen waarbij omzien naar elkaar vanzelfsprekend is.

Acties

1. Inventariseren welke activiteiten en voorzieningen er al zijn voor kwetsbare doelgroepen.
2. Adviezen opstellen over afstemming en het bereiken van deze doelgroepen.
3. In stand houden c.q. uitbreiden laagdrempelige ontmoetingsmomenten voor diverse doelgroepen, zoals bijvoorbeeld inloop-/koffiemomenten en 'samen eten' mogelijkheden.
4. Onderzoeken draagvlak voor een (intergenerationeel) buddysysteem c.q. sociaal vangnet.
5. Uitwerken concept intergenerationeel wonen.
6. Samenhang organiseren in de samenleving; naberschap over generaties heen.
7. Uitwerken voorstel m.b.t. welkom heten nieuwe inwoners.
8. Onderzoeken hoe gezonde leefstijl gepromoot kan worden naast de al bestaande landelijke campagnes (roken, alcoholgebruik, voeding, overgewicht en beweegarmoede).

Activiteiten voor ouderen

Huidige situatie

In de wijk Bredevoort wonen 445 bewoners die 65+ zijn. Veel mensen uit deze leeftijdscategorie zijn nog geheel zelfstandig en prima in staat om zonder hulp hun eigen zaken te regelen en te zorgen voor hun eigen sociale contacten. Toch geven cijfers aan dat 46% zich eenzaam voelt.

Bredevoort heeft het Ambthuis, een accommodatie van zorginstelling Marga Klompé, inclusief een kleinschalige woonvorm voor dementerende ouderen. Hierin kunnen ouderen terecht die zo lang mogelijk zelfstandig willen wonen maar wel

enige zorg nodig hebben. In het Ambthuis is een Grand Café waar men dagelijks terecht kan voor de sociale contacten. Het personeel, samen met een groep vrijwilligers, organiseert regelmatig activiteiten.

Ook het Kulturhus organiseert een ontmoetingsactiviteit onder de naam Buurten. Elke vrijdagmiddag kunnen met name de oudere inwoners daar terecht voor een kaartspelletje, rummikub of een andere activiteit. De Protestantse Gemeente Bredevoort heeft een bezoeken dienst, organiseert maandelijks 'Samen eten' in 't Koppelhuis en elke zondagochtend na de kerkdienst kan men samen koffiedrinken.

Gewenste situatie

Oudere en alleenstaande inwoners hebben laagdrempelig toegang tot diverse activiteiten en zijn onderdeel van een sociaal netwerk. Overzichtelijke informatie over de diverse activiteiten bereikt de doelgroep. Organisaties, verenigingen en buurtbewoners werken samen om zo een groter vangnet te creëren voor de inwoners die dat nodig hebben. Ook mensen uit kwetsbare doelgroepen worden waar mogelijk actief betrokken bij hun leefomgeving.

Acties

1. Inventariseren aan welke activiteiten ouderen behoefte hebben.
2. In kaart brengen welke activiteiten en samenwerkingsverbanden er al zijn.
3. Inventariseren wat er nodig is voor het opzetten van een vrijwilligerspool/buddysysteem.
4. Onderzoeken hoe jong en oud meer bij elkaar betrokken kunnen worden.
5. Onderzoeken hoe kwetsbare doelgroepen meer onderdeel kunnen zijn van c.q. deel kunnen nemen aan Bredevoortse activiteiten/evenementen.

3.7 HISTORIE, KUNST EN CULTUUR

Versterken historische waarde

Huidige situatie

In 1988 vierde Bredevoort haar 800-jarig bestaan. In de tachtigjarige oorlog speelde Bredevoort een belangrijke rol. Tot op heden is de Nederlandse koning heer van Bredevoort. Een aantal overblijfselen verwijzen naar dit rijke verleden: de stadsgracht, het vestingpark, molen De Prins van Oranje, beschermde stadsgezicht en de Joriskerk. Daarnaast hebben we de verhalen en de bodemvondsten die de geschiedenis zicht- en voelbaar maken.

In de jaren dertig is het overgrote deel van de grachten gedempt en zijn in de jaren daarna meerdere karakteristieke gebouwen verdwenen. Pas in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw ontstond er weer nieuwe belangstelling voor het rijke verleden van de Heerlijkheid Bredevoort. In 1986 is de oude kern van Bredevoort door de minister van ruimtelijke ordening aangewezen als beschermd stadsgesicht. In de jaren daarna werd het oude centrum grondig opgeknapt.

In 2004 verscheen het masterplan Bredevoort en in 2018 werd er een structuurontwerp voor de Halve Maone ontwikkeld. In beide plannen is het streven opgenomen om de vestingwerken waaronder de gracht deels te herstellen.

In het stadje, maar ook in het buitengebied, staan meerdere erfgoedpanelen waarop informatie over de historie te lezen valt. Bij de VVV zijn routeproducten te koop waarbij de bezoeker met de fiets of te voet langs high lights van Bredevoort komt en (een deel van) de geschiedenis leert kennen. Ook de rondleidingen met de stadsgidsen, waaronder Prins Maurits en Hendrickje Stoffels, zijn populair en geven de geschiedenis van Bredevoort op een interessante wijze weer. Compagnie Onversaegt, opgericht in 2012, draagt bij aan het beleven van de historie van Bredevoort, o.a. middels het zogenaamde Piekenpoetsweekend.

Hoewel er op verschillende plekken in Bredevoort informatie over de geschiedenis te vinden is, ontbreekt een centraal punt. Bij Bredevoorts Belang is ooit gesproken over de wens van een 'museum', in welke vorm dan ook.

Gewenste situatie

De historische waarde van Bredevoort verder versterken door daar waar mogelijk onderdelen van de vestingwerken te reconstrueren en het verhaal van Bredevoort dusdanig voor het voetlicht te brengen dat Bredevoort 't angoan weert' is.

Acties

1. Verbinden van de diverse plannen om vestingwerken te reconstrueren en te behouden;
 - structuurontwerp Halve Maone, (ravelijn voor Aalter Poort)
 - vestingpark Bernardus en schootsveld noord (met bastions Vreesniet en Treurniet)
 - ambitieplan Slingeplas 't Broock (met bastion Onversaegt)
 - mogelijk kan de reconstructie van delen van de gracht een bijdrage leveren aan de opgave die er ligt m.b.t. waterhuishouding en klimaat.
2. Inventariseren welke financieringsbronnen er zijn voor een zo optimaal mogelijke reconstructie van de vestingwerken in de bij 1 genoemde plannen.
3. Het behouden en versterken van het historische karakter binnen het gebied dat aangewezen is als beschermd stadsgebied.
4. Toezien op gedegen onderhoud van de aangewezen monumenten in de kern en in het buitengebied.
5. Onderzoeken op welke wijze de historie van Bredevoort en naaste omgeving (o.a. Klooster 't Schaer, Havezathe 't Walfort) nog beter zichtbaar kan worden gemaakt.
6. Ontwikkelen nieuwe routes (o.a. voor jeugd) in en rond Bredevoort.
7. Bewoners informeren over en betrekken bij de historie van Bredevoort.
8. Onderzoeken haalbaarheid historisch museum of belevingscentrum.

Meer dan boeken

Huidige situatie

In de jaren tachtig sloten vele kleine winkeliers hun deuren. Bredevoort verpauperde in snel tempo. Als reactie daarop deed het boekenstadconcept in 1993 zijn intrede en veel winkeltjes kregen een nieuwe bestemming evenals de voormalige basisschool Op 't Zand. Bredevoort kreeg landelijke bekendheid als boekenstad. Echter, tegen het eind van het eerste decennium van deze eeuw verloor de boekenstad z'n allure en aantrekkingskracht. De opkomst van internet was daar mede debet aan, maar ook de gebrekkige onderlinge samenwerking. Er zijn anno 2024 nog

slechts enkele boekwinkeltjes over en daarnaast nog wat handelaren die hun zaken via internet afhandelen. In 2023 werd 'dertig jaar boekenstad' gevierd met een klein festival genaamd 'Bredevoort, breder dan boeken'. De naam geeft het momentum goed weer. In de laatste 10 jaar zijn er tal van nieuwe initiatieven ontstaan met name door toedoen van de Koppelkerk. Dit voormalige kerkgebouw ontwikkelde zich tot een vrijplaats voor kunst en cultuur. Met wisselende exposities, concerten, lezingen en een sfeervol boekencafé is de Koppelkerk de uitgelezen ontmoetingsplaats voor Nederlandse en Duitse cultuurliefhebbers. De meeste bezoekers komen uit het euregio-gebied met een straal van 30-40 kilometer rond Bredevoort. Hoewel de

Koppelkerk, vrijplaats voor kunst & cultuur
Foto: Achterhoek Toerisme

Zomerconcerten

stichting Koppelkerk de belangrijkste speler is, zijn er ook nog een aantal andere initiatieven die Bredevoort op de kaart zetten als het gaat om kunst en cultuur. Om er enkele te noemen:

- Beeldenroute stichting Thorvald;
- Buitenexposities van het Oost-Gelders Fotografen Collectief;
- St. Jorisconcerten en de zomerconcerten;
- Diverse kleinschalige ateliers en initiatieven (workshops, cursussen);
- Bredevoort Schittert.

Buitenexpositie

Bredevoort Schittert

Voorstelling 'Ik, alleen' van Tg Smeedwerk in het Vestingpark
Foto: Peter de Vos

Gewenste situatie

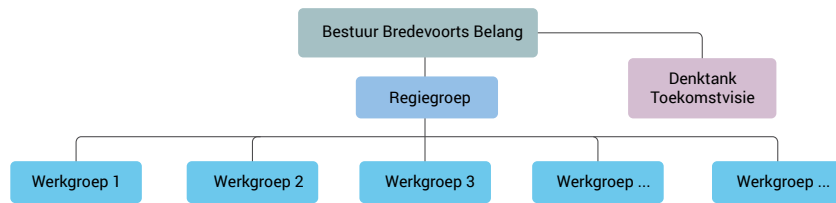
Bredevoort is ook in de komende jaren het bruisende hart in de Achterhoek als het gaat om kunst, cultuur en verdieping. Boeken blijven daarbij een rol spelen. De betrokken organisaties werken samen en zorgen samen voor een aantrekkelijke programmering. Er is draagvlak onder de inwoners voor dit aspect van Bredevoort.

Acties

1. Behouden van een sterke programmering op het vlak van kunst, cultuur en verdieping en dit weergeven in één UIT-agenda.
2. Verkennen hoe er gezorgd kan worden voor een stevig fundament (organisatorisch en financieel) voor de Koppelkerk zodat continuïteit geborgd is.
3. Inventariseren welke aanvullende kleinschalige activiteiten passen bij de identiteit van Bredevoort.
4. Bewoners actief betrekken bij kunst en cultuurprojecten.

4 VERDERE UITWERKING EN REALISATIE

De denktank Toekomstvisie Bredevoort heeft haar klus geklaard en houdt na de presentatie van het ontwikkelingsplan en nog een evaluatiebijeenkomst op te bestaan. Na de presentatie zal het bestuur van Bredevoorts Belang een regiegroep installeren en per speerpunt één of meer werkgroepen die aan de slag gaan met de in dit ontwikkelingsplan benoemde acties. In onderstaand organogram een weergave van de organisatiestructuur.

BESTUUR BREDEVOORTS BELANG

Opdrachtgever en officiële gesprekspartner voor gemeentebestuur en andere organisaties.

DENKTANK TOEKOMSTVISIE BREDEVOORT

De leden van de Denktank nemen bij voorkeur plaats in één van de werkgroepen.

REGIEGROEP TOEKOMSTVISIE

1. Samenstelling (3-5 personen) met o.a.:
 - Vertegenwoordiger bestuur Bredevoorts Belang;
 - Voorzitter huidige Denktank Toekomstvisie;
 - Vertegenwoordiger bestuur BREM;
 - Iemand met communicatieachtergrond.
2. Taak
 - Aanspreekpunt voor werkgroepen en monitoren voortgang;
 - Bewerkstelligen afstemming tussen werkgroepen waar wenselijk;
 - Informeren bestuur Bredevoorts Belang en andere betrokkenen over de voortgang;
 - Organiseren twejaarlijkse update o.a. met inwoners.

WERKGROEPEN

Het aantal werkgroepen hangt af van het aantal speerpunten en actuele ontwikkelingen. Werkgroepen hebben veelal een tijdelijk karakter. Zodra de doelstelling is bereikt houdt de werkgroep op te bestaan. In een aantal gevallen kunnen benoemde acties worden overgedragen aan al bestaande werkgroepen en organisaties.

Samenstelling per werkgroep (4-6 personen):

Eén of twee leden vanuit Denktank Toekomstvisie.

Eén of twee inwoners die willen meedenken en meewerken.

Eén of twee deskundigen vanuit gemeente en/of andere organisaties.

De taak van de werkgroepen is: uitvoering geven aan hetgeen in de toekomstvisie bij betreffend speerpunt als actie is omschreven. Daarbij heeft elke werkgroep enige vrijheid om in te spelen op actuele ontwikkelingen. Zij kunnen, in overleg met de regiegroep, andere prioriteiten stellen dan de planning in het schema.

Bij elk speerpunt zijn organisaties te benoemen die gebaat zijn bij het in positieve zin in beweging brengen van het onderliggende vraagstuk. Bij voorkeur spreken we hier, vanuit het perspectief van de werkgroepen, over partners. Soms zullen deze partners in een werkgroep zitting nemen, in andere gevallen leveren ze input of sparren ze met de werkgroepleden over oplossingsrichtingen.

STARTBIJEENKOMST

Zo spoedig mogelijk na de presentatie van 'Toekomst maak je samen' worden regiegroep en werkgroepen samengesteld. Hiertoe zal de Denktank een eerste aanzet doen. Vervolgens organiseert de regiegroep samen met het bestuur van Bredevoorts Belang een startbijeenkomst voor de werkgroepleden in het derde kwartaal van 2024. De start van de werkgroepen staat gepland voor het vierde kwartaal.

Tot slot

In de eerste regel van het voorwoord wordt gesteld dat deze Toekomstvisie voor Bredevoort een levend document is. Dat betekent dat deze toekomstvisie niet dichtgetimmerd is en niet voor de komende 10 jaar onwrikbaar vaststaat. Voortdurend zullen er aanpassingen worden gedaan, omdat actuele ontwikkelingen en voortschrijdend inzicht dat vragen. Zo werd tijdens één van de laatste bijeenkomsten van de Denktank opgemerkt dat het buitengebied in dit document wellicht niet de aandacht krijgt die het verdient. De vraag aan regiegroep en werkgroepen is om hier nog eens specifiek naar te kijken.

De leden van de denktank zijn zeer onder de indruk van de betrokkenheid van de inwoners in het afgelopen jaar. We hopen dat deze betrokkenheid ook blijft in de komende jaren als we aan de slag gaan met de geformuleerde actiepunten. We realiseren ons dat een voortdurende communicatie over de voortgang een belangrijke voorwaarde is om die betrokkenheid vast te kunnen houden. Alleen samen kunnen we de gewenste situatie bereiken.

TOEKOMST MAAK JE SAMEN

Met samen bedoelen we niet alleen de inwoners. Bij elk speerpunt zijn er betrokken partners; organisaties die een taak en rol hebben bij betreffende speerpunten. Graag noemen we ze 'partners'. We hopen dat zij dit omgekeerd ook doen. Het gemeentebestuur is in dit opzicht een hele belangrijke partner. Zij hebben in het lopende raadsprogramma ons opgeroepen om met een toekomstvisie te komen en een substantiële financiële bijdrage geleverd en daarmee dit proces mede mogelijk gemaakt. We rekenen ook in de komende jaren op support van de gemeente om Bredevoort leefbaar en vitaal te maken en te houden.

De gemeente is onlangs gestart met gesprekken om tot een omgevingsvisie te komen voor de gemeente Aalten. Een van de betreffende deelgebieden is de wijk Bredevoort. We hopen met deze Toekomstvisie alvast belangrijke bouwstenen aan te leveren. Het bestuur van de vereniging Bredevoorts Belang zal dit document mede daarom ook overhandigen aan het gemeentebestuur.

Tot slot willen we nog een aantal mensen bedanken:

- de inwoners voor het meedenken en aanleveren van input;
- de meelezers voor hun feedback;
- de gemeente, andere organisaties en bedrijven die ons gesponsord hebben: voor een financiële bijdrage, door de bijeenkomsten van de denktank te faciliteren, de bewonersavonden deels te sponsoren of onze ludieke acties met een bijdrage te ondersteunen;
- en last but not least Vanessa Jacobs en Hans Suurmond die ons vanuit DKK gedurende het gehele proces kundig hebben ondersteund.

BIJLAGE - OVERZICHT VAN DE BEOOGDE ACTIES

In onderstaande tabellen een overzicht van de geformuleerde acties per hoofdthema. In de laatste drie kolommen is aangegeven in welke periode betreffende actie bij voorkeur wordt opgepakt.

0-2 = 2025-2026 / 2-5 = 2027 t/m 2029 / 5-10 = 2030-2035

Wonen		0-2	2-5	5-10
1	Gesprek aangaan met gemeente en De Woonplaats over wens van meer betaalbare en koop- en huurwoningen	X		
2	Organiseren voorlichtingsbijeenkomsten over nieuwe woonvormen	X	X	
3	In gesprek gaan met eigenaren van leegstaande woningen om deze weer in te zetten	X	X	
4	Bepaleiten bijstelling toewijzingsbeleid ten gunste van mensen met sociale en economische binding met Bredevoort	X		
5	Bepaleiten bij gemeente om alvast een bouwlocatie aan te wijzen voor de langere termijn		X	
6	Onderzoeken op welke wijze woningbouwbeleid kan bijdrage aan een evenwichtige leeftijdsopbouw van de bevolking in de wijk Bredevoort	X		
7	De woningbouw in de oude kern zo afstemmen op het historische karakter dat het daarbinnen past of dat het de historische waarde zelfs versterkt	X	X	X
8	Onderzoeken haalbaarheid woonbestemming bij beëindiging agrarische bedrijfsvoering	X	X	X
Voorzieningen		0-2	2-5	5-10
1.1	Onderzoeken hoe verenigingen krachtig en vitaal kunnen blijven (visie, werving leden en vrijwilligers, activiteiten aanbod, financieel gezond).	X	X	
1.2	In kaart brengen welke vormen van krachtenbundeling/samenwerking tussen verenigingen en andere organisaties wenselijk en mogelijk zijn; o.a. met betrekking tot de beoogde multifunctionele (sport-recreatie) accommodatie op de Slingeplas.	X		
1.3	In kaart brengen van het totale activiteiten aanbod en het opstellen van een jaarkalender zodat verenigingen onderling maar ook de inwoners weten wat er wanneer te doen is.	X		
2.1	Verder uitwerken plannen multifunctionele (sport/recreatie) accommodatie Slingeplas.	X		
2.2	Inventariseren interesse voor nieuwe beweegactiviteiten om zo ook de bezettingsgraad van de aanwezige accommodaties rendabel te houden.	X	X	X
2.3	Onderzoek in samenwerking met betreffende stichting naar geschikte locatie voor de huidige sportkooi.	X		
2.4	In kaart brengen welke wandel- en fiets- en mountainbike-paden voor verbetering in aanmerking komen en in overleg met gemeente tot een plan komen.	X	X	X
3.1	Instellen van een programmaraad jeugd.	X		
3.2	Inventariseren van de behoefte onder de jeugd aan activiteiten.	X		
3.3	Betrekken van de jeugd bij het inventariseren en organiseren van activiteiten.	X	X	X
3.4	Ervaringen van andere, wel succesvolle, jongerencentra in de regio ophalen.	X		
3.5	Het realiseren van een doorlopend gevarieerd programma-aanbod van activiteiten voor de jeugd van 4 t/m 25 jaar.		X	X

4.1	Onderzoeken hoe kulturhus-concept (dekkend netwerk) nieuw leven kan worden ingeblazen en hoe de verschillende accommodaties optimaal benut kunnen worden.	X		
4.2	Onderzoeken hoe het huidige Kulturhus weer meer gebruikt kan worden waarvoor het destijds is opgezet: een laagdrempelig verenigingsgebouw /ontmoetingsplek.	X		
4.3	Onderzoeken wat de functie van een programmaraad kan zijn en bij positieve uitkomst opnieuw instellen.	X	X	
4.4	Inventariseren of er in Bredevoort behoefte is aan nieuwe activiteiten.	X	X	X
4.5	Onderzoeken welke middelen geschikt zijn om inwoners te informeren omtrent het activiteiten aanbod.	X		

Duurzaamheid en klimaat		0-2	2-5	5-10
1.1	Plan opstellen om meer groen te realiseren en biodiversiteit te vergroten in en om Bredevoort.	X	X	
1.2	Onderzoeken of het haalbaar is om een initiatief op te zetten met vrijwilligers en wat de consequenties zijn voor de kosten als dit niet haalbaar lijkt.		X	X
1.3	Aansluiten bij het biodiversiteitsplan van de gemeente.		X	
1.4	Promotiecampagne opzetten m.b.t. vergroenen particuliere tuinen.		X	
1.5	Onderzoeken hoe plantvakken kunnen worden voorzien van water in droge perioden.		X	X
2.1	Onderzoeken hoe regelgeving voor monumenten en beschermd stadsgezicht versoepeld kan worden en bepleiten flexibeler houding van de gemeente (wat kan wel i.p.v. wat kan niet).		X	
2.2	In kaart brengen subsidiemogelijkheden en de informatievoorziening hieromtrent verbeteren.	X		
2.3	Onderzoeken hoe meer zekerheid te verkrijgen is op het gebied van lange termijn-rendement van duurzame energie.	X	X	
2.4	Inspirerende activiteiten organiseren met relevante stakeholders om bewustwording, kennisoverdracht, handelingsperspectief en community-gevoel te vergroten.		X	X
2.5	Onderzoeken mogelijkheid extra postcoderoosproject.		X	
2.6	Onderzoeken of er draagvlak is voor het omzetten van de energiecoöperatie naar een duurzaamheidscoöperatie.	X	X	X
2.7	Stimuleren elektrisch rijden en bepleiten plaatsing meer elektrische laadpalen.	X		
3.1	Inwoners informeren over de mogelijkheden en voordelen (subsidies) van andere manieren van waterafvoer en waterberging zowel ondergronds als bovengronds.	X	X	
3.2	Onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om tot een samenwerking te komen met zowel gemeente als inwoners om hier als een collectief in op te trekken en kosten te drukken.		X	X
3.3	Onderzoeken welke gebieden in Bredevoort geschikt zijn voor het opvangen van hemelwater zowel in wadi's als ondergronds.	X		
3.4	In kaart brengen hoe straatbeeld met meer watervoerende elementen kan worden aangepast.		X	X

Bedrijvigheid, toerisme & recreatie en evenementen		0-2	2-5	5-10
1.1	Onderzoeken of er behoefte is aan een ontmoetings- c.q. samenwerkplek c.q. bedrijfsverzamelgebouw voor zzp'ers en kleine ondernemers.	X		
1.2	Onderzoeken hoe nieuwe, bij Bredevoort passende, economische activiteiten zijn te ontplooiën en welke instanties daarbij kunnen helpen.	X	X	X
1.3	Participeren in de totstandkoming van de nieuwe omgevingsvisie.	X		

1.4	In kaart brengen welke agrarische bedrijven hun bedrijfsmatige activiteiten beëindigen en meedenken over een goede nieuwe invulling.	X	X	
2.1	Middels doelgroepenanalyse onderzoeken welke aanvullende activiteiten en voorzieningen Bredevoort interessanter maken voor toeristen.	X	X	X
2.2	Onderzoeken welke groei mogelijkheden en welke grenzen er zijn m.b.t. het aantal toeristen.	X		
2.3	Meedenken met de eigenaar en pachter van de Slingeplas voor de verdere ontwikkeling in het kader van sport en recreatie.	X	X	
3.1	Inventariseren welke factoren zorgen voor evenwicht tussen reuring en rust	X		
3.2	Onderzoeken welke nieuwe evenementen een welkome aanvulling kunnen zijn.		X	X
3.3	Inventariseren welke locaties geschikt zijn voor nieuwe evenementen.		X	
3.4	Onderzoeken hoe er optimaal kan worden afgestemd en samengewerkt.	X	X	
3.5	Onderzoek mogelijke opzet Stichting Promotie Bredevoort; dit in nauwe samenwerking met VVV Bredevoort.	X		

Openbare ruimte en groen

0-2 2-5 5-10

1.1	Onderzoeken welke maatregelen het meest gewenst en haalbaar zijn om verkeersdruk om laag te brengen.	X		
1.2	Onderzoeken welke maatregelen het meest gewenst en haalbaar zijn om de parkeerdruk in het historische centrum te verminderen.	X		
1.3	Onderzoeken naar haalbare maatregelen om verkeersveiligheid in centrum en op Winterswijksestraat te vergroten.	X		
1.4	Bepalen strikter toezicht op handhaving ingestelde maatregelen.	X	X	X
2.1	Onderzoeken op welke wijze het openbaar vervoer van en naar Bredevoort versterkt kan worden. Denk onder meer aan rechtstreekse verbindingen met Aalten, Winterswijk, Bocholt gedurende 7 dagen per week.	X		
2.2	Informeren inwoners over de aanvullende vervoersregelingen die er al zijn.	X	X	X
2.3	Inventariseren welke tekortkomingen er zijn in het kader van mobiliteit en bereikbaarheid en adviezen opstellen hoe dit te verbeteren.	X	X	
2.4	Onderzoeken of het instellen van een soort van vervoershulpdienst haalbaar is.	X	X	
3.1	In overleg treden met de gemeente over de wensen t.a.v. groenonderhoud en input leveren voor een onderhoudsplan voor de wijk Bredevoort.	X		
3.2	Pleiten (bij gemeente) voor meer communicatie over visie, beleidskeuzes en planning m.b.t. groenonderhoud.	X		
3.3	Inwoners betrekken bij aanleg en onderhoud van (nieuw) groen, bijvoorbeeld middels een meedenk/informatie avond.	X	X	X
3.4	Bewoners stimuleren om onderhoud bij en rond eigen woning uit te voeren en eventueel hun tuin te vergroenen.	X	X	X
4.1	In overleg treden met eigenaren van leegstaande en/of verwaarloosde panden en streven naar restauratie en/of in gebruik neming overeenkomstig bestemming en indien wenselijk herbestemming realiseren.	X	X	
4.2	Gemeente vragen om te handhaven waar het gaat om onderhoud van monumenten.	X		
5.1	Peilen van het draagvlak voor het oprichten van een huurdersvereniging voor de volkstuinten.	X	X	
5.2	Informeren bewoners over beschikbaarheid kavels, het volkstuinbeleid en eventueel organiseren workshops over zelf verbouwen van groenten en fruit.	X		

5.3	Gesprek aangaan met gemeente over handhaving regelgeving voor volkstuinten.	X	X	
5.4	Oog houden voor het plan Halve Maone (herconstructie van het gebied); inclusief behoud volkstuinten.	X	X	X

Gezond en gelukkig samenleven

0-2 2-5 5-10

1.1	Inventariseren welke activiteiten en voorzieningen er zijn voor kwetsbare doelgroepen en	X	X	X
1.2	Adviezen opstellen over afstemming en het bereiken van deze doelgroepen.	X		
1.3	In standhouden c.q. uitbreiden laagdrempelige ontmoetingsmomenten voor diverse doelgroepen, zoals bijvoorbeeld inloop-/koffiemomenten en 'samen eten' mogelijkheden.	X	X	X
1.4	Onderzoeken draagvlak voor een (intergenerationeel) buddysysteem c.q. sociaal vangnet.		X	
1.5	Uitwerken concept intergenerationeel wonen.	X		
1.6	Samenhang organiseren in de samenleving; naoberschap over generaties heen.	X	X	X
1.7	Uitwerken voorstel m.b.t. welkom heten nieuwe inwoners.	X		
1.8	Onderzoeken hoe gezonde leefstijl gepromoot kan worden naast de al bestaande landelijke campagnes.		X	X
2.1	Inventariseren aan welke activiteiten ouderen behoefte hebben.	X		
2.2	In kaart brengen welke activiteiten en samenwerkingsverbanden er al zijn.	X		
2.3	Inventariseren wat er nodig is voor het opzetten van een vrijwilligerspool/buddysysteem.		X	
2.4	Onderzoeken hoe jong en oud meer bij elkaar betrokken kunnen worden.	X	X	
2.5	Onderzoeken hoe kwetsbare doelgroepen meer onderdeel kunnen zijn van c.q. deel kunnen nemen aan Bredevoortse activiteiten/evenementen.	X	X	

Historie, kunst en cultuur

0-2 2-5 5-10

1.1	Verbinden van de diverse plannen om vestingwerken te reconstrueren en te behouden.	X	X	
1.2	Inventariseren welke financieringsbronnen er zijn voor een zo optimaal mogelijke reconstructie van de vestingwerken.	X	X	
1.3	Het behouden en versterken van het historische karakter binnen het gebied dat aangewezen is als beschermd stadsgebied.	X	X	X
1.4	Toeziën op gedegen onderhoud van de aangewezen monumenten in de kern en in het buitengebied.	X	X	X
1.5	Onderzoeken op welke wijze de historie van Bredevoort en naaste omgeving (o.a. Klooster 't Schaer, Havezathe Walfort) nog beter zichtbaar kan worden gemaakt.		X	X
1.6	Ontwikkelen nieuwe routes (o.a. voor jeugd) in en rond Bredevoort.	X	X	
1.7	Bewoners informeren over en betrekken bij de historie van Bredevoort.	X	X	X
1.8	Onderzoeken haalbaarheid historisch museum of belevingscentrum.		X	X
2.1	Behouden van een sterke programmering op het vlak van kunst, cultuur en verdieping en dit weergeven in één UIT-agenda.	X	X	X
2.2	Verkennen hoe gezorgd kan worden voor een stevig fundament (organisatorisch en financieel) voor de Koppelkerk zodat continuïteit geborgd is.	X		
2.3	Inventariseren welke aanvullende kleinschalige activiteiten passen bij de identiteit van Bredevoort.	X	X	
2.4	Bewoners en organisaties actief betrekken bij kunst en cultuurprojecten.	X	X	X

BIJLAGE - DE WEG NAAR EEN TOEKOMSTVISIE VOOR BREDEVOORT

1e kwartaal '23	Na oriëntatie via Platform Aalten en DKK besluit het bestuur van de vereniging Bredevoorts Belang om een dorpsontwikkelingsplan op te stellen.
2e kwartaal '23	Vorbereidende gesprekken met DKK, kennismaken met procesbegeleiders en samenstellen werkgroepen, aanvraag subsidie bij de gemeente.
Jun. '23	Start werkgroep, die zich omdoopt tot Denktank Toekomstvisie Bredevoort. Eerste communicatie richting bewoners middels social media, nieuwsbrief Bredevoorts Belang en Aalten Vooruit.
Jul. '23	Eerste deel van de schouw; wandeling door Bredevoort waarbij de leden de plussen, minnen en kansen inventariseren.
Aug. '23	Tweede deel van de schouw: fietstocht door buitengebied Hollenberg, Zwanenbroek en Klooster. Daarnaast eerste inventarisatie van relevante hoofdthema's voor de toekomstvisie.
Sep. '23	Vorbereiden eerste inwonersbijeenkomst om input op te halen. Strategie bedenken om zoveel mogelijk inwoners te bereiken via diverse kanalen, huis aan huis uitnodiging en een ludieke actie: het inzetten van stadsomroepers.
Okt. '23	Eerste bewonersbijeenkomst op 12 oktober. Input opgehaald bij 180 inwoners middels menti-meter en tafelgesprekken rond de gekozen hoofdthema's.
Nov. '23	Aanvullende gesprekken met de doelgroepen 'jeugd' en 'senioren' (basisschool, voetbalvereniging, jongerencentrum, Ambthuis en Buurten). Verwerken van de grote hoeveelheid gegevens die opgehaald zijn.
Dec. '23 Jan. '24	Ordenen van de gegevens en verwerken tot een beschrijving van de huidige situatie, de gewenste situatie en de acties die nodig zijn om de gewenste situatie te bereiken.
Feb. '24	Vorbereiden tweede bewonersavond en opnieuw via diverse kanalen en twee ludieke acties (uitnodiging in vorm brief justitieel incassobureau, pop-up- frietkraam) zoveel mogelijk inwoners mobiliseren. Gesprek met gemeente over de door ons beoogde afstemming tussen de toekomstvisie Bredevoort en de omgevingsvisie waar de gemeente dit en volgend jaar mee aan de slag gaat.
Mrt. '24	Tweede inwonersbijeenkomst op 13 maart; aanvullende informatie ophalen via menti-meter en gesprekken a.d.h.v. verdiepende vragen rond de concept- speerpunten. Op basis daarvan de speerpuntennotities bijstellen en aanvullen.
Apr. '24	Bijstellen speerpuntennotities en deze verwerken tot één ontwikkelingsplan. Bespreken eerste versie van Toekomstvisie Bredevoort. Nadenken over vormgeving en presentatie. Meeleesgroep formeren.
Mei '24	Input meeleesgroep verwerken, schaven en bijstellen. Bespreken tweede versie en vervolgens opstellen definitieve versie. Benaderen opmaker en fotograaf en nadenken over derde inwonersbijeenkomst die in het teken zal staan van de presentatie
Jun. '24	Document opmaken en drukken. Samenstellen regiegroep en maken voorstel voor werkgroepen en geven eerste aanzet voor uitvoeringsfase.
Jul. '24	Presentatie Toekomstvisie/ontwikkelingsplan 2025-2035 aan bewoners op 4 juli. Tevens overhandigen eerste exemplaren aan Bredevoorts Belang, enkele inwoners en gemeente.
Sep. '24 en verder	Evaluatiebijeenkomst Denktank Toekomstvisie. Vervolg samenstelling werkgroepen en starten met het uitwerken van de aangegeven acties.

Meer informatie:
www.bredevoort.nu/toekomstvisie

BEDRIJFVIGHEID, TOERISME & RECREATIE, EVENEMENTEN

DUURZAAMHEID EN KLIMAAT

- MEER GROEN
- ENERGIE-TRANSITIE
- WATERBERGING EN AFVOER

VOORZIENINGEN

- VERENIGINGSLEVEN
- SPORT EN BEWEGEN
- ACTIVITEITEN VOOR JONGEREN
- KULTURHUIS-CONCEPT

WONEN

- BETAALBARE WONINGEN
- NIEUWE WOONVORMEN
- EINDE AAN LEEGSTAND
- NIEUW TOEWIJZINGSBELEID

GEZOND EN GELUKKIG SAMENLEVEN

- ALGEMEEN WELBEVINDEN
- ACTIVITEITEN VOOR OUDEREN

KUNST, CULTUUR EN HISTORIE

- VERSTERKEN HISTORISCHE WAARDE
- MEER DAN BOEKEN

OPENBARE RUITME EN GROEN

- VERKEERSVEILIGHEID EN PARKEREN
- OPENBAAR VERVOER, BEREIKBAARHEID ESSENTIEËLE VOORZIENINGEN
- ONDERHOUD GROEN
- TEGENGAAN LEEGSTAND EN VERWAARLOZING VAN PANDEN
- VOLKSLUIJVEN

BASTION TREURNIET
ONDERWAL

Versluierd erfgoed

VISIE OP DE VESTING BREDE-VOORDE

Colofon

Samenstelling

Hans de Graaf en Bert Stronks

Vormgeving en lay-out

Thijs Nieuwenhuis

Fotografie

Marco Geurink, tenzij anders aangegeven

Opdrachtgever

Bestuur Vereniging Bredevoorts Belang

December 2025

Voorstellen voor het herstel en beleefbaar maken van de vestingwerken.

'Wat sluimert moet ontwaken: verborgen vestingwerken en verdwenen water'

Mede ter gedachtenis aan ds. H.A. Hauer, die in 1957 als eerste de geschiedenis van Bredevoort laagdrempelig beschreef en velen inspireerde.

Versluierd erfgoed

VISIE OP DE VESTING BREDE-VOORDE

Inhoud

1	Inleiding	6
2	Kaders	7
3	Doel van deze visie	8
4	Het historische verhaal van Bredevoort	9
4.1	Een nieuwe vesting	9
4.2	Na 1800	10
5	Bre-voort als een haast symmetrische vesting	11
6	De verwevenheid tussen burgers, het regiment en de vestingwerken	16
6.1	Bredevoort heeft een verhaal	17
6.2	Archiefonderzoek	17
6.3	Oude verhalen	18
6.4	Waterbeheer	18
7	Inzet tot herstel, accentuering en beleefbaar maken van de vestingwerken	19
8	Voorstellen om enkele versluierde vestingwerken te herstellen of te accentueren en beleefbaar te maken	21
8.1	Kaarten en foto's	21
8.2	A De Aalterpoort, brug, grachten, ravelijn en volkstuinen	30
8.3	B Schootsveld 'de Koppele'	34
8.4	C Plan Slingeplas-'t Broock Bredevoort	37
8.5	D Bastion Welgemoed, gracht en Munsterbrug	38
8.6	E Het centrale plein 't Zand	39
8.7	F De Kroezenboom	40
8.8	G Silhouetten van historische figuren	43
9	Tussen droom en daad	44
10	Samenvatting	45
11	Geraadpleegde publicaties en archieven	46
12	Bijlagen	47

1 Inleiding

Een groot gedeelte van de voormalige vestingwerken van het stadje Bredevoort is verdwenen of ligt versluierd in de historische gronden. Wij spreken dan over de vestingwerken zoals die na het jaar 1606 tot stand kwamen.¹

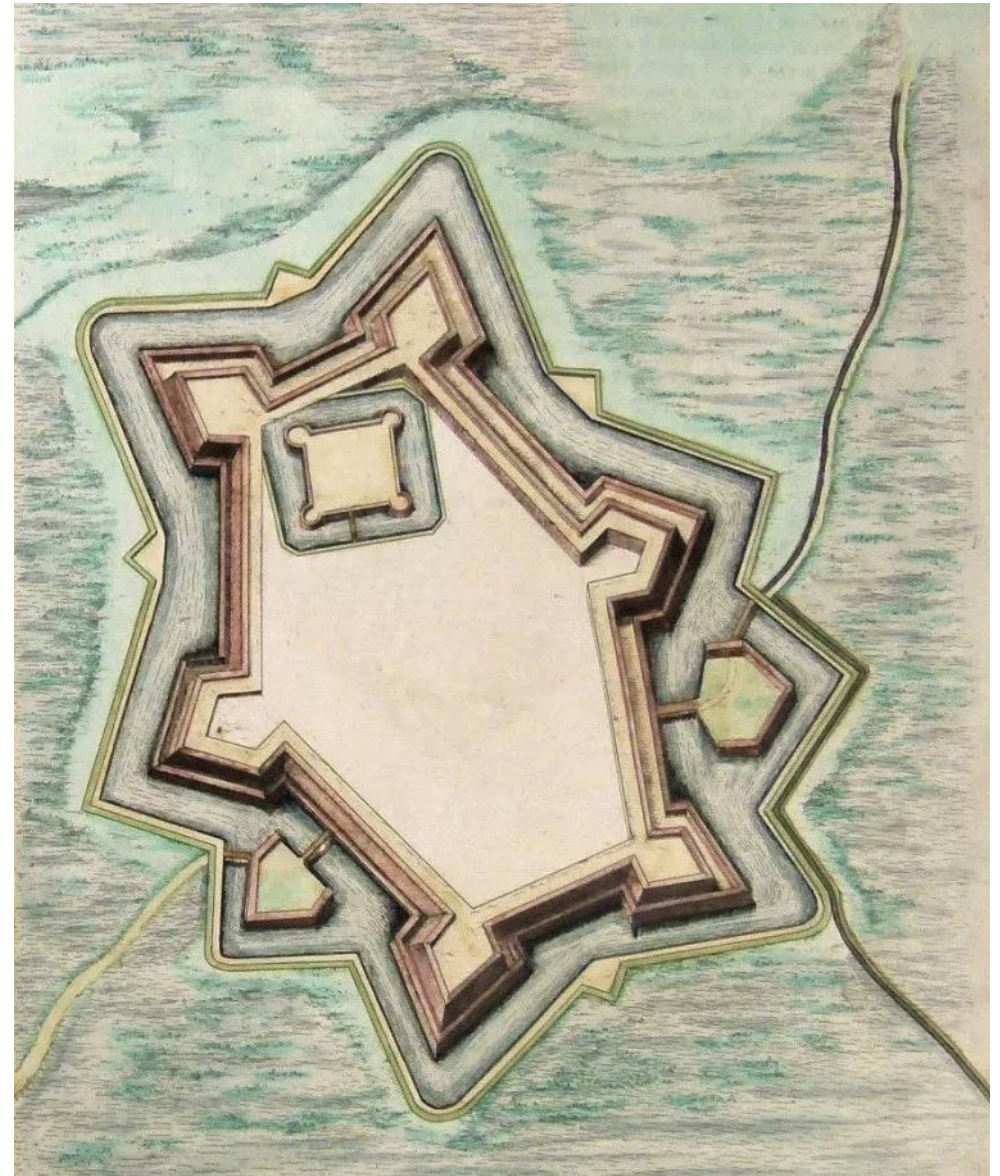
De oorzaken van het verdwijnen en de versluiering zijn gelegen in:

1. Het niet langer relevant zijn van de werken in de tweede helft van de 18^e en in de 19^e eeuw. De vestingwerken waren door de landelijke overheid overgedragen aan het burgerlijk bestuur van de Heerlijkheid Bredevoort. Het onderhoud van de vestingwerken met twee poorten en twee ravelijnen was kostbaar. De al deels dichtgegroeide grachten werden door de burgers gedempt en de wallen geslecht. Aan de N.O.-zijde van het stadje pas in de jaren 20 van de vorige eeuw.
2. Een onontwikkeld besef in die dagen van het belang van historisch erfgoed zowel bij de overheid als bij de bevolking.
3. De behoefte om uit te breken uit het nauwe korset van grachten en wallen voor bouwkvavels en de uitbreiding van het stadje.

Onder de versluiering van de vestingwerken verstaan wij het deels nog herkenbare patroon van vestingwerken, die door onvoldoende aandacht voor een ongeoeffend oog niet herkenbaar zijn, maar met maatregelen weer in ere hersteld, geaccentueerd en beleefbaar gemaakt kunnen worden.

¹Uit: Bredevoort, CULTUURHISTORISCHE ANALYSE, CULTUURHISTORISCHE EN STEDENBOUWKUNDIGE WAARDERING VAN DE BEBOUWING EN STRUCTUREN, BESTEMMINGSPLANGEBIED BREDEVOORT.

Onderzoek i.o.v. de gemeente Aalten, door Monumenten Advies Bureau, oktober 2011. 'In en rond Bredevoort bevinden zich nog allerlei locaties, waar de bovengrondse cultuurhistorie door ingrepen uit verleden en heden minder zichtbaar is geworden en waar jongere tijdslagen zo nadrukkelijk aanwezig zijn, dat de oudere (onderliggende) lagen niet meer goed leesbaar zijn'.

Plattegrond van de vestingwerken van Bredevoort na 1628 (na aanleg van de bedekte weg rond de vesting) en vóór 1646 (explosie van de kruittoren). Detail uit de Stedenatlas van Blaeu. Het noorden links boven. In de bedekte weg rond de vesting zijn hier 4 wapenplaatsen getekend. Deze komen op latere plattegronden niet voor.

2 Kaders

Deze visie op de vestingwerken van Bredevoort past binnen de Erfgoednota Oost Achterhoek 2025, uitgebracht door de drie samenwerkende gemeenten Aalten, Oost Gelre en Winterswijk. Deze nota gaat indringend in op het belang van ons erfgoed, dat het DNA van onze samenleving is. 'Bij erfgoed gaat het om dingen uit het verleden, die bewaard zijn gebleven. Het zijn dingen die we zo waardevol of betekenisvol vinden dat we ze willen houden. Het is onze missie om ons cultureel erfgoed door te geven aan volgende generaties'. Erfgoed geeft betekenis aan onze leefomgeving, zorgt voor karakter en verbondenheid en geeft kleur aan onze omgeving. Nadruk in de Erfgoednota Oost Achterhoek wordt gelegd op tien belangrijke focuspunten (aandachtspunten). Deze focuspunten helpen om erfgoed sterk te verankeren in de praktijk. Want ze geven richting aan (zijn een leidraad voor) de acties binnen het uitvoeringsprogramma en het zijn kaders voor (ruimtelijke) ontwikkelingen.

Deze punten zijn:

1. Erfgoed en ruimte (het verhaal van de plek);
2. Erfgoed beleven;
3. Toekomstbestendig erfgoed;
4. Erfgoedbewustzijn;
5. Deskundigheid;
6. Erfgoed als middel. Erfgoed kan ook een hulpmiddel zijn om maatschappelijke doelen te bereiken. Het kan een belangrijke rol spelen bij bijvoorbeeld sociale cohesie (samenhang) en identiteit, economie en duurzaamheid;
7. Erfgoededucatie;
8. Erfgoedvrijwilligers;
9. Jongeren en erfgoed;
10. De kracht van samenwerken, lokaal en tussen de drie samenwerken de gemeenten.

In de uitwerking van onze visie zullen wij refereren aan deze 10 focuspunten. Maar bovenal past deze visie op een ontwikkeling aan de basis:

- a. op het door de inwoners opgestelde 'Toekomst maak je samen; ontwikkelingsplan Bredevoort 2025-2035';²
- b. op de zogenaamde Dorpendeal³ Bredevoort, waarin diverse deelprojecten als bouwstenen. Daarin ook de bouwsteen 'Ontmoeting: theater, historie en bewegen in het groen'.⁴

Deze kaders geven richting. Echter: het is tijd om ook te onderkennen dat een veelheid aan rapporten en visies vraagt om eindelijk ook concreet te worden. Dat willen wij in deze visie dan ook zijn. Reeds ingang gezette ontwikkelingen worden in deze visie meegenomen, anders gezegd: deze worden met onze voorstellen verbonden.

Uitreiking Dorpendeal aan Bredevoort in september 2025. Foto: Gemeente Aalten

² Zie hoofdstuk 3.7 Kunst, cultuur en historie; blz. 34

³ Dorpendeal in de Achterhoek is een subsidieregeling van de provincie Gelderland om dorpen te helpen versterken. Het is een samenwerking tussen inwoners, de gemeente en de provincie om projecten te financieren die de sociale verbondenheid en leefbaarheid in een dorp verbeteren.

⁴ Aanvraag Bredevoort; 'Toekomst maak je samen' versie 07-07- '25; blz. 22 en verder.

3 Doel van deze visie

Vereniging Bredevoorts Belang wil:

- a. aan de hand van archeologische gegevens;
- b. door archiefonderzoek naar de vormgeving en het onderhoud van de vesting Bredevoort,⁵
- c. door het in kaart brengen van de versluierde vestingwerken of onderdelen daarvan;

een totaal overzicht geven van die onderdelen, die ontsluit, d.w.z. hersteld, geaccentueerd en beleefbaar gemaakt kunnen worden. Zij vormen een belangrijk onderdeel van het erfgoed van Bredevoort en dragen bij aan de identiteit van het stadje als centrum van de voormalige Heerlijkheid Bredevoort.

Deze plekken willen wij opgenomen zien in een meerjarenplan, waarin een fasegewijze aanpak, waarbij ook de oude waterhuishouding in en om de doorwaadbare plaats (die de stad in het lage landschap was en waaraan het zijn naam ontleende) meegenomen wordt, tegen het licht van de zich veranderende klimatologische omstandigheden.

Dat willen wij doen:

1. uit respect voor wat vorige generaties tot stand hebben gebracht;
2. Om naar voren te laten komen wat door gebrek aan historisch besef is verdwenen en/of versluierd is geraakt;
3. Om een stimulans te geven aan de historiciteit van Bredevoort met zijn karakter als oude vestingstad;
4. Door het in balans brengen van de historische en hedendaagse waarden;
5. Om mede het toerisme en de economie in het stadje te bevorderen, waarbij een relatie met de stad Grolle (2014) en het Duitse Anholt⁶ ook van belang is;

6. Door nieuwe inzichten over duurzaamheid en waterhuishouding in het van oorsprong natte gebied van Bredevoort en dit, daar waar mogelijk, te koppelen aan het herstel van dat wat versluierd is;
7. Door Vestingstadje Bredevoort te zien als sociale onderneming.

⁵Zie bijlage A: Bert Stronks; Archiefonderzoek naar de vestingwerken en het onderhoud tussen 1603-1756. Nationaal Archief: Archief van de Raad van State en Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers (ECAL): Drost en geërfden van Bredevoort 0098-390. Indicatieve onderdelen daaruit hertaald door Hans de Graaf.

⁶De geschiedenis van de vesting Bredevoort hangt samen met die van Groenlo en ook met het Duitse Anholt. Koning Philips II van Spanje, als hertog van Gelre, gaf de heerlijkheid Bredevoort voor 50.000 Vlaamse schilden in pand aan zijn vazal Dietrich van Bronckhorst-Batenburg, heer van Anholt. Hij bezat al veel goederen en rechten in de heerlijkheid Bredevoort bezat. Opvolger was zijn schoondochter Gertrud van Millendonck. Het Anholter pandschap was van 1562 tot 1612. Een turbulente periode, waarin begonnen werd met de nieuwe vestingwerken Bredevoort.

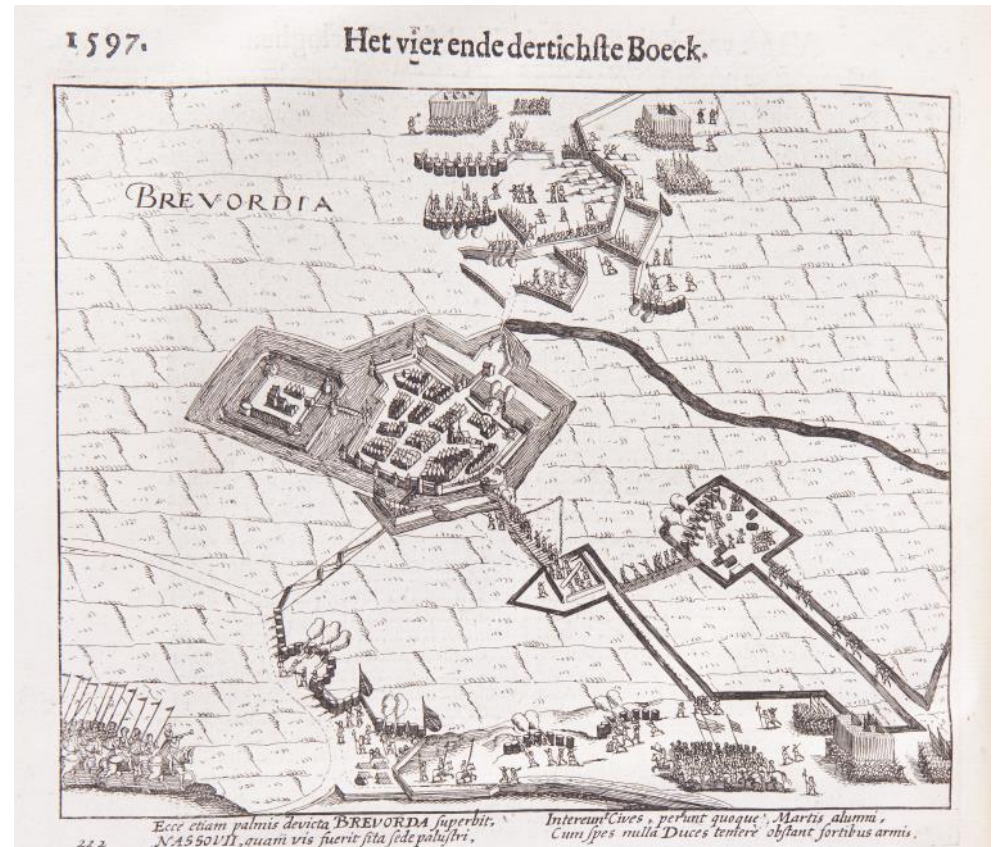
4 Het historische verhaal van Bredevoort

Het stadje ligt in het oostelijke deel van de Gelderse Achterhoek, op de zuidwestrand van het Oost-Nederlands Plateau. Het stadje is onderdeel van de gemeente Aalten, dat verder nog bestaat uit de dorpen en buurtschappen Aalten, Dinxperlo, De Heurne, Heurne, Barlo, Dale, Haart, IJzerlo, 't Klooster en Lintelo. Bredevoort is ontstaan op een zandrug in een moerassig gebied. De naam verwijst naar de 'brede voorde' ofwel een doorwaadbare plaats door laaggelegen natte gronden. Deze doorgang vormde een onderdeel van een route, die zich ontwikkelde als een belangrijke verbindingsweg naar Bocholt en Zutphen. De doorgangen en heelwegen in het gebied maakten op den duur deel uit van belangrijke handelsroutes, die onder meer over Aalten liepen. De oudste vermelding van Bredevoort dateert uit 1188, toen de Bredevoortse burcht werd genoemd in een bezittingenlijst van de bisschop van Keulen. Dit aan de Slinge ofwel Slingerbeek gelegen 'Castrum de Bredefurt' lag ter hoogte van het huidige plein 't Zand. In 1238 kwam de burcht in handen van de graven van Lohn, die er tol hieven. Bij de burcht groeide, waarschijnlijk vanuit de voorburcht, een bescheiden nederzetting waaruit zich later een kleine versterkte stad ontwikkelde.

Dit laatste was een direct gevolg van de strijd om Bredevoort tussen de graaf van Gelre en de bisschop van Münster. De graaf van Gelre, die als overwinnaar uit deze strijd tevoorschijn kwam, versterkte de nederzetting met een muur. Vanaf 1326 kwam Bredevoort definitief onder Gelders bestuur en in 1388 werden stadsrechten verleend. De stad bleef onder de Gelderse hertogen tot 1543, toen keizer Karel V na de Vrede van Venlo de nieuwe machthebber werd.

4.1 Een nieuwe vesting

Tijdens de 80-jarige Oorlog kwam de stad afwisselend in handen van Spaanse en Staatse troepen. In de belangrijke periode van het Anholter pandschap van Bredevoort (1562-1612), een tijdsgewricht vol tegenstellingen, nam in 1597 prins Maurits de stad zeer gewelddadig in.

Toen de Spanjaarden Bredevoort in 1606 opnieuw trachtten in te nemen werd de stad ontzet door Frederik Hendrik. Daarna werden de middeleeuwse stadsmuren vervangen door vestingwerken volgens het Oud-Nederlandse stelsel. Als heerlijkheid kwam het in 1612 in handen van het Huis Oranje-Nassau.

Zeer ingrijpend was de 'Kruittorenramp' op 12 juli 1646. De bliksem trof de Kruittoren van het kasteel, waardoor deze ontplofte. Dit leidde niet alleen tot zware schade aan het kasteel, maar trof ook een groot deel van het stadje. Veel huizen gingen verloren, waaronder het Ambthuis. Veertig mensen verloren het leven. Het kasteel verdween hiermee van de kaart en pas in de 18de eeuw werd het voormalige burchtterrein gedeeltelijk bebouwd. In die periode ontstonden de

huidige Hozenstraat en de Gasthuisstraat. Na 1755, toen de vestingfunctie werd opgeheven, zijn de verdedigingswerken ontmanteld. De vestingwerken verdwenen grotendeels ten behoeve van agrarische doeleinden en woningen, waarbij de borstweringen en onderwallen allereerst verdwenen. Uit een verslag uit 1784 blijkt dat de stadspoorten inmiddels gesloopt en de bastions en wallen vrijwel niet meer te herkennen waren. Slechts van één bastion (Welgemoed met walkorenmolen) bleef het zogeheten terreplein behouden.

Tegenwoordig resteren van de 17de-eeuwse vesting nog een deel van de gracht, twee tot park vergraven resten van bastions en het bastion Welgemoed met de molen. Elders rond de oude kern zijn in de structuren van percelen sporen van de imposante vesting traceerbaar.

4.2 Na 1800

In 1818 werden Aalten en Bredevoort samengevoegd tot de nieuwe toenmalige gemeente Aalten. De burgemeesters bleven evenwel nog vrij lang woonachtig in Bredevoort. In de kern vond nog verdichting plaats op onbebouwde percelen in de oude straatwanden en op het voormalige burchtterrein. De huidige Koppelstraat werd na 1870 opgewaardeerd tot een belangrijke verbinding naar de nieuwe uitvalsweg in zuidelijke richting. Vanuit het noorden werd het stadje ontsloten door de nieuwe Kruittorenstraat. Na de Tweede Wereldoorlog vond in de kern en op de voormalige wallen en grachten nieuwbouw plaats. In latere jaren ontstonden buiten de oude kern nieuwe straten en wijken. Toch ontkwam Bredevoort niet aan het karakter van een ingeslapen stadje. Een kwijnende middenstand en panden verloren hun functie en kwamen leeg te staan. Impulsen kwamen er door 'Bredevoort Boekenstad' en een herbestemming van panden. Uitdagingen bleven er echter. Die uitdagingen zijn door Vereniging Bredevoorts Belang aangegaan, ook wat het behoud van erfgoed betreft, maar ook door particuliere initiatieven.

De ontwikkelingen in de vestingwerken, wat aanleg, aanpassingen en onderhoud betreft, lieten zeer herkenbare en versluisde sporen na. Deze vragen om herstel.

5 Bre-voort als een haast symmetrische vesting

Frederik Hendrik had de stad in het jaar 1606 weer ingenomen. In 1609 werd in de 80-jarige oorlog een algehele wapenstilstand overeengekomen, die tot het jaar 1621 stand hield. Dit genoemde 'Twaalfjarig Bestand' was een periode in de 80-jarige oorlog waarin niet met de Spanjaarden werd gevochten. 'Bereid je voor op oorlog' was het devies. In de betreffende rust werd besloten tot versterking van de vesting Bredevoort over te gaan. Vooral ook door toedoen van Prins Maurits. De vesting moest worden ingericht volgens het zgn. Oud-Nederlands model. Een vesting met grachten, die op hun smalst ca. 50 à 60 meter breed waren,⁷ brede wallen en zes bolwerken met de toch wel aan dapperheid en standvastigheid refererende namen: Vreesniet, Treurniet, Onversaegt, Stoltenborg of Stolzenborg, Welgemoed (met molen) en Ossenkop. Er waren twee poorten: de Aalterpoort en de Misterpoort, soms ook de Munsterpoort genoemd. Vóór elke poort was een ravelijn, een soort eilandje waarover de uitgaande weg liep. De veste was een schakel in de verdediging van het oostelijk deel van de republiek. De totstandkoming ging niet vanzelf. Naast de kosten, te betalen door de Generale Staten en Gelderland, dienden boeren, burgers en buitenlui aan te treden met spaden, kruiwagens en paardenkrachten. Het zal de inwoners wel werkgelegenheid hebben opgeleverd, maar de betaling was slecht geregeld.⁸ Na ongeveer 20 jaar was alles gereed zoals het hoorde. De Slingebeek, die in die tijd een bedding volgde langs het ravelijn voor de Misterpoort, zorgde via een sluisje voor de waterstand in de grachten.

Hoewel niet direct van grote invloed op de vestingwerken, was de Kruittorenramp op zondag 12 juli 1646, twee jaar voor de Vrede van Münster in 1648. Het was een grote morele tegenslag voor de bevolking en ook voor het gelegerde garnizoen. 's Middags tussen 3 en 4 uur brak een hevig onweer los. De bliksem trof de kruittoren op het kasteel. De ontploffing was hevig, het kasteel lag in puin en een groot deel van de huizen leed grote schade. In totaal vonden 40 mensen, waaronder minstens acht kinderen en enige leden van het regiment, de dood.⁹ De onderkomens van het garnizoen waren verwoest en de kosten voor herstel

werden geschat op bijna 6.000,- gulden, een enorm kapitaal in die dagen. Een probleem was het onderbrengen van het buskruit, dat elders in Bredevoort lag. Uit het archief: 'Er zijn twee kelders op het kasteel die men gemakkelijk kan inrichten om het kruit op te slaan, omdat er geen andere geschikte plaats is dan deze kelders. Het ligt nu in een 'mijn' en zal binnen een periode van twee maand vochtig worden. Het is daar altijd nat. Als het hard regent staat het water in die 'mijn' wel twee voet hoog. Er loopt daaronder een goot waardoor iedereen water loost, zodat de afvoer het niet aan kan. De 'mijn' is van buiten afgesloten. Om te voorkomen dat al het kruit bederft, heb ik daarvan een bestek laten maken met enige marge. De kosten komen op 1.000,- gulden, terwijl er 1.500,-voor gevraagd werd'.¹⁰

⁷ Janssen, G.B.: Van Langhe Griet en het bolwerk Treurniet in 'Bredevoort een heerlijkheid' onder redactie van het Staring Instituut 1988.

⁸ Voor de aanleg van de vestingwerken en voor de uitbreiding van de stad was het dempen van een gedeelte van het moeras noodzakelijk. Ook voor het bouwen van hoge aarden wallen was buitengewoon veel grond nodig. Het buiten de stad gelegen land zal daarvoor zijn afgegraven. De boeren moesten zonder vergoeding deze grondtransporten uitvoeren. Op 22 juni 1624 vroeg de drost van Bredevoort aan de Staten Generaal om het voor fortificatie afgegraven land aan de armen te vergoeden. Dit opmerkelijke verzoek van de drost is een ondersteuning voor de aanname dat de verbouwing en uitbreiding van de stad Bredevoort tijdens het Twaalfjarig Bestand na 1612 en vóór 1624 heeft plaats gevonden. In een advies op 1 juli 1624 aan de Staten Generaal meent de Raad van State dat het onmogelijk is om aan de ingezetenen van Bredevoort vergoeding van schade te geven voor de aanleg van fortificaties. Bij gelegenheid zullen enkele geëmitteerden van de Raad van State ook naar Bredevoort zijn gegaan in verband met de bouw van een nodige kruittoren.

⁹ Zie het verhaal van de Kruittorenramp op de luisterpaal, hoek 't Zand/Kruittorenstraat.

¹⁰ Bijlage A: Bert Stronks; Archiefonderzoek naar de vestingwerken en het onderhoud tussen 1603-1756. Nationaal Archief: Archief van de Raad van State en Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers (ECAL): Drost en geërfden van Bredevoort 0098-390. Indicatieve onderdelen daaruit hertaald door Hans de Graaf.

De vestingwerken vroegen om behoud. Het onderhoud werd door de landelijke overheid gecontroleerd door inspecteurs en aanbesteed. In een bestek stonden gedetailleerd de werkzaamheden voor de komende drie jaren.¹¹ Het resultaat was soms onder de maat gebleven. In 1672, het zgn. Rampjaar door de inval van Christoffel Bernhard van Galen uit Münster (Bisschop Bommen Berend genoemd), waren er voorafgaande daaraan allerlei klachten. Er waren afgedamde grachten en op sommige bolwerken waren moestuinen aangelegd. De magazijnen waren verwaarloosd, de affuiten, waarop de 20 schier onbruikbare kanonnen stonden, vergaan. Minder aandacht voor vestingen had ook te maken met de grotere aandacht van de Republiek voor de militaire kracht van de vloot onder aanvoering van Holland en Zeeland. De Bredevoortse gebeurtenissen in 1672 zijn in 1742 beschreven door P. Valckenier.¹²

In 1704 werden de vestingwerken verbeterd volgens de inzichten van vestingbouwer Menno van Coehoorn. De waterhuishouding kreeg daarbij om strategische redenen ook de aandacht. In de gronden rond Bredevoort konden belegeraars zich ingraven om van daaruit de vesting te bestoken. Het onder water laten lopen van het lage land was bij gevaar een bijkomend voordeel. Daarom werd opdracht gegeven om het maaiveld 240 meter rond de vesting, ondanks de protesten van de boeren, af te graven tot op een hoogte van 4 voet boven de grondwaterstand in de zomer. Bredevoort, in al die natheid, werd een haast onneembare vesting.

Tussen 1727 en 1729 kwamen er twee nieuwe fronten en voor beide poorten nieuwe contrescarpen.¹³ Daarbij werden de toegangswegen verlegd over lagere gronden. Dat betekende echter ook, dat in het natte seizoen het verlaten en ingaan van Bredevoort moeilijk was en dat er klachten kwamen.¹⁴ Een eind ten zuiden van Bredevoort werd de watervoorziening voor de grachten verbeterd door de aanleg van fort Oranje aan de Slinge, later 't Vonder genoemd en in 20^e eeuw genaamd de Stuwe.

In 1734 tekende J.L. de Lane du Thay, een familielid van de drost van Bredevoort, de zeer sterke vesting, waarbij hij wel de namen en posities van de bolwerken verwisselde.

De bovengenoemde P. Valckenier, met de wetenschap van dat moment, onderstreepte in zijn werk uit 1742 de sterkte van de vesting Bredevoort: 'De stad Bredevoort sorteerende onder het Graafschap Zutphen is om haare goede situatie, als bijna geheel omcingelt zijnde van Moerassen en Wateren, van sulken sterkte, dat het sijne buyten-Vyanden seer licht kan beletten allen acces en aannaderinge, hebbende tussen de moerassen door maar twee Advenuwen op de Poorten, te weten de Alter- en Mister Poort en was op 't aankomen der voorschreven Bisschoppelijke Volkeren omtrokken met 6 bolwerken en 2 ravelijnen'.

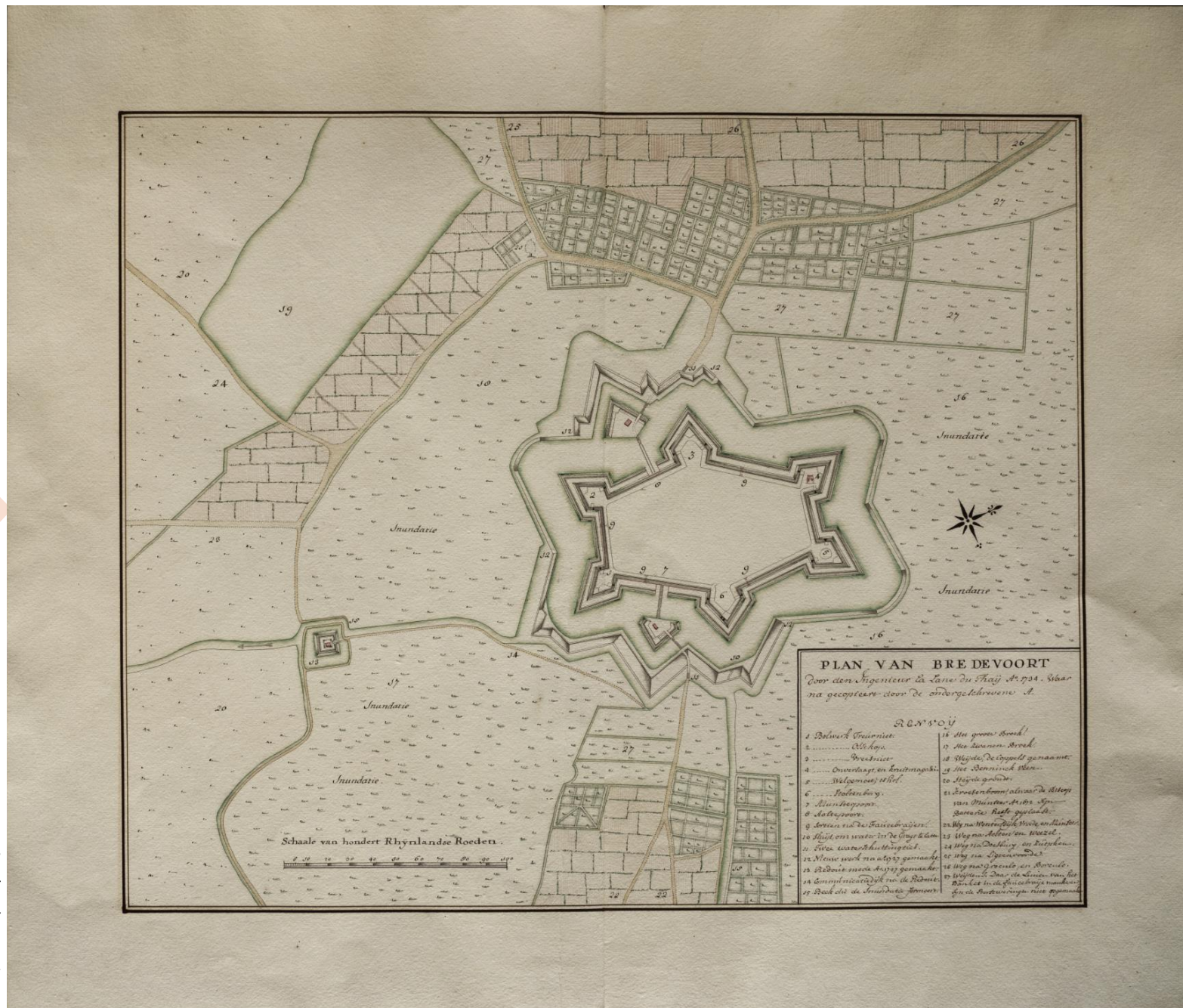
De tijden waren veranderd. De Raad van State nam in 1755 een resolutie aan waarin het besluit om de fortificaties buiten gebruik te stellen en over te dragen aan de burgerlijke overheden. Dat betekende dat men naar eigen goeddunken ermee kon doen wat met wilde. Voor de wallen en ravelijnen daarop en daarvóór ook allerlei defensieve onderdelen betekende dit het begin van het einde. Het onderhoud van de bruggen en de poorten bleef echter wel de aandacht vragen en bracht kosten met zich mee. Het vertrek van het regiment met zijn compagnieën en leidinggevenden was aanstaande. Ook het leven van die Bredevoortse inwoners, die bijdroegen aan het levensonderhoud, veranderde. In 1759 was het regiment vertrokken en bleek er weinig toezicht op de veiligheid achter de poorten en grachten. Er kwam een reglement op het sluiten en openen van de poorten.

¹¹ Zie bijlage A: Bert Stronks; Archiefonderzoek naar de vestingwerken en het onderhoud tussen 1603-1756. Nationaal Archief: Archief van de Raad van State en Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers (ECAL): Drost en geërfden van Bredevoort 0098-390. Indicatieve onderdelen daaruit hertaald door Hans de Graaf. ¹²'t Verwerd Europa ofte Politijke en Historische Beschrijvinge sedert 1664, pag. 441-445.

¹³ Een contrescarpe is in de vestingbouwkunde de buitenste talud of helling van een gracht, aan de kant tegenover de vestingwal. Soms wordt de term ook gebruikt om de hele buitenoever van de gracht, inclusief de gedekte weg en het glacis, aan te duiden. Een glacis is een schuin aflopend talud. Als bijlage (B) is een aantal termen voor onderdelen van een vestingwerk kort uiteengezet.

¹⁴ Zie archiefonderzoek door B. Stronks, bijlage A.

In 1734 tekende J.L. de Lane du Thay, een familielid van de drost van Bredevoort, de zeer sterke vesting, waarbij hij wel de namen en posities van de bolwerken verwisselde.

In 1784 waren de poorten al gesloopt. De twee bruggen waren verwijderd en vervangen door brede dammen door de grachten. Het zand daarvoor kwam van de wallen. Oók werkgelegenheid, maar wel met een aantasting van wat eens was. Behoud van erfgoed speelde toentertijd nauwelijks tot geen rol. Het hoofd van boeren en burgers boven water houden was het devies, letterlijk en figuurlijk. Luitenant-kolonel en ingenieur J.G. Stahlschmidt tekende op 10 november van dat jaar de situatie. Van de vestingwerken was weinig meer over. Bolwerk Vreesniet (ter hoogte van de huidige theekoepel) was veranderd in vlakke moestuinen, de ravelijnen en de magazijnen onbruikbaar. Aan de andere bolwerken hadden schop en kruiwagen ook hun werk gedaan en de onderwallen waren grotendeels niet meer aanwezig. Alleen bolwerk Treurniet (waarvan de huidige Kruittoren een restant is) en bolwerk Stoltenborg (aan de huidige Ambthuiswal) waren nog herkenbaar als verdedigingswerken.

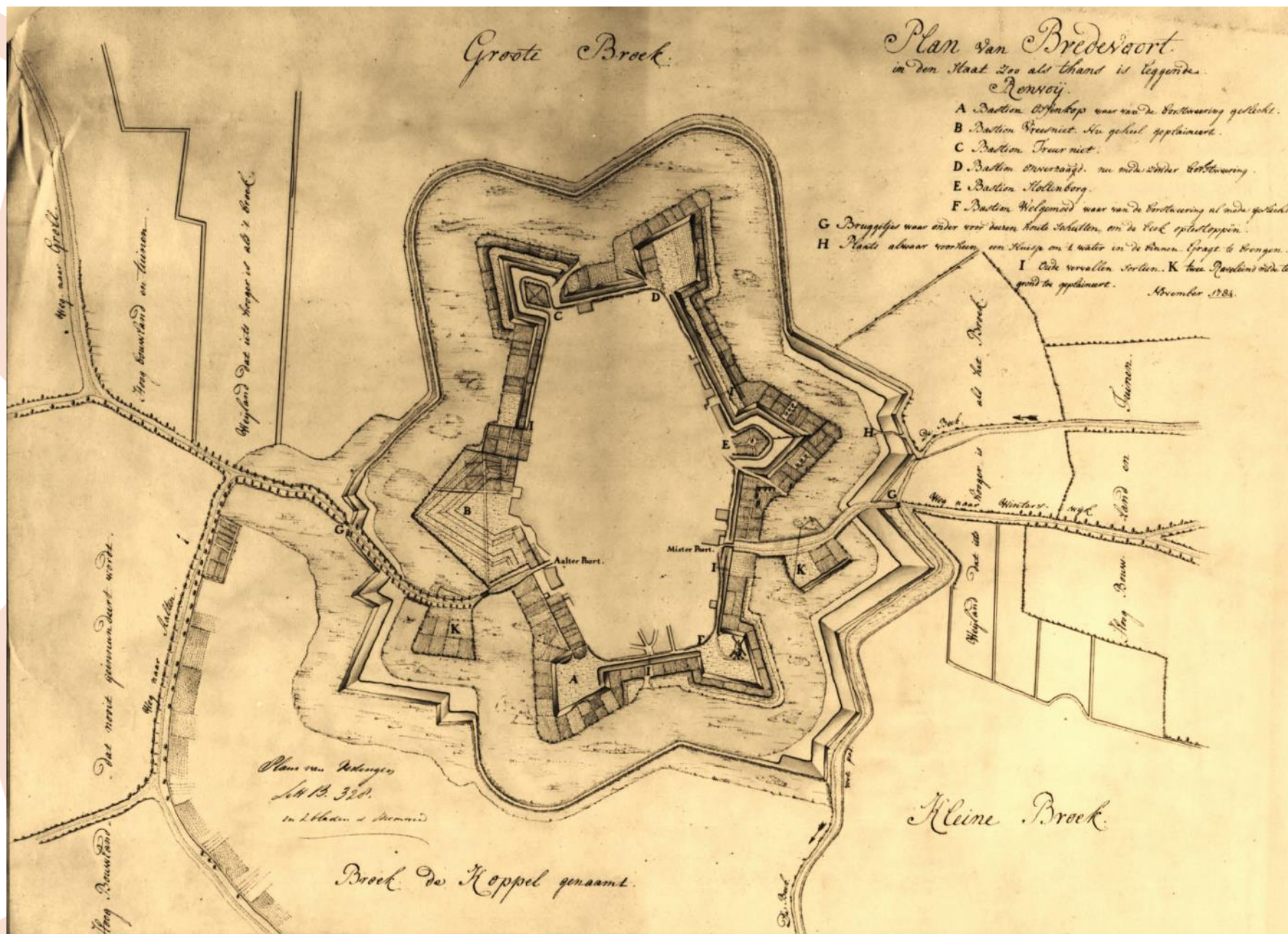
Nieuwe heren, toen alléén 'heren', dachten na over nieuwe plannen en deelwijzigingen van de vestingen. Ook voor Bredevoort. Het was mosterd na de maaltijd. Zij werden niet uitgevoerd, mede door de definitieve veranderingen in het politieke klimaat en de sterk veranderde strategieën in de 'krijgskunst'. In 1799 bevond Nederland zich in de Bataafs-Franse Tijd (1795-1813), een periode waarin het land onder Frans gezag stond en zich de Bataafse Republiek mocht noemen. In Frankrijk greep generaal Napoleon Bonaparte in 1799 de macht met een staatsgreep, wat het begin markeerde van het Napoleontische tijdperk. Nederland werd bestuurd als een vazalstaat, maar hield nog een eigen bestuur met een grondwet. De erfprins van Oranje genoot asiel in Engeland, maar zijn aanhangers, de orangisten, ontketenden in 1799 o.l.v. August Robert van Heeckeren van Suideras in de Achterhoek een opstand. Ook in Bredevoort. Het enige wapenfeit hier was een oranje vlag aan de St.-Joriskerk en het omhakken van de zgn. vrijheidsboom op 't Zand (het plein waar in de glorie tijd het kasteel had gestaan).

In 1840 blijken de wallen en de twee ravelijnen tuinen en weiden te zijn. Ook in

de jaren daarna werden de lage gronden door het graven van sloten ontwaterd en beken werden verlegd.¹⁵ Het laatste maar droevige wapenfeit was de ontploffing van een oud kanon, gevonden in de afgegraven wallen. Het deed dienst voor de opluistering van festiviteiten door het afvuren van saluutschoten. Op 24

¹⁵ Zo werd de Slingebeek verlegd. Die stroomde aan de oostzijde van Bredevoort rond het voormalige ravelijn van de vroegere Misterpoort. Vanaf de Bekendijk groef men een nieuwe bedding en verderop met een scherpe bocht richting bastion Welgemoed (met de molen). Het is de huidige bedding, waarover de Munsterbrug.

De situatie van de vestingwerken rondom Bredevoort in 1784.

6 De verwevenheid tussen de burgers, het regiment en de vestingwerken

Over elke plek in Nederland is een verhaal te vertellen. Hoe en waarom is die plek zo geworden zoals zij nu is? Verhalen refereren ook aan de hieronder genoemde focuspunten:

1. Erfgoed en ruimte (het verhaal van Bredevoort).
2. Erfgoed beleven, door zichtbaar te maken wat mogelijk is.
3. Toekomstbestendig erfgoed, waarbij de duurzaamheid en het onderhoud van belang zijn.
4. Erfgoedbewustzijn, een belangrijke focus omdat er ook tijden zijn aan te wijzen van geen interesse, nonchalance en leven bij de waan van de dag, zonder besef van geworteld te zijn in het verleden.
5. Deskundigheid. Vereniging Bredevoorts Belang heeft bewezen niet alleen begaan te zijn met aandacht voor het erfgoed, behorend bij de identiteit van Bredevoort, maar ook te beschikken over deskundigheid. Daarbij was ook expertise van elders welkom, maar wel steeds de extra kosten daarbij afwegend.
6. Erfgoed als middel. Erfgoed kan ook een hulpmiddel zijn om maatschappelijke doelen te bereiken. Het kan een belangrijke rol spelen bij bijvoorbeeld sociale cohesie (samenhang) en identiteit, economie en duurzaamheid. In deze tijden van fragmentatie en sociale versnippering in de maatschappij, is er behoefte aan verbinding en oog hebben voor waarden en sociale binding. Ook in tijden van het groeiend bewustzijn over de koers van ons klimaat is het zinvol, om binnen de ontwikkeling van het erfgoed, de aandacht in een van oorsprong laag en nat gebied, waaraan de Brede-voorde zijn naam dankt, te richten op waterbeheer.¹⁶ Dan is het mogelijk, waar het kan, de oorspronkelijke gesteldheid verantwoord te herstellen.
7. Erfgoededucatie. Deze visie is ook opgedragen aan Ds. Hauer, predikant te Bredevoort. Hij was in de jaren 50 van de vorige eeuw de eerste die besepte hoe belangrijk de geschiedenis van je eigen plek

is. Je weet je geworteld en verkrijgt, door educatie ervan, respect voor de plek waar je leeft en adem haalt.¹⁷

8. Erfgoedvrijwilligers. Zeker, alles afschuiven naar de overheden is gemakkelijk. Ook de Vereniging Bredevoorts Belang als vrijwilligersorganisatie beseft dat de betrokkenheid van inwoners bij het erfgoed een voorwaarde is. Daarbij hoort echter ook een volwaardige en slagvaardige belangstelling van de overheid, gezien ook de maatschappelijke impact van de overige focuspunten.
9. Jongeren en erfgoed. Het is vast te stellen dat het aandeel van jongeren bij het vrijwilligerswerk in de activiteiten van de Vereniging Bredevoorts Belang voor verbetering vatbaar is. Onder enkele bovenstaande focuspunten is af te leiden dat het ook een maatschappelijke opgave is.
10. De kracht van samenwerken, lokaal en tussen de drie samenwerken de gemeenten. Wij richten ons op de samenwerking van de drie gemeenten, waarbij de knowhow betreffende de ontwikkeling van ons erfgoed in Oost Gelre ons kan inspireren en verrijken.

¹⁶ Zie ook: Notitie van de Provincie Gelderland 'Kader voor leefbare verstedelijking in Gelderland', met thema's droogte, hittestress, wateroverlast, bodemdaling en biodiversiteit maart 2024. Voorts is als leidraad te nemen 'Het biodiversiteitsplan van de gemeente Aalten', 3 juli 2023. En Provincie Gelderland; Kadernota vernieuwing omgevingsvisie: Er vindt een klimaatverandering plaats, waardoor we te maken hebben met onder andere droogte, hitte en andere weersextremen, zoals veel neerslag in korte tijd.

¹⁷ Een van de samenstellers, schoolgaand in Bredevoort op de fundamenten van de Aalterpoort medio jaren 50 van de vorige eeuw, ontving nooit een les waarin de geschiedenis van de vesting of heemkunde aan bod kwam.

6.1 Bredevoort heeft een verhaal

Belangrijke en inspirerende bronnen om het verhaal te vertellen zijn de archieven. Uit ons onderzoek daaruit komt een sterke verwevenheid naar voren tussen Bredevoort als een brede doorwaadbare plaats, de defensieve militaire instandhouding van de vestingwerken met water als bondgenoot, de aanwezigheid van een regiment met de economische stimulansen daarvan en de burgers. De inwoners leefden binnen het nauwe korset van de grachten, wallen en bolwerken, dat beperkingen inhield, maar ook werkgelegenheid gaf voor de instandhouding van de vesting en het bedrijf van de gelegeerde militairen. De bewoonbare ruimte binnen de zes bolwerken, wallen en grachten was een kleine 5 hectare, te vergelijken met de oppervlakte van ca. 10 voetbalvelden. Daarop woonden de bestuurders (de 1^e laag bewoners), het garnizoen met en zonder gezinnen (de 2^e laag), die voor de inwoners een belangrijk economische factor betekende en de 3^e laag, de burgers, waaronder ook kleine boeren, herbergiers, bierbrouwers en ambachtsleden. Op 30 mei 1635 werd, waarschijnlijk voor het innen van belasting, een lijst opgesteld van o.a. haarden, brouwketels en bakovens. Maar liefst 16 bakovens, aannemelijk deels voor de magen van het garnizoen, werden geteld. Het totaal aantal huizen en hutten komt op 190 stuks,¹⁸ uitgezonderd de behuizingen van de leden van het regiment. Als we aannemen dat er voor drie regimenten in totaal 120 manschappen waren en gemiddeld per huishouden 5 personen, dan komt het aantal inwoners van de vesting op ca. 1.070 personen. Een spiegel van het aantal inwoners van de kleine vesting biedt ook de kadastrale opmeting met bijlagen van de bewoners uit 1828. De grachten waren toen nog volledig aanwezig. Er waren 113 hoofdbewoners waaronder allerlei handwerklieden.¹⁹ Het garnizoen is dan al lang vertrokken. Het aantal bewoners van de al grotendeels ontmantelde vesting ging de 1000 niet te boven. Eigenlijk stagneerde het leven in het stadje, ondanks de diversiteit aan ambachten, die ook hun nering haalde uit de omliggende dunbevolkte gebieden van de voormalige heerlijkheid. Ook rond de wisseling van de 19^e en 20^e eeuw huisden ruim 900¹⁹ inwoners in het wat slapende stadje. Die slapende realiteit vergeleken met de perioden als echte vestingstad, werd veroorzaakt door de afwezigheid van een garnizoen. Dat verleden heeft in belangrijke mate de identiteit van de Bredevoort gevormd.

6.2 Archiefonderzoek

Uit onderzoeken in het Nationaal Archief en in het Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers blijkt de nauwe verwevenheid tussen het zijn van een belangrijke vesting, het onderhoud daarvan, de aanwezigheid van een garnizoen en de burgers, die ook werden ingezet voor dat onderhoud, en het voorzien in de levensbehoeften van de ingekwartierde manschappen. Een keuze uit de daarin verwoorde wederwaardigheden tussen 1603 en 1756 is als bijlage opgenomen.²⁰ De conclusies daaruit zijn:

1. Voor de vesting Bredevoort was het onderhoud van de vestingwerken, wallen, grachten, bruggen en ravelijnen met alle daarop en daartussen aangebrachte voorzieningen van levensbelang. Er was sprake van voortdurende aandacht door inspecties en maatregelen.
2. Opmerkelijk is dan ook de grote aandacht voor het behoud van de vestingwerken. Dat is in die actieve periode van Bredevoort als een belangrijke vesting ook begrijpelijk. Het moet een fraai gezicht zijn geweest om vanuit de verte over de lage natte vlakten vóór de Brede-voorde de stad en de strakke omwalling te zien. Wat een tegenstelling met de in de 19^e eeuw ingezette teloorgang en de toch wel onverschillige opstelling tegenover het erfgoed door de overheden. Maar ook door de Bredevoortse generaties van die tijd, een tijd waarvan de glorie voorbij was. Het werd een slapend stadje waarin ook armoede heerste.
3. Dat onderhoud in de vestingperiode werd aanbesteed. Het betekende ook een economische impuls door werkgelegenheid die de aannemer bood.

¹⁸ Wartena, R. Archief van drost en geërfden van Bredevoort; ECAL Doetinchem.

¹⁹ De Beukelaer, Hans; in Bredevoort een heerlijkheid, blz. 206.

²⁰ Een mijne of miene was een afsluitbare onderdoorgang onder de hoofdwal, bedoeld om vijandelijke naderingen te bestrijden. Het werd in het geval van Bredevoort ook sortie of sortije genoemd: Onderzoek door B. Stronks (bijlage A), deels hertaald door H. de Graaf.

4. De leden van de aanwezige compagnieën (in deze periode ruim 100 koppen) namen op het totaal aantal inwoners een significante plaats in. Het militaire bedrijf betekende contacten, ook in economische zin, met de inwoners.
5. De identiteit van Bredevoort is sterk ontwikkeld tijdens de actieve periode van fortificatie. Er veranderde soms nogal wat door het water, verlegging van poorten en beken, de aanleg van tuinen, het bouwen van muren en omheiningen, ook door burgers, tegen de belangen in van het behoud van gedegen vestingwerken, waterbehoud en waterafvoer. Deze identiteit is nog aanwezig, maar heeft een flinke impuls door de versluierungen van de vestingwerken. Wat nu nog uit de versluiering kan ontwaken, hersteld of geaccentueerd, is voor het behoud van een zichtbaar en beleefbaar erfgoed van groot belang. Het is een wezenlijk deel van de identiteit van Bredevoort.

6.3 Oude verhalen

De oude generatie van de huidige inwoners kent nog de verhalen van de generatie daarvoor tijdens de wisseling van de 19^e en 20^e eeuw. Aan de oostzijde van Bredevoort bij bolwerk Stoltenborg waren toen nog de restanten van de gracht en wallen aanwezig. Die plek droeg de naam 'de Miene', kort daarna gedempt en afgegraven en veranderd in een complex volkstuinten.²¹ Ja, in deze verwaarloosde half droge gracht huisden ratten. Met die ratten werd in Aalten de naam voor de inwoners van Bredevoort geboren: waterratten. Deze verhalen uit de volksmond over de teloorgang en die uit de archieven, geven richting aan de toekomst en aan de opgaven waar we nu voor staan. Ook zijn er verhalen uit de periode van de 80-jarige oorlog, waaronder dat van het verdwenen Spaanse zwaard Tholeta.²²

6.4 Waterbeheer

Water was een middel in de verdediging, maar ook een opgave om bij hoogwater te bergen in overloopgebieden rond de vesting. Het was het gebruik maken en sturen van een natuurlijk proces, dat meer was dan alleen maar een effectieve afvoer van water. Water diende ook te worden vastgehouden. Een gracht zonder water bood immers geen bescherming in bange tijden.²³ Vandaag de dag groeit het besef dat de effectieve maatregelen om water af te voeren, uitgevoerd in de jaren 50 van de vorige eeuw en later, tot gevolg heeft dat in droge tijden water nodig is. Het opnieuw inrichten van een gebied, dat van nature waterrijk was, is dan ook een opgave. De vraag is: hoe kunnen we in de huidige klimatologische context die opgedane kennis en ervaring én de kernkwaliteiten van het erfgoed van Bredevoort opnieuw inzetten?

²¹ Dit complex droeg de naam 'de Miene', wat kan duiden op een overgeleverde naam voor een bergplaats van militair materieel nl. buskruit. Een Miene was eigenlijk een Sortie, een doorgang onder de hoofdwal.

²² Bredevoort beleefde een bloedige strijd, dit is waarom de Achterhoek dat herdenkt; Omroep Gelderland: <https://www.gld.nl/nieuws/7522770/bredevoort-beleefde-een-bloedige-strijd-dit-is-waarom-de-achterhoek-dat-herdenkt>

²³ Het gebied tussen de huidige Tramstraat, 'Halve Maone' en Tolhuisweg, in de archieven en volksmond soms 'de Koppele' genoemd, stond tot in de jaren 70 van de vorige eeuw vaak twee keer per jaar helemaal onder water. Zie foto's hiervan als bijlage C.

7 Inzet tot herstel, accentuering en beleefbaar maken van de vestingwerken

Is er dan niets gebeurd? Heeft men alles maar bij het oude gelaten, d.w.z. de versluiering maar de versluiering gelaten? In de afgelopen jaren is gebleken dat de inwoners en ook ondernemers hechten aan het bijzondere karakter van het stadje. Men is er trots op en de Vereniging Bredevoorts Belang beschouwt het als een van de kerntaken om het erfgoed te bewaren en er betekenis aan te geven. Sterker nog: de 10 focuspunten uit de Erfgoednota Oost Achterhoek 2025 waren al langer kompassen waarop de Vereniging koerste om het belang van het unieke erfgoed in stand te houden. Voorts zijn er in hoofdstuk 2 de documenten genoemd, stukken die draagvlak hebben bij de bevolking.²⁴ Daarbij wordt ook de realiteit onderkend: alles is niet meer te herstellen. Nieuwe wijken op en naast de voormalige grachten, wallen en bolwerken zijn een feit. Men kan het onvoldoende oog hebben voor het erfgoed in het verleden, zelfs in het recente verleden, betreuren. Ook de toch wel schoorvoetende inzet en soms zelfs het achterwege blijven van de archeologische diensten bij nieuwe plannen. Dat betekent alleen maar een uitdaging om ogen te openen en instanties te bewegen tot een actief beleid voor het behoud van het Bredevoorts erfgoed.

De meest recente activiteiten, voornamelijk accentuerende, voor het beleefbaar maken van het vestingverleden en de identiteit van Bredevoort zijn de volgende:

1. In 2016 werd op initiatief en onder leiding van de Vereniging Bredevoorts Belang gestart met de renovatie van de Tuin van St.-Bernardus, waarvan de Vereniging eigenaar is. Het werd Vestingpark St.-Bernardus. Verschillende overheden waren hierbij betrokken. Er werd gekoerst op het plan van Bureau Parklaan uit Den Bosch. In het park werd langs de Grote Gracht tot aan bastion Treurniet een zwevend pad aangebracht, dat de lijn van de onderwal volgt, die vóór de hoofdwal lag. Daarnaast werd de begroeiing aangepast en de loop van de wandelpaden onderhanden genomen. Ook de scheiding tussen het monumentale gebouw St.-Bernardus en het park werd gemarkeerd. Een uitnodigend toegangs-

pad vanaf het centrale plein 't Zand werd gerealiseerd. Er ontstond een aantrekkelijk park, waarin naast rust, ook de beleving van dat deel van de voormalige vesting mogelijk was. Dat inspireerde een horecaondernemer om in het kolossale pand St.-Bernardus een restaurant-hotel te openen nl. Boutique Hotel & Brasserie: de Heerlyckheid. Een voorbeeld hoe, net als in het verre verleden, de uniciteit van het stadje, een economische impuls genereert. De instandhouding van de ambiance van het Vestingpark gebeurt door vrijwilligers onder de verantwoordelijkheid van Vereniging Bredevoorts Belang.

2. Even nadien nam de gemeente Aalten het initiatief, met advies van Vereniging Bredevoorts Belang, om versluierde onderdelen van het verleden te accentueren. Het betrof een nieuwe inrichting van het centrale plein 't Zand, waarop vroeger kasteel Bredevoort, had gestaan. In het plaveisel werden de contouren aan gebracht van de entree van de burcht en er kwam een cortenstalen model van de uitleg van de vesting na 1606. Ook was het hierin mogelijk water door de verbeelde grachten te laten lopen. Onderhoud van dit plein is aan de gemeente Aalten. Wij moeten helaas constateren dat enige jaren na de renovatie, het geheel verloedert. Ook een toerist kan dit zien. Het plaveisel ziet er rommelig en niet schoon uit. Rond de bomen wringen zich de stenen aan alle kanten. In goed overleg met de horeca, die gebruik maakt van het plein, kan de ambiance verhoogd worden. Aan de gemeente om eens kritisch te kijken naar het centrale plein, het oorspronkelijke plan tot zich te nemen en tot adequate actie over te gaan. De Dorpendeal (september 2025) biedt de mogelijkheid om in gezamenlijkheid tot een concrete aanpak te komen.

²⁴ Toekomst maak je samen; ontwikkelingsplan Bredevoort 2025-2035 en de Dorpendeal Bredevoort in hoofdstuk 2 'Kaders'.

De cortenstalen elementen op de Kruittoren, voorstellende de onderwal.

Foto: Francien Wiersma Luimes

3. Op de Kruittoren, onderdeel van het verdwenen bolwerk Treurniet en eigenlijk een deel van de onderwal, zijn door de gemeente cortenstalen elementen aangebracht, verbeeldend de hoogte van de onderwal.
4. Aan de Prins Mauritsstraat, buiten de voormalige gracht aan de zuidoostzijde van Bredevoort, lag een verwaarloosd stukje grond van de gemeente, op de oorspronkelijke laagte uit de tijd van de vesting. Op initiatief van de Vereniging Bredevoorts Belang is hierin een waterpartij gecreëerd in een omgeving die herinnert aan de relatie tussen Bredevoort en water. Maar ook is in deze Prins Maurits Driehoek zicht ontstaan op het belang van goed onderhoud van de vestingwerken in het verleden. Het onderhoud gebeurt door vrijwilligers (aanwonenden), onder de verantwoording van de Vereniging.
5. De gemeente Aalten heeft infoborden geplaatst op markante punten die het verleden van die plekken zichtbaar en beleefbaar maken. Zo ook op de plek aan de Tolhuisweg, waar in 1743 Jan de Beijer het zicht op de vesting tekende. Lovenswaardig. Het zicht op de vesting was nog enig-

zins te vergelijken met dat van de tekenaar. Echter: het huidige zicht op de Brede-Voorde is totaal ontnomen door wildgroei aan de rand van het stadje. Dat terwijl dit de enige plek nog is waar men kan zien waaraan Bredevoort zijn naam ontleende. Er is totaal geen aandacht om het voormalige schootsveld, waarlangs de oude weg Bredevoort-Aalten (de huidige Tolhuisweg) loopt, vrij te houden. In het hoofdstuk 'Voorstellen om enkele versluisde vestingwerken te herstellen of te accentueren en beleefbaar te maken' gaan wij in op dit belangrijk stuk erfgoed.

6. Uit ons onderzoek van de archieven naar het onderhoud van de vestingwerken blijkt hoe zorgvuldig men verwaarlozing tegenging en hoe sterk men hechtte aan strakke lijnen in de onderdelen van de vestingwerken, zo ook van de gracht oevers. Van de vroegere grachten zijn de Grote Gracht en de Kleine Gracht nog over. Nu gescheiden door een dam met een duiker (waarover de Landstraat), maar in de vestingperiode een doorlopende gracht waarover een brug, die toegang gaf tot de Aalterpoort. De historische weg liep via het ravelijn, de huidige Bolwerkweg en de Tolhuisweg naar Aalten. Er schijnen in het overleg tussen de gemeente Aalten en het Waterschap Rijn en IJssel onvoldoende afspraken te zijn gemaakt over het strak houden van de oevers van beide grachten. Het Waterschap beseft de historiciteit van de grachten onvoldoende. Het maaibeleid is dan ook warrig en is gespeend van elk besef van erfgoed. Dat doet geen goed aan de ambiance van Bredevoort als oude veste en ook niet aan de bewoners langs de Kleine Gracht. In het volgende hoofdstuk gaan wij in op deze markante plek, die van groot belang is voor een eigentijdse beleving van de historie van de vestingwerken.

8 Voorstellen om enkele versluisde vestingwerken te herstellen of te accentueren en beleefbaar te maken

Wij doen een aantal voorstellen om sluimerende plekken van de veste Bredevoort te laten ontwaken. Het is als de overgang van de winter naar de lente. Wat aan leven en verhalen verborgen ligt, wordt wakker gemaakt. De dichter Herman Gorter verwoordde de kracht van nieuw leven in zijn lange gedicht Mei.

Het opent zo:

*‘Een nieuwe lente en een nieuw geluid:
Ik wil dat dit lied klinkt als het gefluit,
Dat ik vaak hoorde voor een zomernacht
In een oud stadje, langs de watergracht’.*

Het ontwaken in de lente beschouwen wij in overdrachtelijke zin ook van toepassing op onze inzet voor het herstel en accentuering van dat wat nu nog sluimert: onderdelen van de vestingwerken tot leven wekken ten behoeve van al de focuspunten die in het hoofdstuk Kaders genoemd zijn en ook als stimulans voor het unieke karakter van het oude stadje langs de watergracht.

Waar sluimert het?

Een bestudering van kaarten uit archieven en de vergelijking met de huidige situatie geeft de mogelijkheid om die plekken aan te wijzen. Wij gaan daarbij ook in op de mogelijkheden, die deels al onderzocht zijn en/of ontworpen. Wij stellen ook de wegen tot realisatie voor. Deze plekken willen wij opgenomen zien in een meerjarenplan met een fasegewijze aanpak. Daarin wordt ook de oude waterhuishouding in en om de doorwaadbare plaats (die de stad in het lage landschap was en waaraan het zijn naam ontleende) meegenomen, in het licht van de zich veranderende klimatologische omstandigheden. Daarbij is een actieve medewerking van de gemeente Aalten,²⁵ de provincie Gelderland en de landelijke overheid nodig. Bredevoort heeft een rijksbeschermd stadsgezicht, aangewezen in 1985, om het unieke cultuurhistorische karakter van de historische kern te behouden. De gemeente Aalten is, met het oog op het belang voor Bredevoort, lid van de

Vereniging Nederlandse Vestingsteden.²⁶ Daar is ook expertise. Overheden die het belang van erfgoed breed uiteenzetten en propageren, zullen zich daadwerkelijk willen inzetten met ontwikkelingen, waaronder onze voorstellen.

8.1 Kaarten en foto's

Gelijkwaardig aan de woorden in de archieven zijn ook de beelden daarin. Zij zijn van grote waarde om de situatie van toen, zelfs in details, te vergelijken met die van nu.

Op de volgende pagina's worden achtereenvolgens getoond:²⁷

Blz. 22	Verzamelplan van de toenmalige gemeente Bredevoort
Blz. 23	Minuutplan Bredevoort sectie A, blad 1 (genaamd Laatsten Stuiver)
Blz. 24	Minuutplan Bredevoort sectie A, blad 2 (genaamd Laatsten Stuiver)
Blz. 25	Minuutplan Bredevoort sectie B, blad 1 (genaamd de Stad)

²⁵ De gemeente Aalten werkt voor het erfgoed samen met de gemeente Winterswijk en Oost Gelre. Voor onze plannen is een uitwisseling met en een mogelijke inzet van de Groenlose know how onontbeerlijk.

²⁶ <https://www.vestingsteden.nl>

²⁷ Zie de bijlage D: De kaarten sectie A1 en A2 en de kaart sectie B, met daarop geprojecteerd de huidige plattegrond, met de mogelijkheid deze digitaal te vergroten. Met dank aan Thijs Nieuwenhuis.

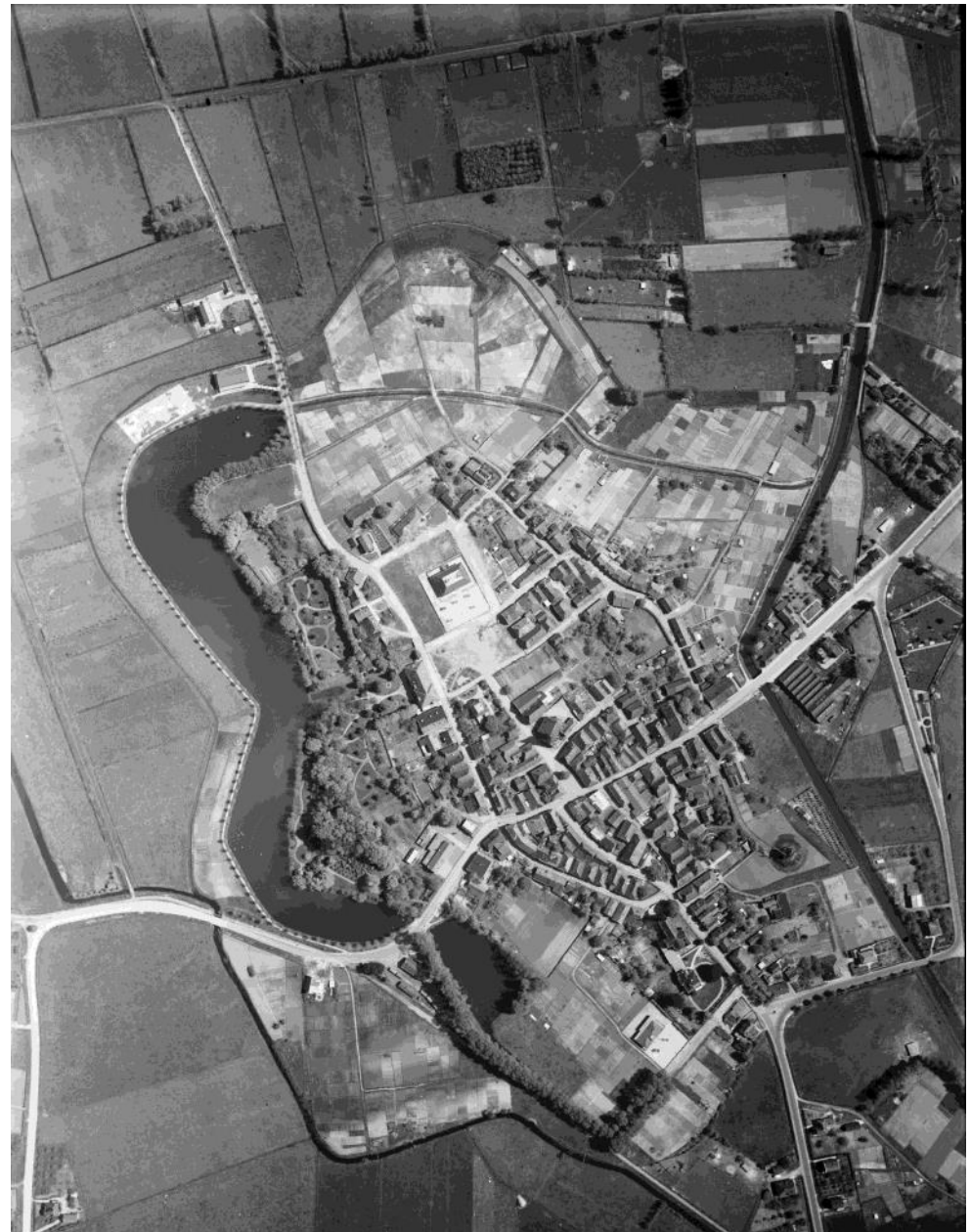
De reeds in verval verkerende vestingwerken en de omliggende lage gebieden zijn op de kadastrale kaarten uit 1828 goed herkenbaar. De omliggende lage gronden, paden en wegen dragen deels nog dezelfde namen. De posities van de twee poorten en ravelijnen zijn duidelijk. Wat de waterhuishouding betreft is te zien, dat de loop van de Slingebeek niet de huidige is. Zij stroomde aan de oostzijde van de Misterpoort, om het ravelijn, richting bolwerk Welgemoed. Maar ook in die dagen was de loop waarschijnlijk al verlegd. De Schaersbeek als naam is niet te traceren. Een lange smalle strook in het noordoosten echter wordt in de bijbehorende leggers van de kadastrale opmeting als no. 56 aangeduid en beschreven als 'water als heide' in eigendom van de burgemeester van Aalten Arnoldus Florentius Roelvink. Het is aannemelijk dat dit deels het tracé is van de later uitgegraven Schaersbeek naar de Koppele, om het voormalige ravelijn²⁸ heen, richting de stuw waar eens fort Oranje lag.²⁹ Het is opmerkelijk dat om het noorden en oosten van de vesting een oude beek stroomt, die schijnbaar uitkwam in de Slingebeek.

Deze kadastrale situatie, zowel in als om de stad, hebben wij vergeleken met de huidige situatie. Daartoe is de huidige situatie geprojecteerd op de kadastrale kaarten van 1828.³⁰ Hierop is te zien dat in het noorden en noordoosten de gedempte grachten en geslechte wallen zijn omgevormd voor kleinschalige tuinbouw. De contouren van de bolwerken Onversaegt en Stoltenborg zijn daar vervaagd. In het zuiden zijn de contouren van bolwerk Ossenkop ook niet meer zichtbaar (omgeving van de voormalige r.k.-kerk, de Schoolstraat en de Tramstraat). De vorm van het oude centrum is nog duidelijk aanwezig: de lijn Kerkstraat, Prinsenstraat, plein 't Zand, Hozenstraat, Ambthuiswal en de omgeving van de Vismarkt achter bolwerk Welgemoed (met molen) aansluitend op de Kerkstraat. De hoofdstraat, Landstraat, scheidt Bredevoort in een noordelijk en

²⁸ Dit ravelijn wordt in Bredevoort 'de Halve Maone' genoemd.

²⁹ De loop van de Schaersbeek om het ravelijn en vlak langs de Tramstraat is in 1972 gedempt en verderop in de Koppele rechtdoor getrokken richting de stuw.

³⁰ De huidige situatie geprojecteerd op de kadastrale kaarten uit 1828 is als aparte bijlage bijgevoegd (bijlage D).

Een luchtfoto van Bredevoort uit de jaren 30 van de vorige eeuw. Foto: Technische Dienst Luchtvaartafdeeling 1930-1940.

zuidelijk deel. Waar zich de twee stadspoorten, de Aalterpoort en de Misterpoort, hebben bevonden is goed te bepalen.³¹ Goed zichtbaar is het ravelijn voor de Aalterpoort, dat ook 'de Halve Maan'³² genoemd wordt. Het tracé van de Schaersbeek volgt de oude voormalige gracht om het ravelijn.³³

Het lage gebied tussen de stad en de huidige Tolhuisweg, ook genoemd de Koppele, is thans het enige gebied rond Bredevoort dat herinnert aan de doorwaadbare plaats. Samen met 'de Halve Maone', is het van grote erfgoedwaarde.

De huidige situatie is een uitdaging om het historisch karakter van Bredevoort te versterken en ook deels de oude natuurwaarden te herstellen. Daarmee wordt recht gedaan aan de tien focuspunten zoals vastgelegd in de Erfgoed nota Oost Achterhoek. De samenstellers daarvan willen immers het erfgoed verankeren. Particuliere initiatieven kunnen inspirerend werken, maar er zijn ook voorbeelden van voorstellen die onvoldoende door de overheid werden opgepakt. Argumenten daarvoor zijn de bekende: andere prioriteiten, wat kost het niet en er is geen budget, verschuiving naar de toekomst. Focuspunt 10 voor het behoud en de ontwikkeling van het erfgoed luidt: de kracht van samenwerken, lokaal en tussen de drie samenwerkende gemeenten. Deze focus achten wij voor de hieronder voorgestelde punten van eminent belang. Wij herhalen: *Een overheid die het belang van erfgoed breed uiteenzet en propageert, zal zich ook daadwerkelijk met ontwikkelingen willen bezig houden.*

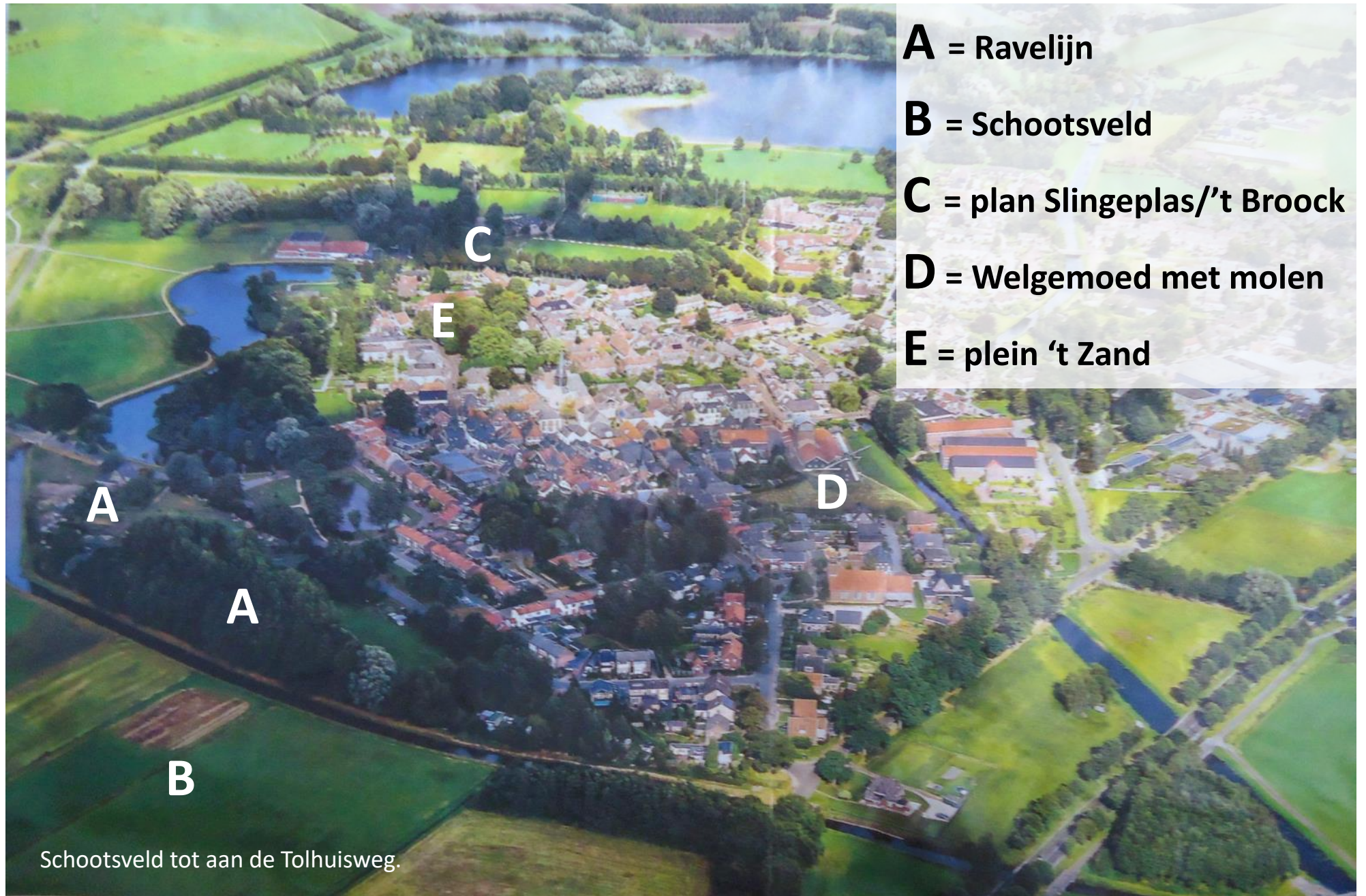
³¹ Ook hebben de werkzaamheden voor het leggen van kabels ter hoogte van de Aalterpoort in 2022, na dringend advies van Bredevoorts Belang, met archeologische begeleiding plaatsgevonden.

³² Een Halve Maan in de vestingbouw is een driehoekig eiland in de vestinggracht liggend voor de punt van een Bolwerk of Bastion. Een ravelijn ligt in de gracht tussen twee bolwerken. Hier is dus sprake van een ravelijn.

³³ In het jaar 1972 is de Schaersbeek rechtgetrokken, dwars door het lage gebied omwille van een efficiënte waterafvoer.

Nieuw tracé Schaersbeek, 1972. Foto: Guus Beckers

A = Ravelijn

B = Schootsveld

C = plan Slingeplas/'t Broock

D = Welgemoed met molen

E = plein 't Zand

Schootsveld tot aan de Tolhuisweg.

Op de foto van de vesting op pagina 28 is in letters aangegeven welke onderdelen hersteld of geaccentueerd kunnen worden. Zo mogelijk geven wij daarbij ook aan of er van een plek reeds archeologische gegevens zijn en/of dat er al een ontwerp is gemaakt. Ook kan een voorbeeld van accentuering in andere vestingsteden, met name Groenlo, een richting geven.

8.2 A De Aalterpoort, brug, grachten, ravelijn en volkstuinen

Wat is het probleem dat wij met dit deelproject willen oplossen?

In de huidige situatie is de historie niet meer herkenbaar en beleefbaar: de Aalterpoort, een brug en het ravelijn 'de Halve Maan' van vesting Bredevoort.

Wat willen wij?

Wij willen de historische plek en zijn functie in de voormalige vestingwerken ontsluiten, zodat er voor de bewoners en bezoekers een herkenbaar, beleefbaar en historisch verantwoord geheel ontstaat, dat de ambiance van het stadje versterkt.

Concreet

Bureau Parklaan heeft reeds een ontwerp gemaakt van het geheel, van de Aalterpoort t/m het ravelijn. Er is ook archeologisch onderzoek verricht naar die poort en de twee bruggen over de grachten, nl. die vóór de poort en die verderop over de gracht vóór het ravelijn. De oude dam en de duiker tussen de Kleine en Grote Gracht worden verwijderd. Er is een open verbinding waarover een brug.

In samenwerking met ir. H. Kruisselbrink (KW Bouwstudio) te Winterswijk en Meerdink bruggen te Winterswijk is in 2014-2015 een nieuwe burg ontworpen naar het centrum van Groenlo. Deze brug, waar eens de Liefelderpoort was, vormt nu als moderne stadspoort een nieuwe entree van de stad. Historisch verantwoord en beleefbaar met ook 's avonds, door de verlichting aan de leuning, een karakteristieke ambiance.

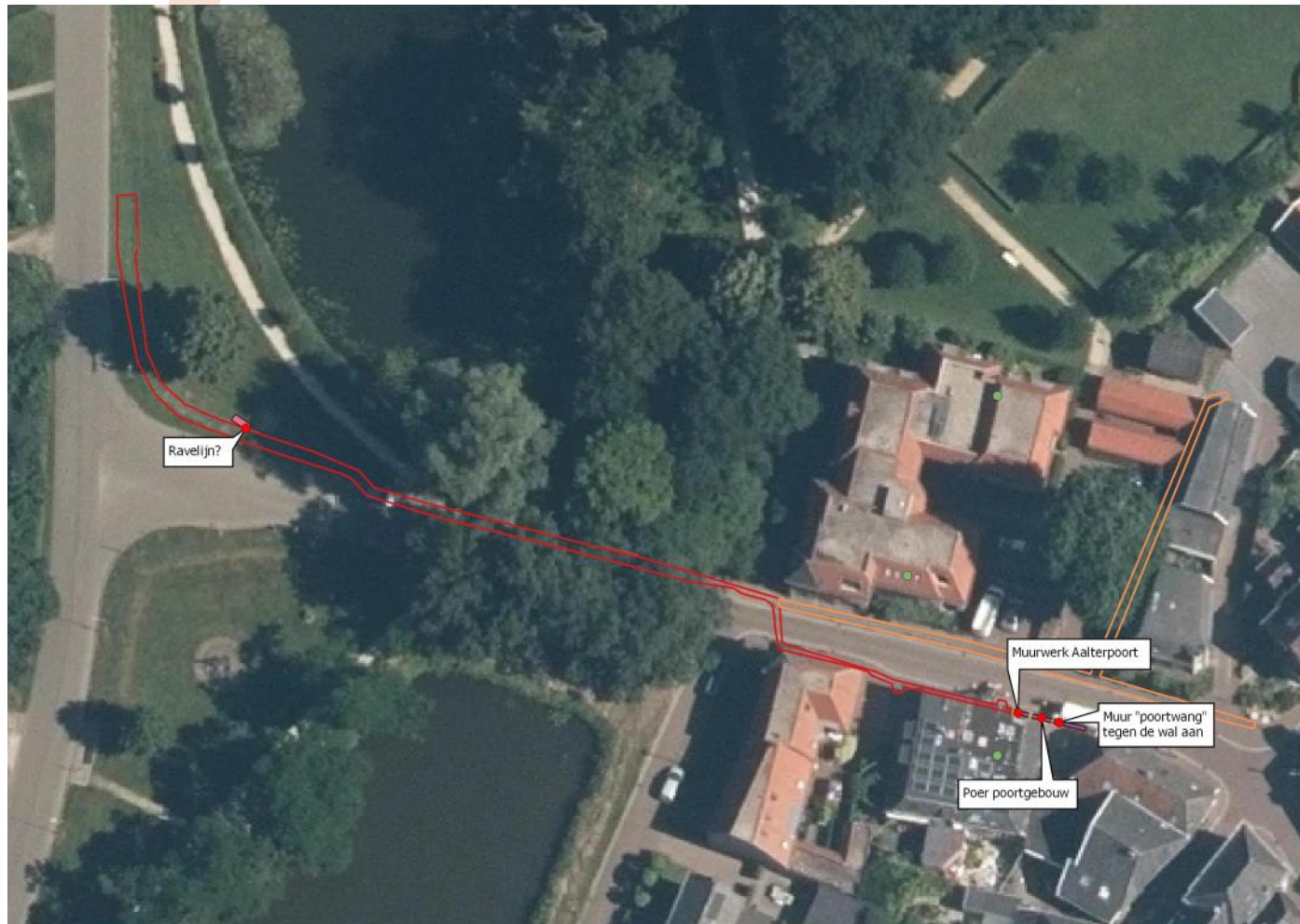
Onderzoek in Bredevoort

In de herfst van 2022 begeleidde regionaal archeoloog Renske de Boer de werkzaamheden van Liander op deze plek aan de Landstraat. Dit op aandringen van Vereniging Bredevoorts Belang. Er is muurwerk aangetroffen.³⁴ Een deel van de muurfunderingen behoort tot de Aalterpoort. De poort is thans deels gemarkeerd door een muur, met daarbij een, enigszins door weerinvloeden, vervaagd informatiebord. Onder de stoep zitten resten van de fundering van de poort. Er is een grote gemetselde poer gevonden die de zware poort extra moest funderen. En een muur die de weg begrenste tegen de hoge wal. Buiten de gracht is ook een stuk muur aangetroffen, dat tot het ravelijn behoort. Over een tweede brug bereikte men via het ravelijn de oude weg naar Aalten Het is de eerste keer dat hiervan resten zijn aangetroffen.

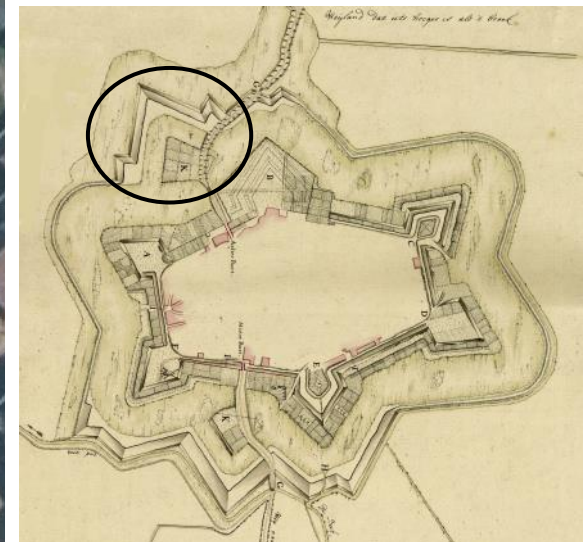
³⁴ Bert Stronks: zie plattegrond vondsten, deze tekening kan van belang zijn bij toekomstige ontwikkelingen in de historische kern van Bredevoort, bijlage E.

De verbeelding van de stadspoort naar het ravelijn kan worden versterkt door een brug, zoals die in Groenlo, in de Landstraat aan te brengen. Samen met de monumentale bomen vormt dit een fantastische entree. Het illegaal parkeren kan worden opgelost door een smalle doorgang op de brug en scheiding van de rijbaan en wandelpad door een plantsoenhekje. De twee grachten worden dus open met elkaar verbonden. Ook dient onderzocht te worden hoe een veilige parkeerplaats ingericht kan worden voor de bewoners van het oude en historische centrum van Bredevoort.

Zie ook het Mobiliteitsplan 2025-2040 van de gemeente Aalten, pagina 24.

Het stuk muur behorend tot het ravelijn.

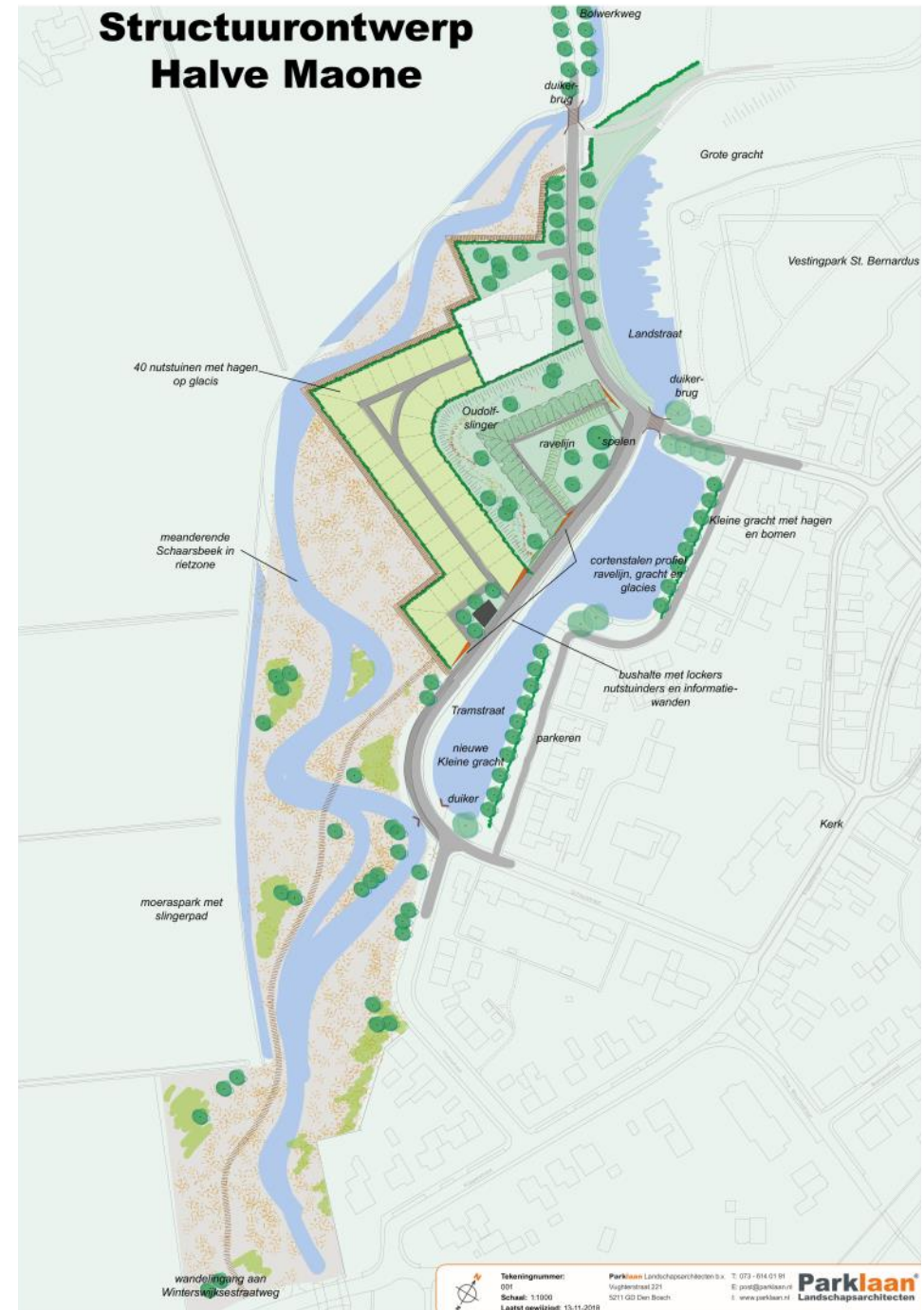
Het ravelijn voor de Aalterpoort.

Ontwerpen van bureau Parklaan, Den Bosch

Ontwerp 1

Onderdelen: Brug tussen de twee grachten en het herstel van het ravelijn (de Halve Maan) en de gracht. De uitloop van het ravelijn voorziet in 40 volkstuinten. Deze uitloop is eigenlijk de glacis³⁵ in het vestingwerk. Zie hieronder: met een doorsnede en bovenaanzicht.

De Kleine Gracht wordt doorgetrokken, als Nieuwe Grote Gracht t/m het tracé van de Tramstraat. Er is een voorziening voor de tuinliefhebbers, tevens wacht-ruimte en informatieruimte. Verder: voorzieningen om te parkeren.

³⁵ Een kunstmatige, naar buiten glooiende helling die aan de buitenzijde van de contrascarpen en gedekte weg ligt.

Ontwerp 2

De gereconstrueerde ravelijnsgracht in verbinding met de vergrote gracht, waarover de brug. De doorgaande Tramstraat tot aan de Schoolstraat vervalt. Handhaving van de straten de Kleine Gracht en Tramstraat voorlangs de huizen. De volkstuinen zijn ten zuiden van het ravelijn geprojecteerd.

8.3 B Schootsveld 'de Koppele'

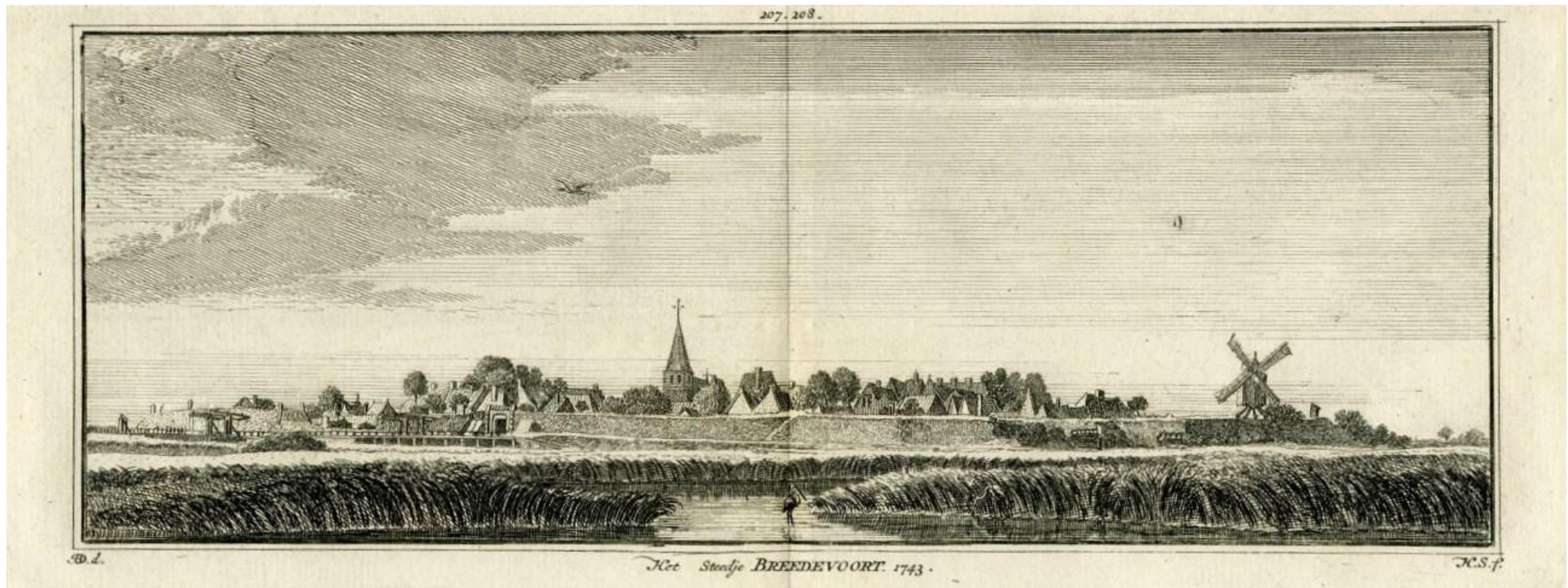
Wat is het probleem, dat wij met dit deelproject willen oplossen?

De oude weg naar Aalten liep via de huidige Bolwerkweg en Tolhuisweg. Het karakteristieke laagveengebied tussen de stad en de genoemde wegen is de Koppele, op sommige oude kaarten ook het Kleine Broek genoemd. In termen van vestingwerken is dit het schootsveld. Jan de Beijer tekende in 1743 het zicht op de vesting vanaf de huidige Tolhuisweg. Op de voorgrond is het oude landschapselement te zien, een deel van de voorde, waaraan Bredevoort zijn naam te danken heeft.³⁶

Het is thans het enige, weliswaar ontwaterde, laagveengebied rond Bredevoort waaraan te ervaren is wat het betekende een Brede-Voorde te zijn. Elders rond Bredevoort is dit zichtbare erfgoed van laagte, moerassigheid en water groten-

deels verdwenen. De daarin stromende Schaersbeek is in 1972 verlegd ten behoeve van een efficiënte waterafvoer ten bate van het gebruik van de weilanden. Een belangrijk landschappelijk erfgoed is daarmee verdwenen. Wij willen het waterrijke laagland uit erfgoed- en natuuroverweging in goed overleg met de eigenaren weer herstellen.

³⁶ Namen voor oude landschapselementen zijn in de vergetelheid geraakt. Zoals voorde, graft, made, strubben en beemden. Zie Koos Dijksterhuis en Caspar Janssen in Trouw 'Duurzaamheid en natuur'; 'Maak het landschap weer mooi, met veel variërende elementen'; 25 oktober 2025.

Pentekening van Jan de Beijer uit 1743, van 'Het Steedje BREEDEVOORT'.

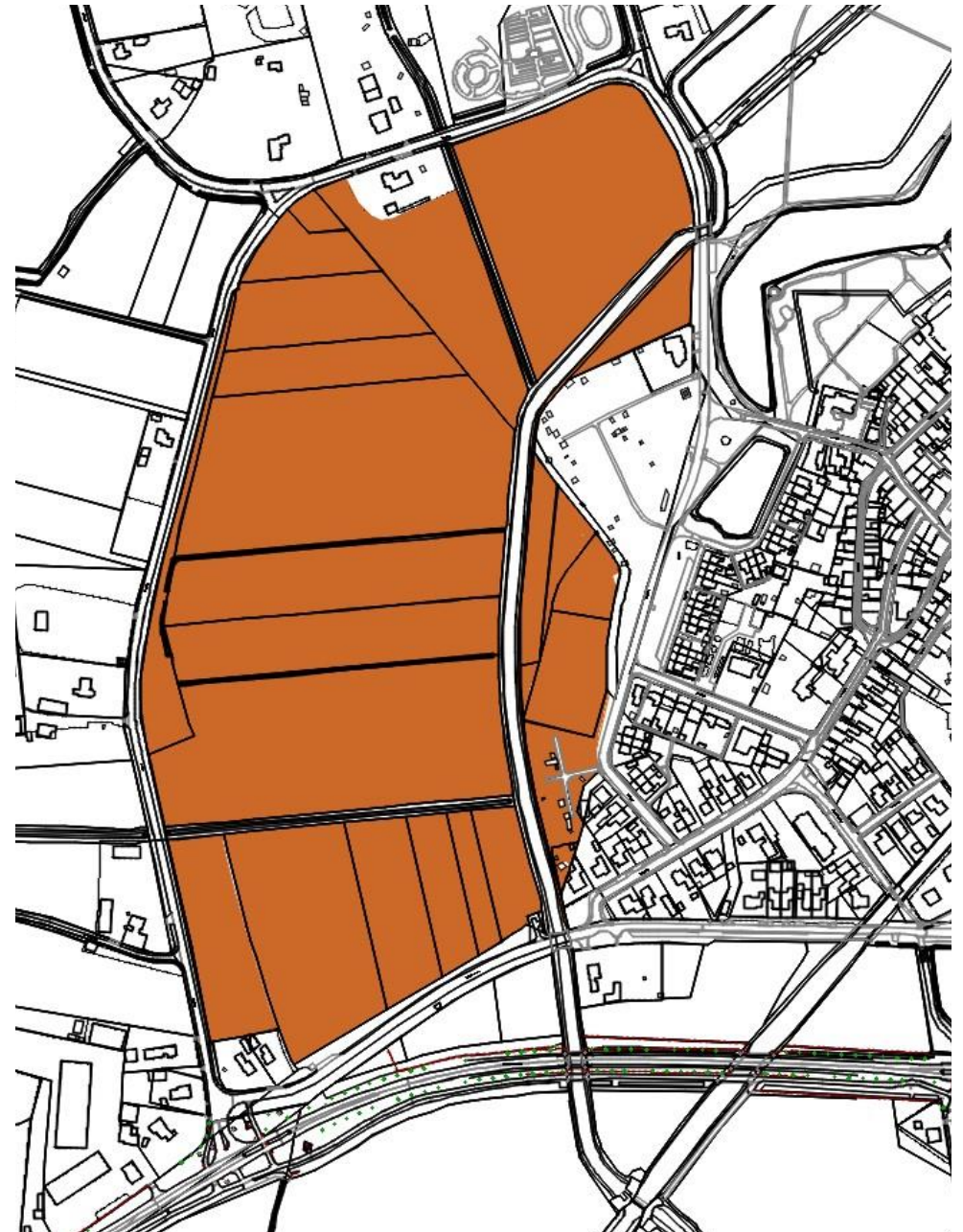

Huidig zicht op de Koppele/het shootsveld vanaf de Tolhuisweg op de plek waar Jan de Beijer tekende.

Wat willen wij?

- a. Herstel van het waterrijke laagland uit erfgoed- en natuuroverweging in goed overleg met de eigenaren en daarmee de oorspronkelijke waterhuishouding in een aantrekkelijk gebied voor de flora en fauna.³⁷ Met daar doorheen een verhoogd slingerend planken voetpad van de Tolhuisweg tot het herstelde ravelijn.
- b. Voorts: het zicht op het herstelde ravelijn en de aangebrachte brug realiseren door de overvloedige hoge begroeiing tegen de rand van de vesting, ook die langs de Tolhuisweg (uitgezonderd de bomen), resoluut te verwijderen. Het is in het verleden achteloos en zonder enig besef van erfgoedwaarden geplant of spontaan opgegroeid. Het ontnemt thans volledig het zicht op de vesting.

³⁷ Richtsnoeren: Notitie van de Provincie Gelderland 'Kader voor leefbare verstedelijking in Gelderland', met thema's droogte, hittestress, wateroverlast, bodemdaling en biodiversiteit maart 2024. Voorts is als leidraad te nemen 'Het biodiversiteitsplan van de gemeente Aalten', 3 juli 2023.

De huidige verkaveling van het gebied de Koppele/shootsveld.

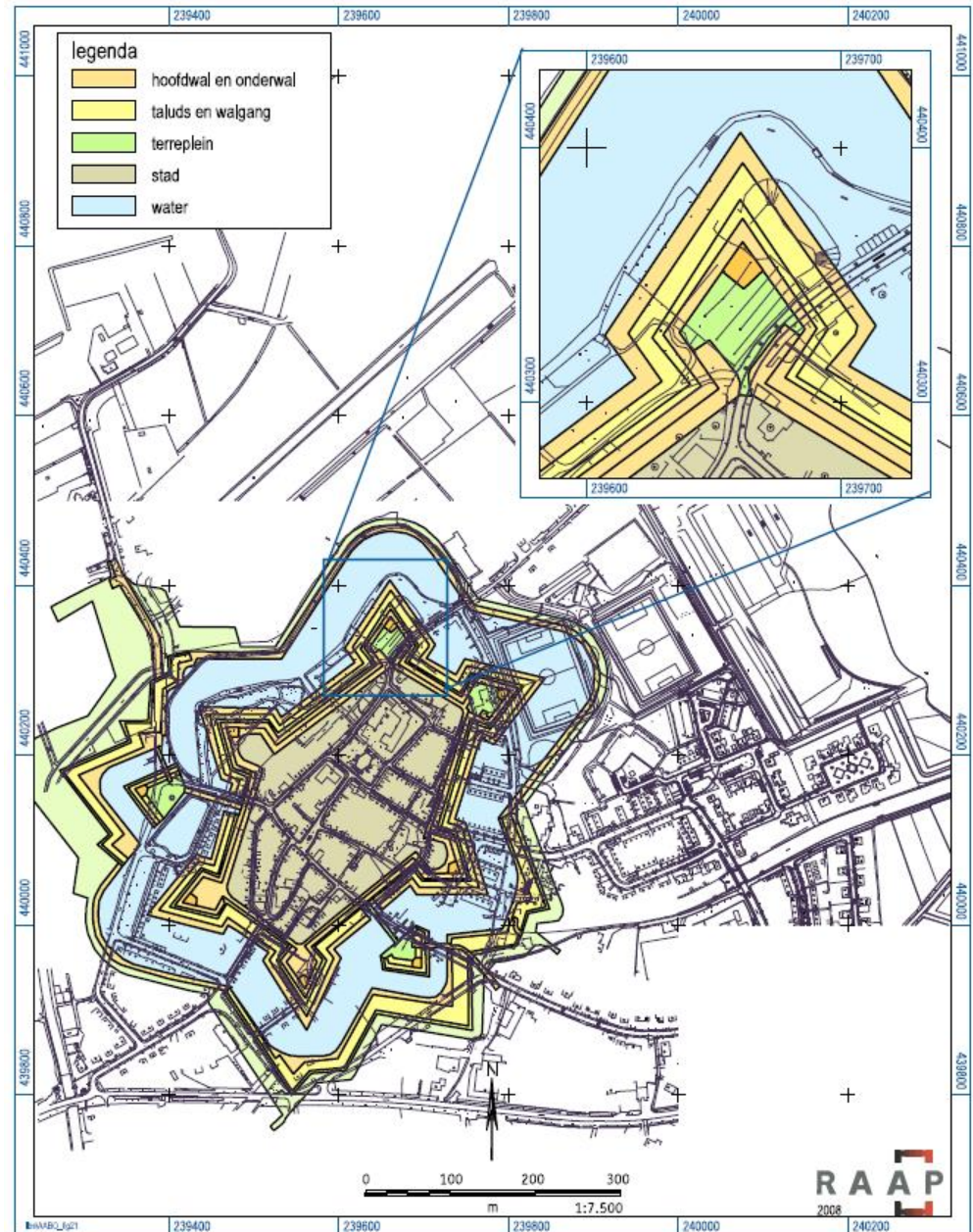
Concreet

De tekening van Jan de Beijer geeft de richting aan. Het schootsveld de Koppelle, kadastraal verdeeld in percelen, is 15,38 hectare groot, exclusief de percelen langs de Bolwerkweg, de nummers 543, 544 en 545 en de Schaersbeek. Inclusief deze nummers is het schootsveld 17,13 hectare groot.

Met de historische gegevens van het gebied in vergelijking met de situatie thans, dient er een ontwerp en een plan van aanpak samengesteld te worden.

Het resultaat zal zijn:

1. een laagveengebied, waterrijk met een flora die er thuis hoort;
2. een diversiteit qua fauna;
3. het water wordt niet langer efficiënt afgevoerd, maar vastgehouden en zorgt voor een goede grondwaterstand. Het is een belangrijk aandachtsveld in deze kantelende tijden wat betreft het weer en het klimaat in het algemeen;
4. een voetpad, passend bij het karakter door het gebied de Koppelle, dat wandelaars in contact brengt met de natuur in een veengebied en hen laat ervaren waarom het stadje 'Brede-voorde' heet.

Contouren van de vesting Bredevoort en de grachten in de uitleg na 1606, ingetekend in de huidige situatie. Bron: RAAP-Rapport 1809

8.4 C Plan Slingeplas-'t Broock Bredevoort

Min of meer als vervolg op de 'Gebiedsvisie Slingeplas' door Leisurelands in 2015, maar ook vooral ingegeven door de behoefte aan woningen (voortgekomen uit een initiatief van de samenleving), heeft in eerste instantie camping & vakantiepark De Twee Bruggen, en vervolgens de gemeente Aalten, aan Buro Ontwerp & Omgeving opdracht gegeven om een visie te ontwikkelen aan de noordoostzijde van de Kruittorenstraat. Op 9 oktober 2024 was deze visie gereed met daarin een woningbouwplan, een gedeeltelijk herstel van de stadsgracht met bolwerk Onversaegt, het creëren van een nieuwe sportvoorziening en het bevorderen van de recreatieve functie van de Slingeplas. In het plan is uitdrukkelijk aandacht voor de historie van Bredevoort en hoe woningbouw, klimaatadaptatie en het treffen van voorzieningen voor de waterhuishouding samengaan met erfgoed. Naast een korte historie van de vesting Bredevoort, krijgt de vormgeving van de vestingwerken alle aandacht. Ook met afbeeldingen uit publicaties van de Vereniging Menno van Coehoorn, die de begrippen uit de vestingwerken verduidelijken.

Het plan

De doelstelling in dit plan verwoord en uitgebeeld, sluit aan bij de visie van de Vereniging Bredevoorts Belang. De historische en hedendaagse waarden zijn in balans. Het is een plan dat de leefbaarheid van Bredevoort bevordert en ons erfgoed een plaats geeft. De grote waarde van water, zo nauw verbonden met dat erfgoed, is mede een voorziening in het kader van de klimaatadaptatie.

Toch enkele kanttekeningen. In de visie worden ook rietkragen in de gracht rond bolwerk Onversaegt en bij de vijf vlonderwoningen genoemd. Historisch onderzoek naar vestingwerken is klip en klaar, het onderhoud van de vestingwerken was gericht op strakke taluds.³⁸ Dat gegeven staat ook haaks op het huidige onderhoud en het maabeleid van de Grote en Kleine Gracht.

³⁸ Zie bijlage A: Bert Stronks; Archiefonderzoek naar de vestingwerken en het onderhoud tussen 1603-1756. Nationaal Archief: Archief van de Raad van State en Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers (ECAL): Drost en geërfden van Bredevoort 0098-390. Indicatieve onderdelen daaruit hertaald door Hans de Graaf.

Wat de uitkijktoren op bolwerk Onversaegt betreft kunnen wij kort zijn. De motivatie in de visie dat het een knipoog is naar het oorspronkelijke ruime zicht vanaf een bolwerk, is af te raden. Het ontworpen verkleinde bolwerk dient alleen een bolwerk te zijn, d.w.z. een aardwerk, niet meer dan dat. Een uitkijktoren voor de deur is ook niet fraai voor de bewoners van de vlonderwoningen.

Vereniging Bredevoorts Belang ondersteunt een verdere concrete uitwerking door de gemeente Aalten, waarin het erfgoed van de vesting aan de noordoostzijde van Bredevoort een wezenlijk bestanddeel vormt.

Ontwerp voor het creëren van een nieuwe sportvoorziening bij de Slingeplas en woningbouw op de vrijkomende plek. Ontwerp: Buro Ontwerp & Omgeving

8.5 D Bastion Welgemoed, Gracht en Munsterbrug

Wat is het probleem, dat wij met dit deelproject willen oplossen?

Bolwerk Welgemoed, waarop de imposante molen 'De Prins van Oranje' staat, is het enige bolwerk van de voormalige zes bolwerken dat nog redelijk in tact is. Vanaf de Munsterbrug kan men zich voorstellen hoe de gracht daar tot onder Welgemoed aan Bredevoort veiligheid bood, dichtbij de Misterpoort en het daarvoor gelegen ravelijn (thans voor een deel de twee begraafplaatsen aan de Prins Mauritsstraat). Bij de Aalterpoort zijn de versluierde vestingwerken nog ruim aanwezig. Hier aan de oostzijde is de versluiering moeilijk te herkennen. Het probleem is de in het verleden verlegde Slingebeek, voor het efficiënt afvoeren van water in rechte lijn. Voorts dat de Munsterbrug geen brug is van de Misterpoort, noch van het ravelijn. Bovendien, de vormgeving van de Munsterbrug benadrukt beslist niet dat men aan de oostzijde een voormalige vesting binnenkomt.

Wat willen wij?

De voormalige Misterpoort met brug was ongeveer op deze plaats. De huidige Slingebeek is een deel van de gracht geweest, die zich tot onder het bolwerk Welgemoed uitstrekte. Wij willen de brug vervangen door een brug zoals bij de Aalterpoort en het ravelijn is aangegeven. De Slingebeek wordt hier verbreed tot een gracht, tot aan de maalterij en bolwerk Welgemoed. Aan deze oostzijde ontstaat aldus een deel van de vestingwerken met gracht, waarbij de nieuwe brug een bijdrage levert aan het besef van Bredevoorts erfgoed. Een nader uitgewerkt plan vraagt van meet af aan om goed overleg met de eigenaar van het gebied vóór bastion Welgemoed.

Concreet

Nader onderzoek en gesprek over de mogelijkheden op deze plek en een ontwerp zijn nodig. Vereniging Bredevoorts Belang zal hierin het voortouw nemen.

De huidige situatie van bolwerk Welgemoed.

8.6 E Het centrale plein 't Zand

Wat is het probleem, dat wij met dit deelproject willen oplossen?

In hoofdstuk 7 is reeds een aantal kritische noten verwoord. In het plaveisel werden de contouren van de entree van de burcht aangebracht en er kwam een corstenstalen model van de uitleg van de vesting na 1606. Ook was het mogelijk water door de verbeelde grachten te laten lopen. Onderhoud van dit plein is aan de gemeente Aalten. Wij moeten helaas constateren dat, enige jaren na de renovatie, het geheel verloedert. Het plaveisel ziet er rommelig en niet schoon uit. Rond de bomen wringen zich de stenen aan alle kanten. In goed overleg met de horeca, die gebruikt maakt van het plein, kan het stadsplein op de oude grond van het kasteel worden voorzien van een aantrekkelijke ambiance. Aan de gemeente om eens kritisch te kijken naar het centrale plein, het oorspronkelijke plan tot zich te nemen en tot adequate actie over te gaan.

In 2009 is archeologisch onderzoek verricht door het bureau ADC Archeoprojecten.
Foto: Thijs Nieuwenhuis

Wat willen wij?

Een aantrekkelijk centraal plein, waarop een klein onderdeel van het voormalige kasteel op het aanwezig fundament weer deels zichtbaar wordt. Een plein dat goed is onderhouden en voorzien van bloemen in het goede seizoen, zoals dat ook in het centrum van Aalten het geval is. De horeca conformeert zich wat meubilair en de plaats ervan betreft aan het historisch karakter van het kasteelplein. In de uitvoering ervan kan worden aangesloten bij de plannen van de zogenaamde Dorpendeal.

Daarbij vraagt het volgende ook de aandacht: de gehele historische kern van Bredevoort behoeft aankleding en onderhoud. Daaronder valt ook de veelheid aan geparkeerde auto's. Deze 'blikvangers' staan op gespannen voet met de historische kern van Bredevoort als rijks erfgoed. Een begin van een oplossing hiervoor kan o.a. zijn om informatie in te winnen bij andere oude stadjes, waarbij men in soortgelijke situaties een weg heeft gevonden. Op pagina 24 van het nieuwe Mobiliteitsplan 2025-2040 van de gemeente Aalten is aangegeven dat er gestreefd wordt naar een autoluw centrum en parkeergelegenheid aan de rand van Bredevoort.

Nader onderzoek naar de resultaten is wenselijk teneinde een goed in het oog springend onderdeel deels te reconstrueren.³⁹ Voorts: informatievoorziening op de gevel van de Borghman in goed overleg met de eigenaar.

³⁹ Zie ook een verantwoord overzicht van plein en kasteel op <https://www.kastelenin nederland.nl/kasteeldetails.php?id=4516>

8.7 F De Kroezenboom

Wat is het probleem, dat wij met dit deelproject willen oplossen?

Een gebied buiten de vesting werd voor de belegeringen van Bredevoort gebruikt. Daarvan is aan de oppervlakte niets meer waarneembaar, terwijl het voor de beleving van een vestingstad een wezenlijke toevoeging is. Op een gekopieerde kaart van de Lalane du Thay uit 1734 is aangegeven dat, in het gebied van de huidige Tolhuisweg (de oude weg naar Aalten), een Kroezeboom stond (pag. 41).

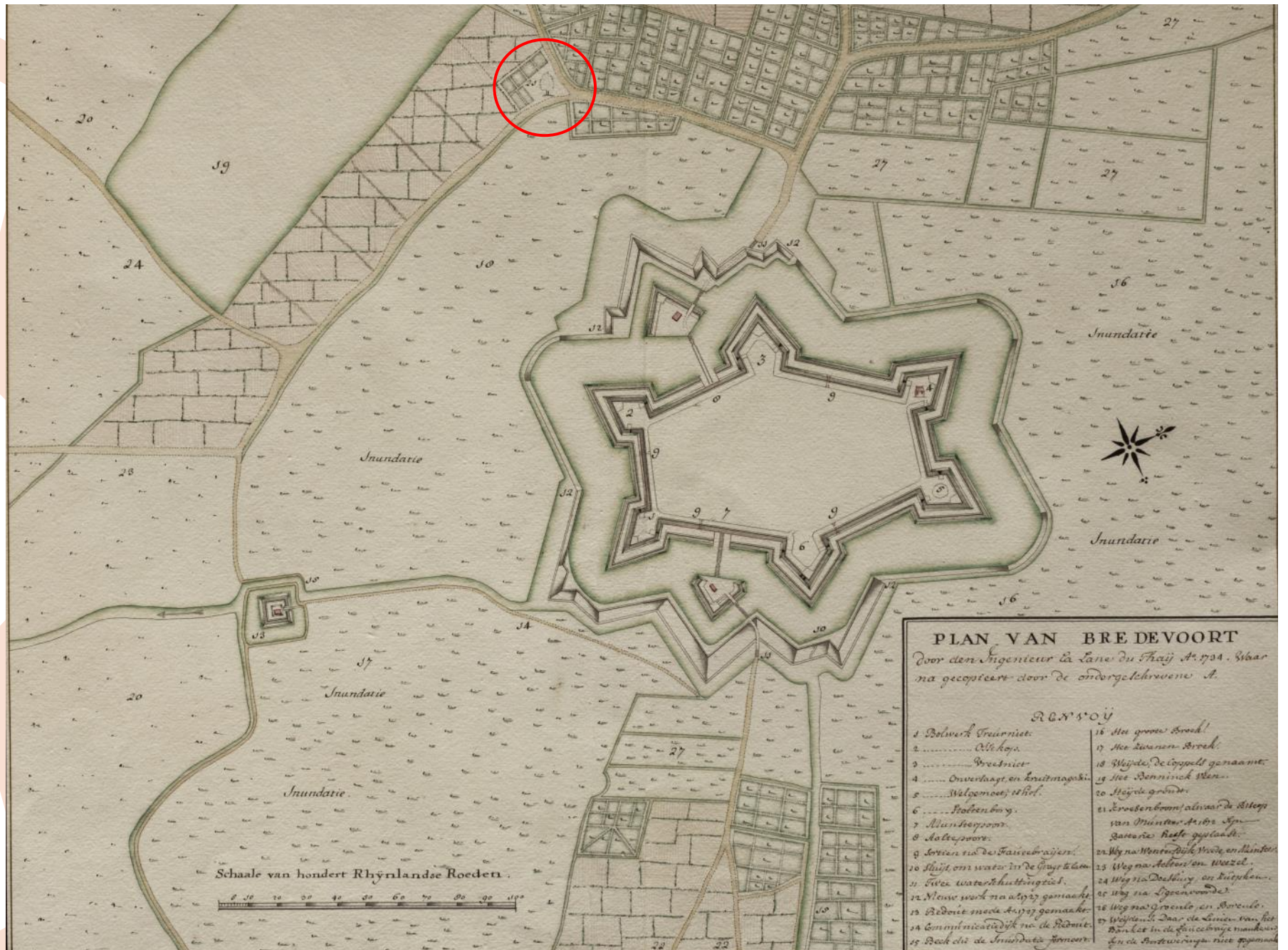
Een Kroezeboom was meestal een eik die een grens of kruispunt aangaf. In het oosten van Nederland werden vaak stenen of bomen gebruikt als markeringspunten op een es. Van daaruit werden de akkers verdeeld. Het bedoelde gebied is een overgangsgebied van esgrond naar de laagte vóór Bredevoort. Op diverse oude kaarten zijn ook dan ook kleine grondstukken getekend. Of deze plek ook als heilige plaats of als plaats voor rechtspraak werd gebruikt, zoals in Twente het geval was, is echter twijfelachtig. Het is echter zeker, dat dit gebied bij de belegering van het stadje werd gebruikt. Troepen nestelden zich hier en kanonnen werden opgesteld. Recent onderzoek heeft aangetoond dat dit gebied een functie vervulde bij de belegeringen van Bredevoort.

Het gebied ten westen van de Tolhuisweg met de contouren zichtbaar door het droge gras.
Foto: Google Earth

Archeologie langs de gehele Tolhuisweg. Foto: A. Tenkink

Op de gekopieerde kaart van de Lalane du Thay uit 1734 is aangegeven dat, in het gebied van de huidige Tolhuisweg (de oude weg naar Aalten), een Kroezeboom stond (rode cirkel).

Wat willen wij?

Er zijn langs de Tolhuisweg prachtige vondsten gedaan, die zeer waarschijnlijk te maken hebben met een redoute of schans uit de belegeringstijden van Bredevoort. Wij willen dat door een gedegen archeologisch onderzoek van deze sporen in het landschap de functie duidelijk wordt. Voorts dat daar een rustpunt voor wandelaars en fietsers ingericht wordt, gerelateerd aan dit erfgoed. Men beleeft dan het naderen van een vestingstad en de betekenis van de grond waarop men rust.

8.8 G Silhouetten van historische figuren

Wat is het probleem, dat wij met dit deelproject willen oplossen?

Voor de inwoners van het stadje zelf en ook voor bezoekers ontbreekt het in het straatbeeld aan figuren, die op een laagdrempelige wijze over het leven in de vesting en omgeving vertellen. Met daarin ook een persoonlijk dilemma waarvoor men stond in die turbulente tijden. Zo kan men deze figuren verbinden met de geschiedenis en het erfgoed. Daarbij is het gebruik van digitale middelen van toegevoegde waarde.

Wat willen wij?

In samenwerking met de uitvoerders van de Dorpendeal willen wij 5 of 6 in cortenstaal uitgevoerde silhouetten in en bij Bredevoort plaatsen. Een daarbij aan de personen laagdempelig gerelateerd verhaal, laat de kijker en luisteraar de geschiedenis van Bredevoort beleven.

Wij stellen de volgende figuren voor:

Prins Maurits. De inname van Bredevoort. Het beleg duurde van 1 tot en met 9 oktober 1597. De stad werd twee dagen lang geplunderd en brandde vrijwel geheel af. Het beleg was onderdeel van Maurits' veldtocht in 1597 in zijn offensief tegen de Spanjaarden.

Johan van Vueren, laatste prior van het klooster Nazareth, wonend in Bredevoort, ca. 1600.

Predikant Johannes Verhagen, en de belegering in 1606, tijdens de zgn. Carnavalsomwenteling.

Gertrud van Millendonck, vrouwe van Anholt en haar plicht om de bruggen en andere werken van Bredevoort te onderhouden. Brief aan haar op 7 juli 1603.

Wilhelm van Haersolte, drost van Bredevoort. Bezoek van de inspecteurs van de vestingwerken in 1644. Bij de Kruittorenrampe in 1646, waarbij het kasteel Bredevoort ontplofte, kwamen hij, zijn vrouw en acht van hun kinderen om het leven.

Historische figuur uit cortenstaal met QR-code te Groenlo.

9 Tussen droom en daad

De Vereniging Bredevoorts Belang heeft sinds 1876 als doel: 'Het bevorderen van het welzijn en de welvaart van Bredevoort'. Daarbij hoort ook de zorg voor het erfgoed. Dat toch wel bijzondere erfgoed hoort bij de identiteit van het oude vestingstadje. Ook in het verleden heeft de vereniging zich hiervoor ingezet. Daarbij heeft het partners gezocht en gevonden: de provincie en vooral ook de gemeente Aalten. Wij hebben in deze visienota doelen gesteld, die ambitieus zijn en om de inzet van verschillende partijen vraagt. Ook het vastgestelde draagvlak onder de stadsbewoners is van groot belang. Wij denken dat de door ons voorgestelde ontsluiting van de vestingwerken, waartoe wij ook het centrale plein 't Zand rekenen, de aantrekkelijkheid verhoogt om in Bredevoort te wonen en een impuls geeft aan het toerisme. In het verleden, zo blijkt uit archiefonderzoek, was er een sterke band tussen de burgers van het stadje, de vestingwerken, het zorgvuldig onderhoud ervan en het regiment waarvan de mannen, soms met een gezin, uit allerlei windstreken kwamen.

Echter: het is gemakkelijker om dat wat er is aan verdwenen vestingwerken, maar in de versluiting te laten. Zand erover. Ook kunnen er allerlei bezwaren geopperd worden. Wat moet het niet kosten? Ach, en wat de waterhuishouding betreft tegen de achtergrond van klimaatadaptatie, niet overdrijven.

'Tussen droom en daad staan wetten in de weg, en praktische bezwaren', dichtregels van Willem Elsschot (Antwerpen, 7 mei 1882 – aldaar, 31 mei 1960). Woorden die de weerbarstigheid van het leven raken en verkozen tot de mooiste en onvergankelijke zin uit de Nederlandse literatuur. Vereniging Bredevoorts Belang beseft dat er nog diverse stappen moeten worden gezet om de toegevoegde waarde voor Bredevoort te realiseren: het herstel of de accentuering van onderdelen van enkele versluitte vestingwerken. Voor de te volgen stappen voor realisering zal de Vereniging Bredevoorts Belang, in goed overleg met de gemeente Aalten (waaronder de Commissie Omgevingskwaliteit), het initiatief nemen.

10 Samenvatting

De visie op, en de voorgestelde maatregelen voor het herstel en beleefbaar maken van de vestingwerken⁴⁰ in Bredevoort richt zich op de versluisde vestingwerken. Daaronder wordt verstaan die onderdelen die in hun grondcontouren van de uitleg na 1606 nog te herkennen zijn, maar die in de loop van de geschiedenis zijn ontmanteld, gedempt of afgebroken. Daarbij wordt in het kader van klimaatadaptatie ook de oude waterhuishouding in het lage gebied rond en in de vesting betrokken. In de visie wordt ingegaan op de geschiedenis van de vestingwerken.

Archiefonderzoek toonde de sterke band aan tussen de burgers van het stadje, de vestingwerken en hun onderhoud en de regimenten, ingekwartierd ter verdediging van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden aan de oostzijde. Die relatie betekende ook economische voordelen. Het zijn van een oud vestingstadje behoort tot de identiteit van Bredevoort. Met een ambitieuze aanpak en een actieve betrokkenheid van de gemeenschap en van de overheid wordt gestreefd naar een toekomstbestendig en levendig stadje, waarin het verleden van de vesting nog meer zichtbaar en beleefbaar is. Het herstel van de versluisde vestingwerken wordt benaderd als een kans om het historische karakter van het stadje te versterken, de leefbaarheid te vergroten en het toerisme op een duurzame manier te stimuleren.

Er wordt deels aangesloten bij de reeds in gang gezette ontwikkelingen: Plan Slingepas-'t Broock, het centrale plein 't Zand en de afbeeldingen van historische figuren. De laatste twee middels de zogenaamde Dorpendeal. Deze voorliggende visie past in verschillende kaders, o.a. in die van de vastgestelde Toekomstvisie Bredevoort 2025–2035, die in samenwerking met de inwoners, de gemeente Aalten en lokale organisaties tot stand is gekomen.

⁴⁰ Plattegrond Bert Stronks met aangetroffen vondsten en fundamenten in de kern van Bredevoort, bijlage E.

De visie wordt gecommuniceerd met de Radboud Universiteit te Nijmegen. Op onderdelen zal nader onderzoek plaatsvinden door studenten van deze universiteit. Ook wordt er samenwerking gezocht met Erfgoed Gelderland, dat musea, historische verenigingen en andere erfgoedorganisaties ondersteunt o.a. bij inspirerende samenwerkingsprojecten.

Bredevoort, 6 december 2025, de feestdag van de H. Nicolaas.

Bestuur Vereniging Bredevoorts Belang

11 Geraadpleegde publicaties en archieven

- R.C. Bakhuizen van den Brink: Cartons voor de geschiedenis van den Nederlandschen Vrijheidsoorlog, 1891
- H.A. Hauer: Breevoort can ick vergeten niet, 1956
- J.N. Bakhuizen van den Brink en B. Stegeman: Het Ambt Bredevoort tijdens het Anholter pandschap 1562-1612, 1933
- J.F.Th. de Beukelaer en anderen: Bredevoort een Heerlijkheid, 1988
- J.E. van der Pluijm: Groenlo in de Tachtigjarige Oorlog, De Achterhoek als strijdtoneel, 2009
- Hans de Graaf; Windesheimers op de heide; Het verdwenen Klooster Nazareth bij Bredevoort en zijn geestelijke en materiële omgeving, 2014
- Rijksarchief en BNF: Digitale registraties van kaarten van vesting Bredevoort
- Rijksarchief: Notulen Raad van State + correspondentie na 1597
- Nassause Domeinraad: 4,5 m archief over Bredevoort in het Rijksarchief
- J.E. van der Pluijm te Groenlo: Archief over de vesting Bredevoort, in kopie bij Vereniging Bredevoorts Belang
- Archief van de vorsten van Salm-Salm in Anholt: periode 1597-1612
- R. Wartena: Archief van Drost en Geërfden van Bredevoort; Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers (ECAL Doetinchem)
- Bert Stronks: Fragmenten uit het Archief van de Raad van State in het Nationaal Archief, inzake de verballen van de inspecteurs van de vesting Bredevoort tussen 1603 en 1756
- Masterplan: Vereniging Bredevoorts Belang, 2004
- Plan Halve Maone: Bureau Parklaan 's-Hertogenbosch en Vereniging Bredevoorts Belang, 2018
- Toekomst maak je samen: Vereniging Bredevoorts Belang, 2024
- Erfgoednota Oost Achterhoek: samenwerkende gemeenten Aalten, Oost Gelre en Winterswijk 2025
- Dorpendeal: Vereniging Bredevoorts Belang, 2025
- Gemeente Aalten: Cultuurhistorisch en stedenbouwkundige waardering van de bebouwing en structuren. Bestemmingsplan Bredevoort. Onderzoek i.o.v. de gemeente Aalten door Monumenten Advies Bureau, 2011
- Gemeente Aalten: Het biodiversiteitsplan van de gemeente Aalten, 2023
- Provincie Gelderland: 'Kader voor leefbare verstedelijking in Gelderland', met thema's droogte, hittestress, wateroverlast, bodemdaling en biodiversiteit, 2024
- Provincie Gelderland: Kadernota vernieuwing omgevingsvisie Gelderland, 2025
- Dagblad Trouw: Koos Dijksterhuis en Caspar Janssen; Duurzaamheid en natuur. Maak het landschap weer mooi, met veel variërende elementen, 25 oktober 2025
- Mobiliteitsplan Aalten 2025-2040

12 Bijlagen

- A. Bert Stronks; Archiefonderzoek naar de vestingwerken en het onderhoud. Nationaal Archief: Archief van de Raad van State en Erfgoed Centrum Achterhoek en Liemers (ECAL): Drost en geërfden van Bredevoort 0098-390. Indicatieve onderdelen daaruit hertaald door Hans de Graaf.
- B. Begrippen/terminologie + tekeningen van vestingwerken.
- C. Foto's van de Koppele/schootsveld onder water, 1970 (foto's: familie Beckers)
- D. De kadastrale kaarten sectie A1 en A2 en sectie B uit 1828, met daarop geprojecteerd de huidige plattegrond van Bredevoort.
- E. Bert Stronks: Plattegrond van de archeologische vondsten.

